

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Den norske Rhododendronforening ble stifta i Bergen den 30. mai i 1997. Når vi samles til årsmøte i slutten av mai i år, har det altså gått 25 år, og årsmøtet er utvida til ei lang jubileumshelg. Vi har vokst fra ei lita gruppe i Bergensområdet til en landsomfattende organisasjon med over 400 medlemmer. Vi har fire aktive avdelinger, et moderne og godt tidsskrift, og vi har mange aktive og engasjerte medlemmer som arrangerer møter, holder foredrag og inviterer til hagevandring og turer.

Styret vedtok tidlig i 2021 at vi skulle gi medlemmene en ekstra gave denne våren, nemlig et sterkt utvida jubileumsnummer av *Lapprosen*. Det er det du nå holder i hånda. Vi har engasjert noen av våre mest erfarne medlemmer til å se litt bakover i historia og skrive artikler om egne erfaringer med rhododendron og andre planter, men også om personer som har vært viktige i Den norske Rhododendronforening i disse 25 åra.

Per Magnus Jørgensen har skrevet en samla omtale av alle rhododendronhybrider som har en eller annen tilknytning til foreningen vår. Det har faktisk blitt seks sorter. Det mest spennende er at det under jubileet skal være høytidelig navnetilsetting av en helt ny hybrid, nemlig den som får navnet 'Maid of Norway', kalt opp etter en norsk prinsesse som levde på 1200-tallet. Resten av den spennende historien kan man lese i bidraget fra Per Magnus.

Finn Haugli, tidligere leder av Arktisk-alpin botanisk hage i Tromsø, har vært en ivrig plantesamler i førti år. Han har prøvd ut utrolig mange planter i Tromsø, både av rhododendron og andre slekter, og han har ført nitide notater hele vegen. I bidraget her oppsummerer han erfaringene sine og deler dem med *Lapprosens* lesere, til inspirasjon for alle som vil prøve ut nye arter og sorter i sin egen hage.

Reidar Vigrestad har i hele foreningens historie vært en svært viktig person i alt som har med rhododendron og DnR i Rogaland å gjøre. Han forteller om sin veg inn i rhododendronverdenen, om å lage egne planter fra frø og spre dem blant medlemmene og – ikke minst – om innsatsen for sammen med noen andre, å bygge opp en samling av rhododendronarter på et område som Rogaland arboret har stilt til rådighet.

Tor Jan Ropeid har gått gjennom alt som er gitt ut av rhododendronlitteratur på norsk fra 50-tallet og fram til i dag. Det viser seg faktisk at Norge ligger langt framme i nordisk sammenheng på dette området, hele seks bøker om rhododendron har blitt skrevet av nordmenn. Og her må vi særlig nevne Den norske Rhododendronforenings egen bok *Min rhododendronhage* som kom ut 2014.

Jacob Roaldkvam foretok høsten 2021 en hel liten odysse langs kysten av fra Bergen til Oslo og besøkte ti rhododendronhager. Han har intervjuet eierne og presenterer dem grundig en for en i en detaljert og spennende tekst. Her er også mye å lære av andres erfaringer. Og de fleste hagene er åpne for besøk om noen skulle bli frista etter å ha lest om dem.

Selv har jeg dukket ned i referat fra styremøter og årsmøter, samt alle gamle nummer av *Lapprosen* og prøvd å lage en framstilling av Den norske Rhododendronforenings historie i de første 25 år. De som starta foreningen i 1997, tenkte nok ikke at lederen i 2022 skulle bo i Ålesund og at styremøta skulle være digitale, men nettopp det, blant mye annet, sier noe om den utviklinga som har vært i foreningen gjennom et kvart århundre. Jeg ønsker oss alle til lykke med dagen den 30. mai og håper at dere vil ha glede av å lese dette jubileumsheftet.

Jubileumsnummeret av *Lapprosen* er utgitt med støtte av Bjarne Rieber/ Rika AS.

Styrets sammensetning

Leder:

Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:

Harald Olav Aksnes
Vikøyvegen 340
5600 NORHEIMSUND
tlf 56 55 04 81 / 913 06 795
harald.olav.aksnes@gmail.com

Sekretær:

Per Anker Pedersen
Kringerudåsen 20
1445 DRØBAK
tlf 412 77 565
per-anker.pedersen@nmbu.no

Kasserer:

Helen Knutsen
Kvernbakken 30
4355 KVERNALAND
tlf 916 09 398
knutsen.helen@gmail.com

Styremedlem:

Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestador@gmail.com

Leder Rhodo Vest:

Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:

Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestador@gmail.com

Leder Rhodo Sør:

Anne Brit Evensen
Heidalen 48
4848 ARENDAL
tlf 909 86 060
abevensen@online.no

Leder Rhodo Øst:

Bård Ranheim
Hamnehagen 14
3090 HOF
tlf 934 21 168
baardranheimok@yahoo.no

Medlemsregister:

Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:

Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

Frøforvalter:

Svein Erik Tønnesen
tlf 473 78 523
sveinerik.tonnesen@outlook.com

INNHOOLD

Ole Jonny Larsen: Den norske Rhododendronforenings historie 1997–2022	4
Per M. Jørgensen: 'Maid of Norway' og andre sorter knyttet til Rhododendronforeningens virksomhet	24
Finn Haugli: 40 år med hage og <i>Rhododendron</i> i Tromsø	32
Jakob Roalkvam:	
Frå villahage til skogshage – me bankar på hjå nokre medlemmer i Rhododendronforeninga	44
Reidar Vigrestad: Med rhododendron i 25 år + ...	64
Tor Jan Ropeid: Norsk rhododendronlitteratur	68

FORSIDEFOTO: Den norske Rhododendronforenings jubileumssort: 'Maid of Norway' Foto: Terhi Pousi

BAKSIDEFOTO: *Camellia* 'Drama Girl' Foto: Jan Rune Hesjedal

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i november 2022. Stoff til nr. 3 må være redaksjonen i hende innen 10. oktober 2022.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

Den norske Rhododendronforenings historie 1997–2022

Ole Jonny Larsen

Stiftelsesmøtet

Stiftelsesmøte for Den norske Rhododendronforening (DnR) ble holdt i Bergen rådhus fredag den 30. mai i 1997. 51 rhododendronentusiaster var møtt opp, og rhododendronforedler Hans Hachmann fra Tyskland var æresgjest. Anders Kvam ledet møtet. Navnet ble bestemt til *Den norske Rhododendronforening*, med stor forbokstav i det siste ordet, men ikke i adjektivet i

midten. Det ble også fastsatt vedtekter for den nye foreningen, og kontingenten ble bestemt til å være 150 kr for enkeltpersoner og 500 kr for organisasjoner som ville være medlem. Tordis og Fritz C. Riebers legat donerte på stiftelsesmøtet 25 000 kr til den nystartede foreningen, og firmaet Rieber & Søn ASA ga 10 000 kr. En viktig og kjærkommen startkapital!

Fig. 1 Bjarne Rieber (t.v.) og Daniel Gaasenbeek i Bjarne Riebers hage under DnRs årsmøte i Bergen 2012 Foto: Terhi Pousi

Som Den norske Rhododendronforenings første leder valgte møtet Anne Rieber. Øvrige styremedlemmer som ble valgt, var Torstein Borg, Hilde Hvidsten Bretvin, Anders Kvam og Pål A. Skagseth. Som varamedlemmer ble Per Magnus Jørgensen, Dagfinn Tveito og Ole B. Vikøren valgt. Sistnevnte ble også utnevnt til kasserer. Anne Rieber hadde vært sentral i arbeidet fram både mot å danne en egen forening, og å planlegge selve stiftelsesmøtet. Det var på hennes initiativ at møtet fant sted i Rådhuset, og at det ble markert med flere aktiviteter i sentrum av Bergen samme dag.

Fig. 2 DnRs første leder Anne Rieber (t.v.) sammen med Hilde Hvidsten Bretvin som også var med i det første styret. Foto: Tor Jan Ropeid

Foreningens formål skulle være å øke interessen for og kunnskapen om rhododendron gjennom å samle og holde nær kontakt med medlemmene. Dette skulle nås ved å arrangere møter, kurs, hagebesøk, utstillinger og studieturer, samt å etablere en bok- og bildesamling som medlemmene skulle ha tilgang til. Det ble lagt vekt på å etablere samarbeid med grupper og foreninger med lignende formål. Det ble også bestemt at det skulle startes opp arbeid med å gi ut et medlemsblad.

Allerede i starten ble det nedfelt i vedtektene at det kunne etableres lokallag i forskjellige deler av landet. Disse skulle kunne ha en viss frihet, men vedtektene kunne ikke være i strid med DnRs egne vedtekter. Både enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner, kommuner, foreninger og firmaer kunne bli medlemmer. Årsmøtene skulle være årlige og ha øverste myndighet. Mellom årsmøtene er styret organisasjonens høyeste organ.

I forkant av stiftelsesmøtet var det en samling ved Lille Lungegårdsvann midt i Bergen sentrum. Det var korpsmusikk og høytidelig dåp av en ny Hachmann-kultivar som fikk navnet *Rhododendron 'Bergensiana'*. Den er kalt opp etter Johan Halvorsens

musikkstykke av samme navn som er variasjoner over Bergens bysang *Udsigter fra Ulrikken* (også kjent som *Jeg tok min nystemte sitar i hende*). Deretter var det omvisning i Rhododendrariet, en rhododendronsamling ved nordsida av Lille Lungegårdsvann. Omvisningen ble ledet av professor Per Magnus Jørgensen og landskapsarkitekt Hanne Katinka Hofgaard.

Annonsen i Bergens Tidende 29.05.1997 med invitasjon til stiftelsesmøte i Rhododendronforeningen

En slik forening oppstår selvsagt ikke ut fra ingenting, og det er heller ingen tilfeldighet at den oppsto i Bergen. Byen har med sitt fuktige klima og milde vintre lenge vært kjent som et perfekt sted for å dyrke rhododendron. Den har nærmest vært en karakterplante for byen, som i 1987 til og med begynte å titulere seg selv som rhododendronenes by i Norge.

Interessen for rhododendron skjøt virkelig fart da Det norske arboret på Milde, 23 km sør for byens sentrum, ble etablert i 1971, økonomisk hjulpet i gang av den bergenske forretningsmannen Fritz C. Rieber og firmaet Rieber & Søn ASA. Samme firma ga også 10 000 rhododendronplanter til byen i forbindelse med sitt eget 150-årsjubileum. Disse var tenkt plantet langs en av byens innfartsveger. Med arboretet fikk Bergen etter hvert en svært stor samling av rhododendronarter og -hybrider like utenfor stuedøra. En viktig fagperson ved arboretet var Per Magnus Jørgensen. Han er egentlig lavspesialist, men har ar-

Fig. 4 Per Magnus Jørgensen viser rundt i artssamlingen i Arboretet på Milde under årsmøtet i Bergen 2005. Foto: Terhi Pousi

beidet med rhododendron siden 1973 og regnes som den ubestridte autoriteten på denne planteslekta i Norge. Han har stått sentralt i å bygge opp rhododendronsamlingene ved arboretet siden 1980 og har ved utallige omvisninger, foredrag og artikler vært en enorm inspirasjonskilde for alle interesserte, men spesielt for Den norske Rhododendronforening og medlemmene der. Boka han ga ut i 1996, *Rhododendron i Det norske arboret på Milde*, ble også til stor inspirasjon, og timingen var det inngenting å si på, midt i innspurten til stiftelsesmøtet for DnR.

Pionerene

Pionerene som la grunnlaget for det som i 1997 ble til Den norske Rhododendronforening, var ei lita gruppe med den gang relativt unge menn som begynte å komme sammen for å dele erfaringer med dyrking av rhododendron. Gunnar Gilberg, Torbjørn Lem Gjesteland, Pål Skagseth, Olav Tjore og Kåre Vetås var alle med fra begynnelsen. Siden ble flere andre invitert med, blant annet Jan Valle, Jostein Liland, Harald Kårtveit, Atle Rød, Kirsten Storheim, Magne Sandvik, Øyvind Snekkvik, Leif Lindås, Dagfinn Aarskog og Terje Rød. Det ble aldri noen organisert forening. Det kunne vel kalles en lukket gruppe med en felles interesse der andre ble invitert med. De skulle alle etter hvert bli kjente navn i miljøet, og de fleste har senere hatt sentrale verv i Den norske Rhododendronforening. Møtene holdt de på tannlegekontoret til Torbjørn Gjesteland. Gunnar Gilberg hadde for øvrig allerede i 1993 gitt ut den første rhododendronboka noensinne på norsk, *Rhododendron for alle*. Og allerede året etter kom Arnulf Ringstad og Knut Lønø med boka *Rhododendron. Dyrking av lave og hardføre sorter*. Begge bøkene traff blink for en voksende interesse for rhododendron og ble ivrig studert både av det lille brorskapet som er nevnt ovenfor, og mange andre som hadde fått øynene opp for denne planteslekta.

Fig. 5 Gunnar Gilberg i sin hage i Bergen mai 2021
Foto: Tor Jan Ropeid

Arbeidet kommer i gang

Styret i den nye foreninga samla seg en knapp måned etter stiftelsesmøtet for å konstituere seg og starte opp arbeidet. Diskusjon om et eget medlemsblad sto sentralt på møtet og var høyt prioritert. Det ble luftet muligheten for et samarbeid med *Årringen*, årboka til Arboretet på Milde. Etter hvert kom dette i gang på den måten at Den norske Rhododendronforening skulle få disponere 6–8 sider i *Årringen* hvert år. Dette var en god avtale, men hadde også sine begrensninger; først av alt det at *Årringen* kun kom ut en gang pr. år, ikke akkurat gunstig for å skape og opprettholde god kontakt med medlemmene.

En annen ting som sto sentralt på de første styremøta, var ønsket om å få en egen logo for foreningen. Her ville en prøve å få til et samarbeid med Kunsthøyskolen i Bergen. Høyskolen lot dette senere bli en studentoppgave i vårsemesteret 1998.

Ellers var ideene mange. Det ble arbeidet for å arrangere podekurs, få rabatter på planteskoler for medlemmene, etablere avtaler om åpne besøkshager og å få fram en database for rhododendron. Det siste skulle vise seg å bli vanskelig, men mye av det andre kom etter hvert i gang. Blant foreslåtte aktiviteter for 1998 er besøk i Tjorehagen og utstilling av rhododendronlitteratur i Bergen offentlige bibliotek. Et av medlemmene, Helge Grimslund, var tidlig ute på datafronten og tilbød Den norske Rhododendronforening å få presentere seg på hans private hjemmeside på Internett, noe det ble takket ja til.

Det første medlemsmøtet ble arrangert i november 1997, og 65 personer møtte fram. Medlemstallet var allerede kommet opp i 160! Gunnar Gilberg holdt lysbildeforedrag om «En rhododendronekspedisjon til Yunnan». Andre bidragsyttere på møtet var Torstein Borg og Pål A. Skagseth. En mulighet for å melde seg på en tur til Danmark, arrangert av Den svenske rhododendronforeningen, ble også presentert. Egne utenlandsturer skulle det ennå ta noen år før vår forening fikk i gang.

Vi har kommet inn i 1998, og styret jobber energisk videre med å bygge opp foreningen. Podekurs i samarbeid med Arboretet er klart, og 12 har meldt seg på. Tidsskriftsaken er oppe igjen. Nå blir også muligheten for et nordisk samarbeid nevnt. Et periodisk nyhetsbrev til medlemmene med vanlig post som en informasjonskanal er også et alternativ. Det er stort behov for å få ut jevn informasjon. Selv bruk av internett blir nevnt, men der var nok ikke tida moden i 1998.

En fotokonkurranse med tema «Rhododendron i fokus» blir presentert. Juryen besto av Margunn Ree Michelsen fra *Bergens Tidende*, fotograf Hans Jørgen Brun og Anne Tafjord-Kirkebø. Det er også inngått avtale med Gimle Planteskule om at en kan tilby medlemmene å kjøpe planter direkte derfra til redusert pris. Plantene skal sendes i posten til de som bor langt unna.

Bøker på bibliotek

Tilgang til rhododendronbøker var et sterkt ønske, og en avtale med Bergen offentlige bibliotek ble en løsning på dette. Foreningen skal finansiere innkjøpene, men bøkene skal lånes ut ved biblioteket. Medlemmer som bor utenfor Bergen, kan låne bøkene som bestilling gjennom de offentlige bibliotekene på hjemsteda. Boksamlinga vokser sakte etter som nye bøker blir kjøpt inn, men får et skikkelig løft da Tordis og Fritz C. Riebers legat bevilger 10 000 kr til dette formålet. I 2001 er det registrert 14 titler til utlån, og tallet vokser stadig.

Eget tidsskrift!

På møte i februar 1998 gjør styret et av sine viktigste vedtak, Den norske Rhododendronforening skal starte sitt eget tidsskrift! Det skal komme tre ganger i året og være på mellom 12 og 16 sider, derav fire sider med fargetrykk. Gunnar Gilberg, Helge Grimslund og Anne Rieber utgjør den første redaksjonen.

Det første nummeret kommer ut i februar 1998. Det er på 12 sider i A5-format og har bilde av aktiviteten i Bergen sentrum under stiftelsesmøtet på forsida. Permen har samme papirkvalitet som sidene. Foreløpig heter det bare «Medlemsblad», men medlemmene blir i lederartikkelen invitert til å komme med navneforslag. Det er ingen egentlige artikler i det første bla-

Fig. 6 Det første nummeret av DnRs medlemsblad – foreløpig bare med tittel- en «Medlemsblad»

Til nå har Den norske Rhododendronforening av naturlige grunner fungert som en lokalforening for Bergen og omland. Men allerede på årsmøtet i 1998 kom spørsmålet opp: Hva med medlemmene som bor utenfor dette området? Dette skulle komme til å bli et viktig tema framover og etter hvert lede til dagens situasjon med fire lokalavdelinger. Årsmøtet gjenvælger Anne Rieber som leder, og kassereren kan presentere et regnskap med kr 42 000 på konto! Etter møtet er det omvisning med Per Magnus Jørgensen i samlingene i arboretet. Det skal ikke bli siste gang.

Styret bestemmer i august 1998 hva som skal være foreningens logo. Det blir en stilisert utgave av blomsten på *Rhododendron lapponicum*, tegnet av Torstein Arneberg som får 2000 kr for

Fig. 7 Den norske Rhododendronforenings logo

jobben. Nå blir det også bestemt at medlemsbladet skal hete *Lapprosen* – Medlemsblad for Den norske Rhododendronforening.

Rhodo Sør

Fra Arendalsområdet kommer det forespørsel om å få oversikt over alle medlemmer i deres område. Det er tydelig at noen der vil finne fram til en eller annen form for lokal organisering. Styret godkjenner litt senere på høsten at det opprettes en lokalavdeling i Den norske Rhododendronforening i Agder-fylka, senere mest omtalt som Rhodo Sør. Den nye avdelinga får 1/3 av kontingenten for de medlemmene som bor i det aktuelle området. Avdelinga skal utarbeide egne vedtekter som så må godkjennes av styret.

Frimerke?

En ide om å oppfordre posten til å gi ut et frimerke med rhododendronmotiv blir oversendt til rette vedkommende. Flere land i verden har valgt å gjøre nettopp dette, men det norske postverket sier nei til forslaget.

Lapprosen

Det tredje nummeret av medlemsbladet som kommer på høsten 1998, har endelig fått et skikkelig navn på forsida, og navnet er selvsagt ledsaget av et

norske lapprosa, *Rhododendron lapponicum*, tatt i nærheten av Tromsø. Inne i bladet er det også en artikkel om denne arten. Innholdet blir nå stadig bedre, det er åtte fargebilder med for- og bakside, og det er flere gode artikler. Protokollen fra årsmøtet er gjengitt, og medlemsmøter og kurs blir annonsert. Det er til og med en annonse for M. Hauges plante-skole, en inntektskilde med potensial til å vokse. Et innlegg i et senere nummer av *Lapprosen* stiller

spørsmål ved navnet på bladet, om det ikke heller burde hete *Lapprosa* da «Lapprosen» kan oppleves som stivt og veldig riksmålspreget, men navnet blir stående. Samtidig avsluttes samarbeidet med Arboretets årbok *Årringen*. Fra nå av trykkes alt stoff fra våre medlemmer i eget blad.

Medlem i ARS?

Flere rhododendronforeninger i verden melder seg inn som et «chapter», en avdeling i The American Rhododendron Society, vanligvis omtalt som ARS. Den danske Rhododendronforeningen er med der, og det samme er den skotske. Medlemmene blir da dobbeltmedlemmer og får det amerikanske tidsskriftet, *The ARS Journal*, i tillegg til vårt eget. Spørsmålet er om et innspill fra en dansk gjest på forrige årsmøte, men styret

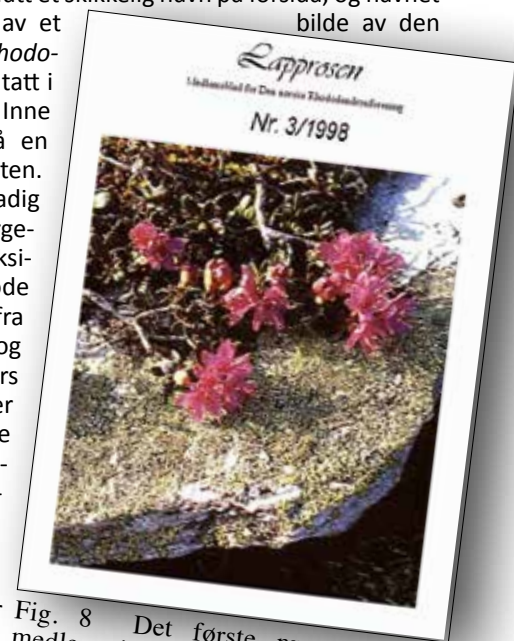

Fig. 8 Det første nummeret av medlemstidsskriftet med navnet *Lapprosen*

Fig. 9 Audun Arne ledet i mange år Rhodo Sør med stø hånd. Foto: Terhi Pousi

velger å si nei til dette. Man vil heller samarbeide med rhododendronforeningene i Sverige, Danmark og Finland. Utveksling av artikler i medlemsblada er særlig aktuelt. *Lapprosen* trykker ofte artikler fra svenske og danske forfattere, og de blir nesten alltid trykket på originalspråket. Artikler mottas iblant også fra tyske og engelske skribenter, og da blir de selvsagt oversatt til norsk. Det kommer snart i gang en gratis utveksling av medlemsblad mellom alle foreningene i Norden.

Frøformidling

Vinternummeret av *Lapprosen* i 1999 er på 24 sider, det største til nå. Og nå troner Den norske Rhododendronforenings logo øverst på forsiden. På lederplass blir det etterlyst en som kan ta på seg jobben som frøforvalter. De fleste rhododendronforeninger har et tilbud til medlemmene om å kjøpe rhododendronfrø, som oftest samla inn i medlemmenes egne hager, og helst etter kontrollert pollinering slik at det blir rene arter eller hybrider med kjente foreldre. Senere blir Ole Finn Tjugen utnevnt til frøforvalter og gjør en god jobb med dette i noen år. Han blir senere avløst av Jan Valle som innehar vervet i mange år, delvis sammen med Torstein Borg. Frølistene varierer veldig fra år til år. På vinteren i 2002 presenteres en liste på hele 45 nummer. Det er rekord. Men så dabber det av. Det står ikke på frøforvalteren, men medlemmene er ikke spesielt flinke til å sende inn frø. Avtalen om å overta frø fra Arboretet på Milde faller også bort. Det har vært gjort forsøk gjennom *Lapprosen* på å appellere til medlemmene om å komme med mer frø, men det har ikke blitt bedre av det. I 2017 er det tomt, ingen flere frø å fordele. Etter noen få år uten frøliste tar Svein Erik Tønnesen på seg jobben i 2020, og utover vinteren tar det skikkelig av! Frø kommer inn fra mange hold, og salget går strykende. På høsten samme år presenteres også en liste med staudefrø.

Fig. 10 Litt av frøutvalget i frølista som Svein Erik Tønnesen har hatt ansvaret for.

Olav Tjore

Lapprosen nr. 2-2002 inneholder også et minneord over Olav Tjore, mannen som på Radøy nord for Bergen gjennom et langt liv bygde opp kanskje den mest berømte private rhododendronhagen i Norge. Heldigvis er hagen tatt vare på og er i dag drevet av Stiftinga Tjorehagen, godt hjulpet av Tjorehagens venner.

Fig. 11 Olav Tjore og Ingebjørg Gilberg i Tjorehagen juni 1991 Foto: Terhi Pousi

På årsmøtet i 1999 i Bergen møter 44 personer opp. Foreningen har hatt stor vekst og teller nå 252 medlemmer. Anne Rieber blir gjenvalgt som leder og Vigdis N. Westgaard blir kasserer. Det er besøk fra Finland. Den kjente rhododendronpersonligheten Peter M. A. Tigerstedt holder foredrag om *Förädling av Rhododendron för extrema klimat*. Tigerstedt er den første av en lang rekke kjente personer innen i rhododendronverdenen

Fig. 12 Fra Rhodo Vests høsttur til Tjorehagen i 2011
Foto: Terhi Pousi

som blir invitert for å holde foredrag i Den norske Rhododendronforening. Det skal bli mange flere ettersom åra går.

Utenlandsturer

Spørsmålet om å arrangere en utenlandstur blir nevnt første gang i 1998, men ingen konkrete planer blir lagt da. På styremøtet i juni 1999 blir det imidlertid bestemt at DnR skal arrangere medlemstur til Skottland året etter. Prisen er anslått til 2 700 kr pr. deltaker. Pål A. Skagseth skal være turansvarlig. Dette er nytt for oss og et stort steg å ta når det er første gang, men det skal bli mange turer i regi av Den norske Rhododendronforening i åra framover.

Skottlandsturen våren 2000 ga tydeligvis mersmak. Allerede våren 2001 er det ny medlemstur til Sør-Sverige fra 24.–27. mai. Pål er igjen turlleder, og 16 personer deltar, alle kjører i privatbiler!

I påska 2003 drar 21 personer til Irland. Torstein Borg og Torolf Juvik hadde organisert og ledet turen. Turen var egentlig planlagt til 2002, men ble utsatt ett år. Lokal buss og sjåfør sto for transporten undervegs.

I åra framover blir det mange utenlandsturer, både til skandinaviske land og andre land i Nord-Europa. I de seneste åra har det avtatt noe med påmeldingene, men sommeren 2019 var det igjen tur til Danmark. En planlagt og fulltegnet tur til Seattle, Vancouver og Vancouver Island våren 2021 måtte dessverre avlyses pga. koronapandemien.

Fig. 13 Den norske Rhododendronforening på tur til Skottland i 2000. Peter Cox leder omvisning i Glendoick Gardens under en fargerik paraply. Turlleder Pål A. Skagseth med poncho i forgrunnen. Foto: Ole Jonny Larsen

Rhodo Øst

På årsmøtet i 1999 blir det dessuten opplyst at medlemmer på Østlandet har planer om å opprette en egen avdeling, Rhodo Øst. Planen er å starte opp i mars 2000. Den 22. mars holdes stiftelsesmøtet, og Ole Petter Vik blir valgt som leder.

Den norske Rhododendronforening har nå to lokalavdelinger, mens Bergen og Hordaland står i en mellomstilling og er både sete for hovedforeningen og i praksis også en lokalavdeling, dog uten egen organisering som det. Den nye situasjonen med underavdelinger fordrer en del mer av formaliteter og byråkrati. Møteplaner og referater må gjøres kjent for hverandre og for hovedstyret. Det må komme møter der hovedstyret kan møte representanter for lokalavdelingene. Dette tar det tid å finne en god form på, og det er dessuten dyrt da en må vurdere å la personer bruke fly for å kunne delta på møta. Heldigvis har Tordis og Fritz C. Riebers legat gitt 15 000 kr til DnR, hovedsakelig for å støtte arbeidet med å opprette lokalavdelinger.

Fig. 14 Roger Karlsen var en sentral person i Rhodo Øst. Her viser han omkring i sin hage på DnRs årsmøte i 2009. Foto: Terhi Pousi

Plantebytte

Flere av medlemmene har begynt å produsere rhododendronplanter. Noen sår frø, andre setter stiklinger eller poder planter. Noen steder blir det holdt såkalte plantebyttedager, gjerne i

en privat hage. «Plantebytte» er ikke helt dekkende, for det er både bytte og salg. Utvalget av rhododendronplanter i handelen er på denne tida generelt veldig smalt og stort sett begrensa til det lokale hagesenter tilbyr. Ofte går de samme sortene igjen fra utsalg til utsalg. Noen gjør det så enkelt at de bare benevner dem med blomsterfargen: «hvit», «rosa», «rød» og «lilla». Norske hager gror noen steder bokstavelig talt igjen av *catawbiense* 'Grandiflorum', 'English Roseum' og 'Cunningham's White'. Disse er hardføre og kan dyrkes over store deler av landet. Kanskje henger det igjen en gammel forestilling om at rhododendron egentlig er sarte og må behandles med forsiktighet, og at det er best å satse på det sikre? Det er nettopp der plantebyttedagene

Fig. 15 Plantebytte i Rhodo Vest høsten 2007. Olaf Hammersland er tydeligvis svært fornøyd med resultatet. Foto: Terhi Pousi

kommer inn med noe nytt. Sorter som ennå er sjeldne i kultur i Norge, blir formert opp av amatører og spres i miljøet. Sakte, men sikkert begynner det å gå opp for medlemmene at utvalget egentlig kunne og burde ha vært uendelig mye større enn det som blir tilbudt. I *Lapprosen* nr. 1–1999 annonserer Inga Olsen i Sør at hun har sjeldne arter av rhododendron for salg. I samme nummer har to medlemmer annonse der de søker etter bytteplanter.

Årsmøtet i 2000 blir holdt i Arendal! Det er første gang at årsmøtet ikke avvikles i Bergen. Det kommer 25 medlemmer til møtet. Et nytt problem dukker opp. Styremedlemmer må selv

Fig. 16 Inga Olsen og Mona Klemmetsen, to fargerike representanter fra Rhodo Sør på årsmøtet i 2000

betale sine utlegg for å kunne delta på møtet. Et forslag om å gi bidrag til disse ble nedstemt med henvisning til økonomien. Et år senere blir det bestemt at styremedlemmer likevel skal få et tilskudd på 1000 kr for å dekke utgifter med å reise til årsmøter. Summen blir senere oppjustert flere ganger. Anne Rieber blir igjen valgt til leder, hun har nå sittet i tre år. Alle er fornøyd med jobben hun gjør, og hun velges enstemmig uten motkandidat. Hun skryter av årsmøtearrangementet og etterlyser samtidig flere avdelinger. Her nevner hun mulige Rhodo Sør-Vest og Rhodo Nord-Vest. En egen Rhodo Vest i Bergen er ennå ikke tenkt på som en mulighet.

Rhododendronkonferanse 2003

En tanke som kom opp i 1999, var å arrangere en stor rhododendronkonferanse i Bergen. Våren 2000 blir nevnt, men det anses fort som urealistisk. 2001 blir også foreslått, for da har Det norske Arboret 30-årsjubileum. Etter hvert lander en på lørdag 31.05. til mandag 02.06. i 2003 som dato og årstall for konferansen. Det skal settes ned en arbeidsgruppe for å jobbe videre med planene. De svenske og danske foreningene deltar i arbeidet slik at konferansen blir skandinavisk, men arbeidsgruppa som blir nedsatt, er helnorsk. Den består av Pål A. Skagseth, Anna Kvamme Mjøs og Per H. Salvesen. De knytter etter hvert til seg flere som hjelper til i arbeidet fram mot konferansen. Budsjettet for konferansen er på hele 111 000 kr. Det jobbes med å skaffe sponsorer, det er særlig de internasjonale foreleserne som blir dyre pga. reiseutgiftene. Sammen med *Lapprosen* nr. 1–2002 kommer et flott invitasjonshfte til konferansen. Og nå kalles den plutselig Nordisk Rhododendronsymposium, uten at navnebyttet blir kommentert. Hftet inneholder ved siden av påmeldingsskjema og informasjon om overnatting og måltid, en grundig presentasjon av alle de 12 foreleserne og ellers fakta om Bergen by, om arboretet og om besøkshager i nærmiljøet. Deltakeravgiften er 1800 kr. Årsmøtet i Den norske Rhododendronforening i 2002 bevilger 15 000 kr til arrangementet.

Nettside

Det blir uttrykt ønske i styret om å få en egen hjemmeside på Internett. Domenet **Rhododendron.no** er kjøpt og sikra for foreningen om vi klarer å etablere en egen side. Den kommer etter hvert i gang. Sida inneholder generell informasjon om Den norske Rhododendronforening, innmeldingsskjema og aktuell informasjon fra hovedstyret og fra avdelingene. Tidligere nummer av *Lapprosen* er digitalisert og ligger ute på hjemmesiden

Fig. 17 Den første nettsida til DnR, slik den så ut fra 2003 til 2020.

slik at alle kan lese dem. Der er også informasjon om åpne hager pluss linker til andre aktuelle nettsider. Men etter en frisk start dabber det av. Ting blir ikke oppdatert, og styret ser at det ikke fungerer godt nok. I 2003 tar Vidar Winsnes over redaktøransvaret for hjemmesida, en jobb han har i 17 år! Han har fått stor frihet til å utforme og oppdatere nettsida og gjør en god innsats. I 2004 opprettes det et dialogforum. Tanken er at medlemmene kan stille spørsmål og utveksle erfaringer med andre «rhodomanner», men det viser seg dessverre ganske snart at forumet blir lite brukt. I 2020 presenteres en helt ny hjemmeside med nytt design og innhold. Asle Wiik Larsen tar da over som nettsideredaktør.

Friundervisningen

Foreningen jobber lenge med å arrangere kurs i regi av Friundervisningen om rhododendronkunnskap. Det blir til slutt lyst ut et kurs i Bergen, men oppslutningen er svak, og det blir ikke gjort flere forsøk på dette. DnR søker om medlemskap i Studieforbundet natur og miljø og blir godkjent for det. Men det kommer ikke noe ut av det. Til slutt avvikles alle tilknytninger til ulike studieforbund. Podekurs og stikkkurs lokalt i egen regi går alltid bra, men å koble dette opp mot et studieforbund, viser seg å ikke fungere for DnR.

Medlemsverving

Det ble fra starten satsa veldig på medlemsverving, og det ga også resultater. Medlemstallet vokste kraftig, og før årsskiftet 2000–2001 hadde det passert 300. Foreningen hadde allerede i forkant av stiftelsesmøtet i 1997 fått laget en verve- og invitasjonsbrosjyre i farger med flotte bilder av blomstrende rhododendron og et bilde fra Rhododendrarriet ved Lille Lungegårdsvann i Bergen. I 2000 bestemmer styret at det skal bestilles 1000 nye brosjyrer til den nette sum av 5 000 kr! Og året etter bestilles det enda 2000 brosjyrer, det samme skjer både i 2001 og 2004. Siste gang det satses på brosjyrer for å verve medlemmer er i 2011 da 3000 nye blir innkjøpt. Men nå har prisen sunket til 4 300 kr. Det kan i dag synes merkelig at man hadde så stor tro på papirbrosjyrer, og ikke minst at en var villig til å bruke 5 000 kr for kun 1000 brosjyrer, en stykkpris på 5 kr! Tanken var at de skulle spres av medlemmer, legges ut på biblioteker, hagesenter og andre strategiske steder. Men dette var før gjennombruddet med Internett i alle hjem og mulighetene med å spre informasjon gjennom Facebook og andre forum.

Fig. 18 Foreningens vervebrosjyre

Årsmøtet i Bergen i 2001 er en manifestasjon av en forening i framgang. Det er allmenn enighet om at en har nådd veldig langt på bare fire år. *Lapprosen* har blitt et godt blad som alle er fornøyd med. Medlemstallet har steget bratt, og økonomien er god. Det er stor aktivitet i avdelingene, og en drar på turer både lokalt og utenlands. Mange dyktige foredragsholdere har dukket opp fra egne rekker, og artiklene i *Lapprosen* holder et godt nivå. Medlemskontingenten økes med 50 kr til 200 kr, første økning siden starten. Og foran oss ligger den store konferansen i 2003 der man venter over 100 deltakere. Anne Rieber gjenvelges som leder for femte gang – ved akklamasjon. Dette er hennes siste år da vedtektene sier at en bare kan inneha et verv i 6 år. Denne paragrafen ble senere endra slik at det ble at leder «*kan som hovedregel gjenvelges inntil sammenhengende funksjonstid er blitt 6 år.*»

En eller to rhododendronarter i Norge?

En diskusjon som kommer opp i *Lapprosen* er om det er en eller to ville rhododendronarter i Norge. Det har alltid vært sagt at vi har bare en, lapprose (*Rhododendron lapponicum*), men så

Fig. 19 *Rhododendron lapponicum* Foto: Finn Haugli

er det plutselig blitt to! Det som har skjedd er at slekta *Ledum*, med finnmarkspors (*Ledum palustre*) som norsk representant, har blitt vitenskapelig undersøkt og omdefinert til å tilhøre *Rhododendron*-slekta. Finnmarkspors heter nå *Rhododendron tomentosum*, og vi har altså fått to viltvoksende rhododendron i stedet for en. Alle er ikke like glade for dette, men Per Magnus Jørgensen går til slutt god for den nye systematiske plasseringen til *Ledum*-artene. Han ble overbevist av danske Hans Eibergs DNA-studier der han har kommet fram til at finnmarkspors genetisk står svært nær alperose (*Rhododendron ferrugineum*) og lapprose.

På årsmøtet i 2002 takker Anne Rieber for seg som leder etter seks år. Hun etterfølges av Torbjørn Lem Gjesteland. Ellers består styret av Anna Kvamme Mjøs, Torstein Borg, Pål A. Skagseth og Randi Valen Fessl. Anne Rieber og Hilde Hvidsten Bretvin ble hedra med en rhododendronplante for lang og god innsats for foreningen. Årsmøtet er denne gangen lagt til Oslo, og det er Rhodo Øst som har regien. Etter det formelle årsmøtet er det plantebytte og omvisning i Botanisk hage og deretter besøk i Hedi Johansens hage, en av de mest berømte hagene i Oslo, blant annet for sine mange rhododendron.

Årsmøta i Den norske Rhododendronforening utvikler seg etter hvert til et arrangement som strekker seg over ei helg der selve årsmøtet bare tar litt av plassen. Det blir lagt inn hagevandring, foredrag, plantebytte og sosialt samvær, gjerne med en litt mer formell middag på lørdag kveld. Årsmøtet i Oslo 2002 fortsetter inn i søndagen da det er tur til Hvidsten med ny hagevandring der. I de senere år har grillkveld i en privat hage på fredagen blitt en tradisjon. Årsmøtet er en slags årlig møteplass der mange av de samme personene deltar år etter år. Gjester fra for eksempel Sverige har blitt imponert over den norske tradisjonen med ei «årsmøtehelg» og satt stor pris på å få delta på disse.

Fig. 20 Fra årsmøtehelga i Arendal i 2014. Hagevandring og båttur kan godt kombineres! Foto: Terhi Pousi

Klima i endring

Nyvalgt leder Torbjørn Lem Gjesteland skriver om mildere klima i sin første leder i *Lapprosen* nr. 3–2002. Det er første gang dette er nevnt i *Lapprosen*, men det er et tema som blir en gjenganger i åra framover. Parallelt med dette blir det mer fokus på arter for mildere klima, planter vi ikke trodde kunne dyrkes i Norge. De storbladede rhododendronartene som omtrent ble «avskrevet» av sentrale norske samlere etter noen påfølgende harde vintre på 70-tallet, får fornyet oppmerksomhet. De plan-

Fig. 21 Harald Kårtveit hører med til dem som har fått mange storbladede rhododendron til å trives. Her demonstrerer han *Rh. suoielenhense* fra Vietnam. Planten klarte seg noen år, men måtte til slutt bukke under for en streng vinter. Foto: Tor Jan Røpeid

tes ut flere steder, stort sett med overraskende positivt resultat. Kamelia blir nevnt i *Lapprosen* iblant, og rhododendronarter i underseksjon *Maddenia* dukker opp i noen hager på vestkysten. Etter hvert kjenner alle til diskusjonen om klimaendringer, og de som har drevet med hage og planter noen tiår, merker tydelig forskjell. Men så er det slik at det meste har to sider. Med mildere klima følger kortere vintre. Mange rhododendronarter kommer i blomst allerede på det vi brukte å kalle vinteren, og resultatet er at blomstene fryser. Når det er vintre helt uten tele i jorda, våkner plantene til live allerede i februar, og da går det som oftest galt. Nå er det i hovedsak villarter som oppfører seg slik, de fleste av hybridene får blomster langt seinere på våren, og blomstrer fint uten å få skade. Dette er tema som gjentatte ganger dukker opp i *Lapprosen*, både i ledere og i artikler inne i bladet.

Rhodo Øst

Våren 2003 er styret bekymra for hva som skjer i Rhodo Øst. Aktiviteten er lav, og det er ikke avvikla årsmøte for dette året. Styret sender brev til lederen for å høre hvordan situasjonen er. Det drøyer med å få svar. Styret registrerer at aktiviteten i all hovedsak ligger nede, og det gir grunn til bekymring. Turid H. Bergerøy holder imidlertid kontakten med styret og prøver å få i gang aktivitet igjen. I 2004 lanseres et forsøk på å blåse nytt liv i Rhodo Øst fra Arnfinn Nypan, Sveinung Skjold og Turid H. Bergerøy. Brev sendes ut til 20 aktuelle personer. Og i begynnelsen av 2004 er avdelinga igjen kommet i gang med arbeidet. Et følbart problem for de aktive der er at området de skal dekke er svært stort. Det oppleves ikke som en naturlig enhet. Aktiviteten kan bli god på enkelte steder, men det er vanskelig å få til en fellesfølelse. Det har også vært vanskelig å finne et godt egnet og rimelig møtelokale i Oslo. Tross dette har avdeling Øst fungert godt siden den lille kriseperioden i 2003.

Hovedstyret ser at det er et behov for tettere kontakt med styra for lokalavdelingene, og vil i større grad subsidiere reiser til møter i hovedstyret for styremedlemmer fra andre landsdeler. Dette utvikla seg etter hvert til at lederen fra hver avdeling møter i hovedstyret på et såkalt fellesstyremøte en gang pr. år.

Lapprosen nr. 1–2003 er på hele 44 sider. Det er mange lange og grundige artikler, men kun fire bilder. Bladet blir vel teksttungt, men prisen gjør dessverre at det må bli slik, flere bilder betyr dyrere trykking. Men medlemmene gir gode tilbakemeldinger, og etter hvert løser problemet seg når det blir langt billigere å trykke bilder.

Nr. 2–2003 er enda større, nå er det på 48 sider. Mye handler om det kommende symposiet i mai. Dessverre er det også en meget trist melding. Anna Kvamme Mjøs, som hadde vært helt sentral i arbeidet med å planlegge symposiet, døde plutselig den 19. februar, kun 65 år gammel. Pål A. Skagseth skrev et vakert minneord om henne.

Rhododendron eller rododendron?

Noen spesielt filologiinteresserte krangler om 'rhododendron' på norsk skal skrives med eller uten h slik. Språkrådet ha nemlig bestemt at formen uten h, altså rododendron, er rett, men det er ikke alle enig i. *Norsk Hagetidend* følger Språkrådet og skriver rododendron, selv når forfatteren ber om å få skrive navnet med h. Diskusjonen døde etter hvert ut av seg selv, og i *Lapprosen* overlates valget til artikkelforfatterne. Men det er ikke noe

vedtak på det ene eller det andre. Det samme gjelder 'asalea' eller 'azalea'. Det første er korrekt norsk ifølge Språkrådet, men mange bruker den engelske forma med z.

Det var også en diskusjon om *Rhododendron* som slektsnavn skal forkortes til *R.* eller *Rh.* I USA har det f.eks. vært tradisjon å bruke bare *R.* i rhododendronkretser. Det kan imidlertid føre til misforståelser da slekta *Rosa* (rosen) også forkortes til *R.* Siden der sjelden skrives om roser i *Lapprosen*, har det aldri vært et praktisk problem, men igjen står artikkelforfattere fritt til å forkorte ordet slik de vil.

Sykdommer og skadedyr

I 2003 blir soppsykdommen *Phytophthora ramorum* nevnt for første gang i *Lapprosen*. Det er en alvorlig sykdom som først ble registrert i Norge i 2002 på innførte rhododendronplanter. Etter hvert ble den også funnet i privathager og grøntanlegg og også på ville planter i naturen.

Sykdommer og skadedyr er et tilbakevendende tema i spaltene i *Lapprosen*, ofte på lederplass.

På 1990-tallet ble 'Powdery mildew', meldugg på rhododendron, funnet i Norge, og også den har fått omtale i *Lapprosen*. Klumpblad (*Exobasidium*) er en kjent soppsykdom som særlig angriper japanazaleaer og de tre rhododendronartene fra Alpene pluss hybrider av disse, for eksempel den kjente 'Milderubin'. Honningsopp (*Armillaria*) angriper planter gjennom røttene slik at de dør gradvis, grein for grein. Den siste skadesoppen som er omskrevet i *Lapprosen* er rhododendronknoppdreper (*Seifertia azaleae*). Snutebiller (*Curculionidae*) er kjent for å spise på bladkantene til rhododendron, mens larvene spiser røttene. Lyngtege, som også kalles rhododendrontege (*Stephanitis*-arter), har vært mye omtalt de senere år, og nylig har en art av skjoldlus (*Pulvinaria floccifera*) fått mye fokus for til dels harde angrep på rhododendron på Sør- og Vestlandet. Alle disse blir med jevne mellomrom omtalt i *Lapprosen*, og det vil de garantert bli også i framtida, dessverre kanskje sammen med andre skadegjørere som vi ikke har fått inn i landet ennå. De aller fleste av de nevnte sykdommene og insektene (ikke snutebille og honningsopp) har nemlig kommet med som blindpassasjerer med potteplanter. Planter som kommer til landet, skal i utgangspunktet være kontrollert, men i praksis er det umulig å sjekke hver enkelt når det meste som selges i norske hagesenter hver vår, kommer i trailerlass fra kontinentet. Vi er dessverre heller ikke garantert sykdomsfrihet når vi importerer rhododendron fra Danmark eller Skottland.

Rhododendronsymposiet 31.05.–02.06.2003

Symposiet i Bergen i 2003 er det største enkeltarrangementet Den norske Rhododendronforening noen gang har gjennomført. Og det ble meget vellykket!

110 deltakere fra inn- og utland fikk oppleve tre dager der rhododendron sto i sentrum fra tidlig morgen til langt på kveld. Det ble utarbeidet et eget programhefte, et arbeid som Anne Tafjord-Kirkebø sto for alene. Anne var også svært sentral i arbeidet med å lage et fantastisk AV-show med tittel «Rhododendronbyen» som ble vist på søndagskvelden i forbindelse med grillaften. Flere ville kjøpe kopier av dette, men dessverre var teknikken ikke nok utvikla på den tida til at det kunne la seg gjøre på en lett måte. Lørdag starta med registrering og innkvartering. Så var det to lange foredragssesjoner delt opp av en lunsjpause. De utenlandske foredragsholdere var Björn Aldén

(Sverige), Jens Christian Birch (Danmark), Kenneth Cox (Skottland), Hans Eiberg (Danmark), Peter Tigerstedt (Finland), Suzuki Hideo (Japan) og John Weagle (Canada); alle kjente størrelser i rhododendronverdenen. De norske foreleserne var Per Magnus Jørgensen, Ole Reidar Vetås, Per Harald Salvesen, Finn Haugli og Harald Olav Aksnes.

Etter forelesningene var det vandring i parken ved Fana Folkehøgskule og Botanisk hage før

deltakerne ble sendt med buss til Bergen sentrum for å se Muséhagen og Rhododendrarieret. Deretter var det velkomstmiddag på restauranten på Fløyen.

Søndag starta med flere foredrag før det var vandring i arboretet og høytidelig innvielse av Det nordiske hjørnet, en samling hybrider skapt av ulike foredlere i de fem nordiske landa. En til da ikke navnsatt plante ble døpt til *Rhododendron* 'Fritz C. Rieber'. Rieber hadde vært en av grunnleggerne da arboretet på Milde ble anlagt i 1971. Den som sto for den offisielle dåpen, var dr. theol. Inge Lønning. Han snudde elegant på et kjent uttrykk da han sa: «Jeg døver deg 'Fritz C. Rieber' – måtte hell og lykke følge deg i alle haver!» Søndag kveld var det kulturraften med mange flotte innslag i gården ved Fana Folkehøgskule der mange av deltakerne bodde. Det fortsatte med foredrag mandag formiddag og også etter lunsj. Til slutt var det innlegg fra alle de nordiske rhododendronforeningene om framtidig samarbeid.

I ettertid viste det seg at symposiet hadde gitt et overskudd på vel 100 000 kr. Komitemedlemmene sendte brev til styret i Den norske Rhododendronforening der de foreslo at dette ble delt likt mellom Tjorehagens venner og Arboretets plantefond og ba om tilbakemelding på det. Styret ga imidlertid en annen anbefaling for fordeling av disse midlene:

50 000 kr til DnR
25 000 kr til Arboretets plantefond
12 500 kr til Tjorehagens venner
12 500 kr til Bergen kommune, Rhododendrarieret

Dette ble også det endelige resultatet. Pengene til Bergen kommune ble imidlertid holdt tilbake da det ikke var noen framdrift i arbeidet med Rhododendrarieret fra kommunens side.

Rhodo Vest?

Spørsmålet om å opprette en avdeling Vest av Den norske Rhododendronforening kommer første gang opp på årsmøtet i 2003. Det blir ikke gjort noen vedtak da, og det er åpenbart en

Fig. 22 Programheftet for Nordisk Rhododendronsymposium 2003

Etter forelesningene var det vandring i parken ved Fana Folkehøgskule og Botanisk hage før deltakerne ble sendt med buss til Bergen sentrum for å se Muséhagen og Rhododendrarieret. Deretter var det velkomstmiddag på restauranten på Fløyen.

Søndag starta med flere foredrag før det var vandring i arboretet og høytidelig innvielse av Det nordiske hjørnet, en samling hybrider skapt av ulike foredlere i de fem nordiske landa. En til da ikke navnsatt plante ble døpt til *Rhododendron* 'Fritz C. Rieber'. Rieber hadde vært en av grunnleggerne da arboretet på Milde ble anlagt i 1971. Den som sto for den offisielle dåpen, var dr. theol. Inge Lønning. Han snudde elegant på et kjent uttrykk da han sa: «Jeg døver deg 'Fritz C. Rieber' – måtte hell og lykke følge deg i alle haver!» Søndag kveld var det kulturraften med mange flotte innslag i gården ved Fana Folkehøgskule der mange av deltakerne bodde. Det fortsatte med foredrag mandag formiddag og også etter lunsj. Til slutt var det innlegg fra alle de nordiske rhododendronforeningene om framtidig samarbeid.

I ettertid viste det seg at symposiet hadde gitt et overskudd på vel 100 000 kr. Komitemedlemmene sendte brev til styret i Den norske Rhododendronforening der de foreslo at dette ble delt likt mellom Tjorehagens venner og Arboretets plantefond og ba om tilbakemelding på det. Styret ga imidlertid en annen anbefaling for fordeling av disse midlene:

50 000 kr til DnR
25 000 kr til Arboretets plantefond
12 500 kr til Tjorehagens venner
12 500 kr til Bergen kommune, Rhododendrarieret

Dette ble også det endelige resultatet. Pengene til Bergen kommune ble imidlertid holdt tilbake da det ikke var noen framdrift i arbeidet med Rhododendrarieret fra kommunens side.

Rhodo Vest?

Spørsmålet om å opprette en avdeling Vest av Den norske Rhododendronforening kommer første gang opp på årsmøtet i 2003. Det blir ikke gjort noen vedtak da, og det er åpenbart en

tanke som trenger mer modning. Saken kommer opp igjen på styremøte i september samme år. Det fører til en lang og dels opphisset diskusjon og ender med et nei. «Tiden er ikke inne for det», ble det sagt. Det var nok en merkelig tanke for mange i Bergensområdet at de skulle ha en egen avdeling. For dem hadde jo Den norske Rhododendronforening fungert som et lokallag hele tida! Hagevandring og dagsturer til hager rundt Bergen ble annonsert i *Lapprosen* som om de gjaldt alle medlemmer – selv om alle som bodde i andre landsdeler ikke hadde mulighet til å delta.

Men i 2004 begynner det å skje noe. Ei gruppe medlemmer i Bergensområdet danner på initiativ fra Jan Rune Hesjedal ei uformell «Aktivitetsgruppe» der de samles med ujevne mellomrom. Saken kommer opp igjen på fellesstyremøtet i januar 2005, men meningene er delte, og det kommer ikke til noen avgjørelse. Saken om å opprette en Rhodo Vest-avdeling kommer så opp på årsmøtet i mai, og nå blir det endelig vedtatt med 17 mot 2 stemmer.

På årsmøtet i 2003 i Bergen blir Torbjørn L. Gjesteland gjenvalgt som leder. Nye styremedlemmer er Olav Hammersland, Anne Tafjord-Kirkebø og Jan Rune Hesjedal. Pål A. Skagseth og Torstein Borg må gå av for «seksårsgrensa», og begge fikk behørig hyllest for innsatsen de har gjort.

Styret har store ambisjoner for utvikling av *Lapprosen*. De vil ha flere fargesider og vil prøve å få inn flere annonser for så styrke økonomien. De vil trykke 500 eksemplarer av bladet for å kunne bruke de overskytende i vervearbeidet. Målet er å nå 400 medlemmer til årsmøtet i 2004.

Avdelingene kan bruke DnRs logo med å tilføre f.eks. *Avdeling Sør* på ei ny linje nederst. All lokal informasjon som referater, innkallinger og årsmeldinger skal trykkes i *Lapprosen*. Nettrektdør Vidar Winsnes får skryt av styret for arbeidet sitt.

Lapprosen nr. 3–2003 avspeiler styrets ambisjoner. Det er på 48 sider og har mye bedre papir- og trykkkvalitet enn tidligere. Fargebildene er klare og gode, men fremdeles er det for få av dem. Gunnar Gilberg trer nå ut av redaksjonen og får velfortjent hyllest. Han har skrevet mange svært gode artikler med høyt faglig nivå, noe han også fortsetter med etter at han har avslutta redaksjonsjobben.

Planteimport

Medlemmer i Den norske Rhododendronforening begynte tidlig med import av rhododendronplanter, først og fremst fra Skottland. All import i en tidlig fase var i privat regi, og det var særlig Torbjørn Lem Gjesteland som sto i spissen for dette. Til å hjelpe seg hadde han folk som Pål A. Skagseth, Olav Tjore, Jan Valle, Harald Kårtveit og Kirsten M. Storheim. Etter hvert tok Harald Kårtveit over ledelsen av dette arbeidet. Dette fortsatte også etter at Den norske Rhododendronforening hadde starta opp. Men rundt tusenårsskiftet begynte DnR selv å stå for en årlig import fra Skottland. Tilbudet ble markedsført i *Lapprosen*, og fellesbestilling ble sendt rundt nyttår til Glendoick Gardens som ble drevet av Peter og Kenneth Cox. På det meste ble det importert 484 planter på en gang. Det var i 2018. Samme år importerte Johnny Engen, ved hjelp av medlemmer i Rhodo Øst, 680 planter fra Rhododendronhaven i Danmark. Planteimporten er en viktig inntektskilde for DnR da det legges på 10 pro-

sent på planteprisene som tilfaller foreningen. Importene, både de private og de hovedforeningen har stått for, har vært helt avhengig av arbeidet ei lita gruppe entusiastiske medlemmer har gjort på dugnad, og det har tidvis vært et stort arbeid med å hente, pakke ut, pakke om og videresende planter til medlemmer rundt i landet, og ikke minst alt papirarbeidet. Tollvesenet og Mattilsynet har ikke alltid vært lette å forholde seg til, og ved ett tilfelle ble nesten alle plantene ødelagt av å bli liggende for lenge på lager og vente på kontroll. Her har vi etter hvert kommet fram til gode avtaler og rutiner. I 2019 meldte dugnadsjengen i Bergensområdet fra om at de ikke lenger kunne stå for planteimportene. Det har ikke vært mulig å stable på beina en ny dugnadsgruppe etter det.

Fig. 23 Egil Valderhaug, Trond Jordal og Knut Grebstad pakker ut importplanter fra Glendoick Gardens i Skottland

Årsmøtet i 2004 holdes på Myren Gård i Kristiansand. Pål A. Skagseth velges til ny leder, Anne Lise Arnesen blir sekretær og Aud Danielsen blir kasserer. Begge disse er også nye i styret. Det kommer fram et ønske om å få laget en «sammenfatning» av hvilke arter og sorter av rhododendron som kan dyrkes i ulike klimasoner i Norge. Dette er et svært stort arbeid, og det viste seg da også at det ikke ble realisert. En stund er det mye fokus på å få laget en instruksjonsvideo som skal vise hvordan man dyrker og formerer rhododendron. Arne Vatten lager et utkast til en 10 minutters video om dyrking av rhododendron. Det jobbes videre med dette, faktisk i flere år, men den blir aldri ferdig. Kanskje er det mere fruktbart for den enkelte å gå på møter og delta på hagevandring enn å se på en video? I dag er nok behovet dekket av for eksempel Youtube der det ligger mange slike instruksjonsvideoer fritt tilgjengelig.

Redaksjon i *Lapprosen* er nå Anne Tafjord-Kirkebø, Gerd Jørgensen og Anne Rieber. *Lapprosen* nr. 1–2004 har fått en spørsmål- og svar-spalte der leserne kan stille alle slags spørsmål om rhododendron. Rhododendronforederen Hans Hachmann dør bare 74 år gammel og får minneord i *Lapprosen*, skrevet av Per Magnus Jørgensen. Et spørsmål om *Lapprosen* i likhet med f.eks. det danske *RhodoNyt* bør utvides til fire nummer pr. år, blir drøftet, men man ender med at det vil være for mye arbeid, og vi fortsetter med tre årlige utgaver som før.

Plantesalg

I *Lapprosen* nr. 1–2005 står en annonse for Ole Jonny Larsens plantesalg i Ålesund. Til da har Arnulf Ringstad på Gjøvik vært «hovedleverandør» av rhododendron pr. postordre i Norge.

Fig. 24 Arnulf Ringstad

Han drev egentlig en vanlig planteskole, men var mest interessert i rhododendron. Da dattera tok over planteskolen, starta han opp for fullt opp med produksjon av rhododendron, og han konsentrerte seg om de lave artene som også kunne dyrkes i innlandet.

Da Larsen begynte å selge rhododendronarter gjennom posten, var Ringstad så smått begynt å trappe ned. Han døde i 2012. Da hadde også Magnar Oldervik i Aure kommune på Nordmøre kommet på banen med salg via posten. Oldervik lager planter både av arter og hybrider, det aller meste av stiklinger, og han har en lang og innholdsrik liste. Larsen satser på å produsere planter fra frø og har gjennom gode kontakter og egne innsamlinger stadig kunnet presentere nye introduksjoner. Både Oldervik og Larsen har faste annonser i *Lapprosen*. I 2010 kom Sørvest Planter i Egersund i gang med salg av sjeldne planter, blant annet et stort utvalg av rhododendronarter, men kun med lokalt salg. Primus motor var Svein Erik Tønnesen. Sørvest Planter holdt det gående i flere år, men la ned drifta i 2019. Den største produsenten av rhododendron i Norge er Gimle Planteskule i Norheimsund. Fordelen med innenlandsk produksjon er først og fremst at plantene ikke blir transportert over landegrensene, med de risikoene det medfører for innførsel av sykdommer og skadedyr.

Fig. 25 Harald Olav Aksnes viser rundt i produksjonslokalene til Gimle planteskule. Foto: Terhi Pousi

Årsmøtet i 2005 gjenvelger Pål A. Skagseth til leder. Opprettelsen av Rhodo Vest som egen avdeling blir godkjent med stort flertall. Skillet mellom lokallag og hovedforening har i ettertid vist seg å fungere godt. Arbeidsfordeling og styringslinjer blir diskutert og tydeliggjort, og *Lapprosen* har ikke lenger et preg av å være både DnRs hovedorgan og lokalblad for Bergensområdet på samme tid.

Forholdet mellom hovedforeningen og lokallaga er stadig et tema til diskusjon i styret. Det er mange ubesvarte spørsmål. Får lokallaga for mye av kontingenten? Skal laga ha egen kontingent i tillegg til DnR-kontingenten? Skal alle medlemmer i området regnes til lokallaget, også om de aldri deltar på noe? Det blir langt flere spørsmål enn svar. Man samles om at styret skal utarbeide et forslag til årsmøtet 2006.

I *Lapprosen* nr. 3–2005 blir medlemmene oppfordra til å sende inn sin e-postadresse. Det er nok mange som ennå ikke bruker e-post, men det er framtidsretta. Noen få år senere kan nesten alle medlemmer nås via e-post når som helst. Tidligere måtte man sørge for at all viktig informasjon kom med i neste nummer av *Lapprosen*.

Det kommer da også etter hvert opp en diskusjon om det er for mye foreningsstoff i bladet. Når både hovedforeningen og tre lokalavdelinger skal ha årsmelding, regnskap og årsmøtoreferat, pluss annonser om turer og annet, trykkes i *Lapprosen*, «stjeler» det mye plass fra fagstoffet. På det meste dekker foreningsstoffet 11–12 sider, av 32 sider totalt, inklusiv for- og bakside. Diskusjonen går noen år, men til slutt, når de aller fleste husstater i Norge har fått tilgang til e-post, blir det tatt en avgjørelse. Lokalavdelingene skal sende ut de nevnte meldingene på e-post, med kopi til hovedstyret. Kun hovedforeningens dokumenter, som gjelder alle medlemmer, skal trykkes i *Lapprosen*. Avdelingene skal til gjengjeld få egne områder for å informere om sine aktiviteter på hjemmesiden.

Fig. 26 Foreningens hjemmeside (www.rhododendron.no), slik den ser ut i dag.

Foredragsholdere

Et tilbakevendende spørsmål er ønsket om å samkjøre foredragsholdere i alle avdelinger for å spare penger. Man opplever iblant at å engasjere en foredragsholder som kommer ens ærend langt borte fra, blir veldig dyrt. Tanken er at vedkommende da bør kunne holde foredraget i flere avdelinger når han/hun først er her. Det blir forsøkt gjennomført for første gang da Jens Nielsen fra Danmark/Skottland i 2019 drar på rundtur til alle fire avdelingene, sammen med styrelederen. Det er helt klart at det blir billigere for den enkelte avdeling enn om alle skulle hyret inn Jens hver for seg. Til sammen 110 personer møter fram for å høre og se foredragene, det er ca. 30 % av den samlede medlemsstokken i DnR! Turneen koster nesten 12 000 kr, noe som blir fordelt på avdelingene.

Styret ser det som et mål å få til dette flere ganger, helst en gang pr år. Det blir også laget en liste over aktuelle foredragsholdere som laga kan bruke når de skal engasjere noen til å komme til dem. At to og to avdelinger kan samarbeide om foredragsholdere, er også en tanke som blir diskutert.

Fig. 27 Jens Nielsen på turne rundt i alle avdelingene i 2019. Leder i Rhodo Sør, Audun Arne, takker for foredraget.

Årsmøtet i 2006 er i Arendal. Kontingenten heves til 250 kr. Avdelingene får 50 kr pr. medlem av kontingenten overført fra hovedforeningen. Jan Rune Hesjedal blir valgt til leder av foreningen. Med seg i styret har han Olaf Hammersland, Terhi Pousi, Harald Kårtveit og Bjørg S. Rasmussen. Bruk av e-post blir stadig viktigere for arbeidet til styret, men fremdeles møtes de

Fig. 28 Terhi Pousi, skogfinnen som ble rhododendrongartner i Arboretet på Milde, har i mange år vært en sentral person både i Rhodo Vest og i hovedforeningen. Foto: Knut Geelmuyden

Fig. 29 Bjørg S. Rasmussen på DnRs tur til Sverige og Danmark i 2013 Foto: Terhi Pousi

4–5 ganger i året. Og fremdeles er hele styret bosatt i og rundt Bergen.

Lokallagsarbeidet går sin gang i alle tre avdelinger. Det er møter med foredrag, hageturer og ulike kurs. Det er oftest utlodding på møta, og noen forsøker seg også med rene auksjoner på spesielt attraktive planter. Noen steder samarbeider man med det lokale hagelaget om møter og er fornøyd med det.

En spesiell gjest kommer på besøk til Bergen i september 2007. Det er Guan Kaiyn fra Kina som er invitert til å holde flere foredrag. Budsjettet er på 18 000 kr! Det er Rhodo Vest som har organisert besøket. Arboretets venneforening og Botanisk forening er medarrangører. Kaiyn er professor ved Kunming universitet i Yunnanprovinsen. Han holder to foredrag i Bergen, den 11. og 12. september. Mens han og kona er i Norge, er de gjester hos Bjørn Moe og frue. Besøket er vellykket, og ekteparet fra Kina er veldig fornøyd med oppholdet. En foredragsholder på dette nivået har ikke DnR hatt siden symposiet i 2003.

Årsmøtet 2007

avvikles i Bergen. Jan Rune Hesjedal fortsetter som leder, og resten av styret gjenvelges også. Det har vært diskutert en tid om *Lapprosen* skal endre format fra A5 til A4. Menningene er delte, og det danske RhodoNyt som på den tiden ble regna som for å være det beste rhododendronbladet i Norden, er i A5-format. Men på tross av at kvaliteten på bilder og innhold blir stadig bedre, velger man

Fig. 30 *Lapprosen* 1–2008, første nummer i større format

likevel å ta spranget over i et nytt format. *Lapprosen* nr. 1–2008 kommer i A4-format, med helt nytt design, mye bedre trykk og – ikke minst – glimrende bildekvalitet! I ettertid er det nok umulig å tenke seg at en skulle gå tilbake til det gamle formatet.

Den Norske Camellia Forening, med tyngdepunkt i Rogaland, ønsker i 2008 et tettere samarbeid med Den norske Rhododendronforening. De vil utveksle artikler og invitere hverandres medlemmer til møtene. De er også interessert i å samarbeide om foredragsholdere. Dette er egentlig bare aktuelt i det sørvestlige Norge, for det er bare der Camelliaforeningen har aktivitet. I 2012 kommer det forslag fra Camelliaforeningen om sammenslåing av de to foreningene, men DnR er skeptisk, og det blir ingen avtale. Den Norske Camellia Forening har avtatte aktivitet og legges formelt ned i 2021. Flere av våre medlemmer er interessert i kameliaplantar, og det kommer iblant fine bilder i *Lapprosen* av vellykket dyrking i Norge. En del planter har også kommet med importene fra Skottland. Jan Rune Hesjedal og Hans Kjell Johansen er to av våre medlemmer som har fine samlinger av kameliaplantar.

Årsmøtet 2008 er igjen i Bergen. Harald Kårtveit blir valgt til leder, og han blir sittende i sjefsstolen i åtte år! DnR har 183 000 kr på konto. Foreningen har 341 medlemmer. Alt ser bra ut for Den norske Rhododendronforening, men i oktober får lederen hjerneblødning, og nestleder Olaf Hammersland må tre inn i lederjobben. Harald kommer heldigvis tilbake i styret etter en stund og tar igjen over lederjobben. Kirsten Marie Storheim kommer inn i redaksjonen i *Lapprosen*.

Fig. 31 Grillkveld hos Randi og Harald Kårtveit under årsmøtet i 2008. Foto: Terhi Pousi

Rhodo Sør-Vest

Medlemmer i området Stavanger-Sandnes-området har i ei tid tenkt høyt om muligheten for å få til ei ny avdeling i deres område. Reidar Vigrestad er sentral i arbeidet, og nærheten til Rogaland Arboret utenfor Sviland i Sandnes kommune blir en viktig inspirasjon for å komme i gang. Hovedstyret er positive, og på årsmøtet i 2009 blir Rhodo Sør-Vest godkjent og kan ta fatt på arbeidet. Avdelinga omfatter Haugalandet, Ryfylke, Jæren og Dalane. Sentrale personer ved siden av Reidar er Thomas Larsen, Olga Nese og Oddbjørn Fosse. Det inngås en avtale med Rogaland Arboret der Rhodo Sør-Vest får disponere et areal for å bygge opp en artssamling av rhododendron. Laget får også disponere møtelokaler i Arboretet. I åra framover er en

Fig. 32 Tor Frostestad (t.v.) og Oddbjørn Fosse viser rundt i området i Rogaland arboret der Rhodo Sør-Vest bygger opp en artssamling av rhododendron. Foto: Terhi Pousi

dugnadsgjeng gjentatte ganger på tur til Danmark med lastebil for å hente planter. Det er Ruddy Perriard som donerer mye av sin samling til Arboretet. De henter også planter hos Henning Andersen. Samlinga vokser stadig, og flere planter skal komme.

Årsmøtet 2009 er i regi av Rhodo Øst og holdes på Ramme gård i Hvitsten. 39 personer har møtt opp. Det kommer forslag om å redusere styret fra fem til fire medlemmer, men det avvises av årsmøtet. Regelen om at en bare kan sitte i et verv i seks år mykes opp. Nå heter det *som hovedregel* bare i seks år, noe som altså åpner for at en kan gjenvelges også etter seks år. Grunnen til at en gjør det, kan være mangel på kandidater, men det kan også rett og slett være at årsmøtet er fornøyd med arbeidet en i styret har gjort og ønsker at vedkommende fortsetter. Rhodo Sør-Vest blir formelt godkjent, og Harald Kårtveit velges igjen som leder av Den norske Rhododendronforening. Torstein Borg kommer igjen inn i styret. De andre styremedlemmene er Terhi Pousi, Bjørg S. Rasmussen og Lin Didriksen, som er ny i styret. Anne Rieber har skåret ned en stor rhododendron i hagen sin og fått laget klubber til både hovedstyret og lokalavdelingene!

Fig. 33 Fra årsmøtet på Ramme gård

Ekspedisjoner og innsamlinger

Lapprosen nr. 2–2009 har en lang artikkel skrevet av Remi A. Nielsen og Bård Ranheim, to unge østlandsgutter som har vært på frøinnsamlingsekspedisjon til ulike steder i Yunnanprovinsen i Kina. De reiser rundt i tre uker og samler mye frø, både av rhododendron og annet. Remi og Bård har kjent hverandre noen år og har før Kinaturen vært rundt i Sør-Norge og funnet både lapprose (*Rhododendron lapponicum*) og finnmarkspors (*Rhododendron tomentosum*) og samla inn frø av disse. For Bård ble dette den foreløpig eneste turen til Kina for å samle frø, men for Remi var det starten på flere spennende turer for å se planter i naturen og samle frø. På de neste turene reiste han sammen med den danske «plantejegeren» Jens Nielsen. Til sammen har Remi samla frø av svært mange viktige og spennende planter, flere av dem førsteintroduksjoner. Det gjelder arter som ble funnet og beskrevet i forrige århundre, men som aldri kom i kultur i Vesten.

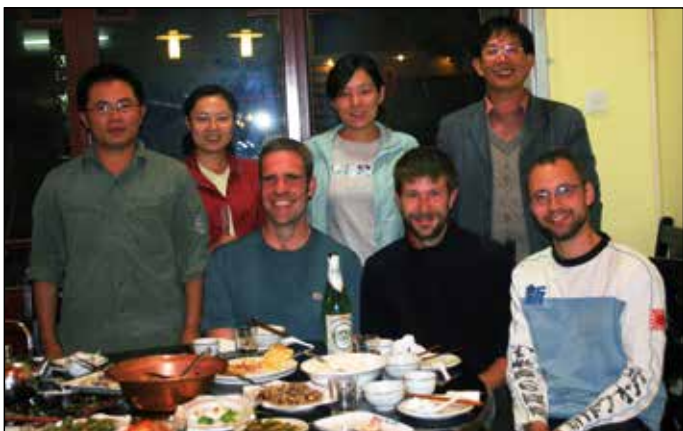

Fig. 34 Fra høyre, Remi A. Nielsen og Bård Ranheim på planteekspedisjon i Kina i 2008. Her sammen med danske Jens Nielsen og kinesiske medarbeidere.

Av andre medlemmer av Den norske Rhododendronforening som har reist i Himalaya-området og samla frø kan nevnes Reidar Vigrestad, Oddbjørn Fosse, Gunnbjørg og Magnus Simonsen, Jan Rune Hesjedal, Jan Valle, Torstein Borg, Egil Valderhaug, Jan Ole Westarhus, Tor Frostestad og Ole Jonny Larsen. Både Kina, India, Bhutan, Nepal og Burma har blitt besøkt. Utenfor Asia har nordmenn også samla frø av rhododendron i Kaukasus, Georgia, Romania og Østerrike. Planter fra disse frøinnsamlingene har endt opp i norske privathager og også i offentlige institusjoner som Arboretet på Milde, Ringve botaniske hage og Rogaland arboret. Etter 2014 har reglene for å samle inn frø av ville planter i naturen endra seg. En internasjonal avtale som kalles NAGOYA-protokollen, har regulert dette strengt og i praksis gjort det ulovlig for andre enn botaniske institusjoner med klare avtaler med lokale myndigheter å samle inn frø og planter fra naturen i andre land. Å reise i naturen og se og fotografere planter er fremdeles fullt lovlig, og i senere år har det også blitt mye enklere med mange arrangerte turer og langt bedre veier over høye fjell, særlig i Kina. Nå kan en mange steder komme opp med bil der rhododendronplantene vokser mens man tidligere måtte bruke flere dager på å gå opp.

Årsmøtet i 2010 holdes i Grimstad. Man gleder seg over sterk medlemsvekst i 2009 med 12 % økning. DnR har ved årsskiftet 371 medlemmer. Hele styret gjenvelges. Antallet varamedlem-

mer blir økt fra 3 til 5. Økonomien er god, egenkapitalen er på over 168 000 kr. I september samme år er medlemstallet økt til 390! Kan vi komme over 400? Kontingenten settes opp med 25 kr til 275.

Det er diskusjon i *Lapprosen* om forholdet mellom «proffer» og «amatører» blant medlemmene. Rhododendronforeninger i andre land har hatt problem med at det har etablert seg et hierarki der de som «kan» og «vet» mest og føler at de tilhører «eliten», smiler overbærende til de som bare liker rhododendron fordi det er fine planter. Det advares mot en slik utvikling i vår forening. Harald Olav Aksnes skrev i en artikkel: «Det er viktig at vi henvender oss til et bredt publikum med interesse for rhododendron. De såkalte spesialistene vil alltid være en del av foreningen uansett.» Det er klart at en forening som vil fortsette å gi ut et godt medlemsblad tre ganger i året, trenger mange medlemmer som betaler kontingent hvert år. Men da må foreningen være åpen for alle som er glade i rhododendron.

Årsmøtet for DnR i 2011 er for første gang arrangert av Rhodo Sør-Vest. Møtet holdes på Bryne, og 26 personer deltar. Harald Kårtveit fortsetter som leder også etter dette møtet, og det er ingen utskifting blant de øvrige medlemmene heller. Medlemstallet vokser gjennom året til 398.

Lapprosen er dyrt, men helt sentralt for foreningens arbeid. 70 % av budsjettet går til *Lapprosen*. Det er ønske om å få flere til å annonsere i bladet. Det blir også en diskusjon i styret om en skal gå ned fra tre til kun to blad i året for å redusere kostnadene, men det blir det ikke noe av.

«**Ponticumproblemet**», det at *Rhododendron ponticum* (eller hybrider der denne er involvert) sprer seg hemningsløst i England, er en kjent sak og har vært omtalt flere ganger i artikler i *Lapprosen*. Kan det samme skje i Norge? Ingenting tyder på det, men inntrykket av at rhododendron er en planteslekt som kan spre seg i naturen og bli et stort problem, har festa seg og kommer opp i media med ujevne mellomrom. Et år var det sågar fra offentlig plantevernhold diskutert om det skulle bli et generelt forbud mot import av rhododendron! DnR blandet seg i diskusjonen ved å komme med innspill til myndighetene. Det ble ikke noe generelt forbud den gangen, men som forening må vi tydeligvis være våkne og delta i slike debatter med saklige argument og klare meninger.

Fig. 35 Gruppebilde av styret i 2012. Fra venstre Reidar Vigrestad, Øyvind S. Aasheim, Lin Didriksen, Terhi Pousi, Audun Arne, Harald Kårtveit, Torolf Juvik og Bjørg S. Rasmussen Foto: Alf Helge Søyland

På årsmøtet i 2012 i Bergen blir Harald igjen gjenvalgt som leder. Gunnar Breivik er nytt medlem i styret. Ellers er det ingen utskiftninger. Det blir vedtatt en ny fordeling av kontingenten til lokallaga. Halvparten av den samla summen deles likt mellom alle fire. Deretter gis det 25 kr pr. medlem. På den måten unngår en at de små laga får uforholdsmessig lite tilbakeført, men samtidig at tilskuddet gjenspeiler størrelsen på laget. Årsmøtene er dyre arrangement for avdelingene. Det kommer opp ønske om forhøyet tilskudd. På styremøte i oktober blir tilskuddet hevet til 10 000 kr fra og med årsmøtet i 2013.

Arnulf Ringstad dør 6. mai i 2012. Med det er en av de store pionerene for dyrking av rhododendron i Norge borte. Ringstad ga i 1994 sammen med Knut Lønø i Det norske hageselskap ut boka *Rhododendron. Dyrking av lave og hardføre sorter*. Den er et svært viktig bidrag til forståelsen av at rhododendron også kan dyrkes i kalde områder av landet. Ringstad bodde selv på Gjøvik der han i mange år drev en tradisjonell planteskole med butikkutsal. Da han nærma seg pensjonsalder, begynte han å produsere arter og hybrider av rhododendron som han solgte på postordre. Han bygget selv opp en stor samling av rhododendron i egen hage og viste med det at en gammel «sannhet» om at disse ikke kunne dyrkes på det indre deler av Østlandet, ikke medførte riktighet.

400 medlemmer!

På høsten i 2012 passerer Den norske Rhododendronforening ei magisk grense da vi for første gang har mer enn 400 medlemmer. I åra etter vokser medlemstallet sakte, men sikkert og når en topp med 446 medlemmer i januar 2015! Deretter synker det en del, men stabiliserer seg rundt 400 i lang tid framover. I 2013 vedtar årsmøtet endelig, etter mange års diskusjon fram og tilbake og til dels store meningsforskjeller, at det skal etableres familiemedlemskap. Det betyr at flere personer i samme husstand kan bli medlemmer i DnR, men at kun den ene betaler full pris. De andre husstandsmedlemmene betaler mindre, men familien får bare ett eksemplar av *Lapprosen*. Alle får imidlertid fulle medlemsrettigheter. I ettertid har diskusjonen stilnet helt av, og det viser noe av styrken i foreningen. Når et vedtak er fattet, legges uenigheten bort, og vi går videre i arbeidet for felles sak.

Torstein Borg

Den 11. januar i 2013 kommer den triste meldinga at Torstein Borg er død etter lang tids sykdom, kun 60 år gammel. Torstein var helt fra starten en meget aktiv og sentral person i Den norske Rhododendronforening og etter hvert også i Rhodo Vest. Han har innehatt de fleste verv i foreningen og stilt opp i alt av praktisk dugnadsarbeid der det var behov, fra stikkkurs, via ompakking av importplanter og frøforvaltning til praktisk arrangement av utallige møter. Han var også med å arrangere flere utenlandsturer. Selv var han kanskje den mest bereiste personen i DnR til land der det vokser rhododendron i naturen. Han skrev mange og lange artikler fra opplevelser i Kina, Bhutan, Burma og Nepal. Alle foreninger trenger folk som Torstein Borg. Han ble hedret med dedikasjon da foreningen ga ut egen bok året etter.

Fig. 36 Torstein Borg under DnRs tur til Sør-England i 2007
Foto: Jan Rune Hesjedal

Min rhododendronhage

Ideen om å gi ut en egen bok ble lansert i 2012. På papiret skal den kunne gi gode inntekter til foreningen, men det er skepsis i starten. Det koster mye å gi ut en egen bok, over 60 000 kr. Vil det kunne tjenes inn igjen – og samtidig gi overskudd? Styret vedtar å ta sjansen! Rundt 30 medlemmer skal inviteres til å skrive om sin egen hage og ta bilder. Ole Jonny Larsen blir redaktør for boka og skal sørge for at tekstene står til hverandre og velge ut og redigere bildene.

Foreningen må satse ca. 20 000 kr på bokprosjektet. De som deltar med tekster og bilder må betale 1000 kr hver for dette, men vil få tilsendt seks bøker hver når den er ferdig trykt. Styret leter etter sponsorer, og får støtte av Arboretets venner, Gimle Planteskule, Hageselskapet Sotra og firmaet B. Telle AS. Penger som DnR fikk fra en stor bokgave fra Erling Moen, tidligere eier av Raura planteskole, gikk også

til foreningsboka. Boka kommer ut i 2014 i 500 eksemplarer, prisen er 380 kr. Boka selgere godt det første året, allerede i august blir det notert 3 738 kr i overskudd, og ennå var det bøker på lager for 40 000 kr. I ettertid oppsummeres bokprosjektet som svært vellykket. Foreningen tjente over 30 000 kr, og mange flotte hager rundt om i landet ble presentert for medlemmene og andre som leste boka.

Fig. 37 *Min rhododendronhage*

Årsmøtet 2013 er lagt til Sørmarka, og det er Rhodo Øst som er arrangør. 48 personer deltar på møtet. Harald Kårtveit fortsetter som leder. Ny i styret er Mona Yvonne Espeland Lothe. Det er storfint besøk på møtet, Kenneth Cox har kommet over fra Skottland for å holde foredrag og innfrir absolutt forventingene. Ebba Holmboe tar nå over ansvaret for medlemsregisteret, en viktig og krevende jobb. Ebba og mannen Jens Holmboe går også inn i redaksjonen i *Lapprosen*.

Fig. 38 Fra grillkvelden under årsmøtehelgen på Sørmarka i 2013

Brunsnegler er tema på lederplass i *Lapprosen*, heller ikke rhododendronhagene går klar for denne inntrengeren. Harald slår også et slag for de storblada rhododendronartene som han mener bør prøves ut mer. Tor Jan Ropeid går inn i redaksjonen for *Lapprosen*. Han har med seg Jan Rune Hesjedal i dette arbeidet.

På **årsmøtet i Arendal 2014** gjenvelges Harald Kårtveit som leder, og nå går han over den tidligere seksårsgrensa. Terhi Pousi kommer inn igjen i styret etter en pause, og Ebba Holmboe velges som nytt styremedlem. Kontingenten settes opp til 300 for enkeltmedlem og 425 kr for familiemedlemskap.

Danske Bent Ernebjerg har i *Lapprosen* en lang artikkel om sine tre spektakulære ekspedisjoner til det vanskelig tilgjengelige landet Burma. Bent har spilt en viktig rolle i å få med flere nordmenn på plantejakt i Asia. Frø fra Burma-turene blir til planter som også blir solgt i Norge. *Lapprosen* har også en artikkel om foregangsmannen Gunnar Hiorth som var svært tidlig ute med å prøve ut sjeldne planter i Norge, deriblant mange rhododendronarter. Det blir bestemt at alle tidligere nummer av *Lapprosen* skal legges ut som PDF-fil på hjemmesiden.

Årsmøtet i 2015 er i Rogaland arboret og i Stavanger. Harald Kårtveit ønsker å gi seg, men ingen vil stille opp, og han blir gjenvalgt for det som skal bli hans siste periode som leder. Ole Jonny Larsen blir valgt inn i styret og blir nestleder. De andre styremedlemmene fortsetter i vervene sine.

På styremøtet i august er det en viss bekymring for treg betaling av kontingent og at 39 medlemmer har meldt seg ut. Kanskje var rekordantallet i 2014 for høyt? I alle fall holder medlemstallet seg ganske stabilt videre framover etter denne store nedgangen. Temaet med at mange ikke betaler kontingenten for 2015 kommer opp igjen på styremøte i oktober. Denne gangen var kontingentkravet blitt sendt på e-post i stedet for å legge en giroblankett inn i nr.1 av *Lapprosen*. Dette var nok ingen god ide, og en vil gå tilbake til den gamle modellen. I ettertid har det vist seg å være et godt valg.

Turen til Skottland i mai 2015 ga kun 429 kr i overskudd til foreningen. Det synes styret er for lite. Prosentandelen av medlemsturene er en av Den norske Rhododendronforenings viktigste inntektskilder. Det er enighet om at det i framtida skal legges til 10 % på prisen som tilfaller foreningen. Styret bestemmer også at det skal legges 20 % på planteimportene da dette også er en av foreningens muligheter for å få inntekter. Allerede våren 2016 får foreningen et overskudd på 8 500 kr av planteimporten. 29 medlemmer fikk til sammen 438 planter tilsendt.

Roger H. Karlsen døde den 26. juni, og Haavard Østhagen skrev fint minneord i høstnummeret av *Lapprosen*. Roger ble omtalt som *The Grand Old Man of Rhododendron* i Oslo-området. Han hadde en stor hage på Hvitsten ved Oslofjorden der han

med ukuelig optimisme prøvde stadig nye varianter av rhododendron. Noe gikk nok ut den første vinteren, men over tid flytta han grensene for hva som kunne dyrkes i sitt område og var en svært viktig inspirasjon for andre rhododendronfolk rundt Oslo. Han var aktivt med i foreningsarbeidet, han holdt foredrag, han inviterte på utallige hagevandring i hagen på Hvitsten, og han delte planter han produserte med andre, både som gaver og som lotterigevinster.

Diskusjon om medlemsturer

Det blir forberedt en ny medlemstur i 2017, og planen er å reise til Nord-Tyskland, Turen blir annonsert i *Lapprosen* nr. 3–2016. Men det viser seg raskt at det er svak påmelding, og på fellesstyremøtet i februar 2017 blir turen avlyst. Styret er usikre på hvorfor medlemsturen til Tyskland ikke fikk tilslutning. Var den for dyr? Var det gal destinasjon? Er medlemmene mette på turer? Det blir bestemt å sende ut et spørreskjema til alle medlemmer om hva de forventer av turene som DnR arrangerer. Det kommer fram flere interessante svar, og styret får gode og nyttige innspill når framtidige turer skal planlegges.

2016–2021 (De siste fem åra omtales summarisk)

På **Årsmøtet i 2016** takkes Harald Kårtveit av etter åtte år som leder, det lengste noen har sittet. Han har gjort en formidabel innsats, både i styret og med praktiske ting som planteimport og turplanlegger. Ole Jonny Larsen fra Ålesund velges som ny leder, og det er første gang at Den norske Rhododendronforening får en leder som ikke bor i Bergensområdet.

Fig. 39 Rhodo Vest på besøk hos Ole Jonny Larsen (i midten) i 2010 Foto: Terhi Pousi

Tor Jan Ropeid skriver et portrett av den nye lederen i *Lapprosen* nr. 2–2016. Ole Jonnys hovedbudskap i den første lederartikkelen er at Rhododendronforeningen er for alle! Det skal være rom for enhver som er glade i rhododendron til å være medlem i DnR. (Ole Jonny er fremdeles leder når denne teksten avsluttes 31.12.2021.)

Lapprosen nr. 2–2017 har en lang artikkel om dyrking av rhododendron i Tromsø, mest fra **Tromsø arktisk-alpine botaniske hage**. Vi tenker kanskje ikke over hvor unik samlinga i Tromsø er. Det er den definitivt nordligste større samling av rhododendron i verden, takket være Golfstrømmen.

Det er ellers et mål for *Lapprosen* at hager i ulike landsdeler og med ulike dyrkingsforhold, skal presenteres, gjerne av eierne selv. Gode eksempler på dette er omtalen av hagen til Egil og Ragnhild Vanvik ytterst ved kysten på Nordmøre (nr. 1–2017), Konrad Kvanlis deling av gode og dårlige erfaringer med dyrking av rhododendron ytterst på Nordlandskysten (nr. 3–2018) og Kari Marie og Harald J. Aandstads presentasjon av hagen deres i Solør med svært kalde vintre (nr. 2–2018).

20 år

Den norske Rhododendronforenings 20-årsjubileum blir markert den 7. mai 2017. 70 personer møter opp i Den norske arboret på Milde for å delta på en vandring i artssamlingen ledet av Per Magnus Jørgensen. Flere av deltakerne var også med på stiftelsesmøtet i 1997.

Høsten 2018 går DnR ut med et tilbud til medlemmene om å delta på felles import av Kenneth Cox' nye bok *Woodland Gardening*, et praktverk på 400 sider, spekket med bilder av høy kvalitet. Responsen er god, og 52 bøker blir bestilt og fordelt via avdelingene, som også får alt overskuddet fra denne bokimporten.

Mattilsynet vil kartlegge privat import av planter til Norge, herunder også foreninger som har fellesimport til medlemmene. Styret ved leder orienterer om vår praksis. Det viser seg i løpet av 2019 at reglene for import og eksport av planter, plantedeler og frø strammes kraftig inn. Foreningen har prøvd å formidle til myndighetene hva de nye reglene vil si for en hel kultur av plantesamlere, både i Norge og ellers rundt på jorda, uten at vi kan si at våre synspunkt er møtt med forståelse.

Fig. 40 Besøk i Hans Eibergs hage på medlemsturen til Danmark i 2019

Medlemsturen til Danmark 26.–30. mai i 2019 hang lenge i en tynn tråd. Det er så vidt nok deltakere til å gjennomføre turen da tre meldte avbud like før avreise. Dette skulle vise seg å bli den siste turen på noen år. Vinteren 2020 slår koronapandemien til, og det meste av foreningsaktiviteter blir avlyst i nesten halvannet år. Medlemsmøter kan ikke avholdes, og hagevandring kan bare gjennomføres med strenge restriksjoner. Den planlagte medlemsturen til Seattle, Vancouver og Vancouver Island i mars 2021 som var fulltegna, måtte avlyses, og det samme måtte foredragsturne med danske Peter Dalsgaard vinteren 2021. Foreningens årsmøter blir avlyst både i 2020 og 2021. Det siste blir riktignok avholdt ved hjelp av e-poster. Styret har måttet lære seg å ha digitale møter, noe som gir mulighet til å møtes oftere og langt billigere, men samtidig mister vi den sosiale kontakten. Våren 2021 avholdes for første gang et foredrag på nett. Det er Rhodo Vest som bryter denne barrieren først.

Fig. 41 Rhodo Vest avholder 21.03.21 formeringskurs under strenge smittevernstiltak. Foto: Terhi Pousi

Lapprosen utvides med fire sider i koronaperioden som et lite plaster på såret for manglende møter. Bladet har god tilgang på stoff, og når foreningsstoffet ikke lenger tar opp mye plass, blir det desto mer tekst og bilder om planter og hager.

En helt ny hjemmeside blir presentert i 2020, og en ny frøforvalter blir også engasjert. Svein Erik Tønnesen klarer på kort tid å samle sammen nok frø til ei fyldig frøliste vinteren 2021, og salget går over all forventning! Personer i land langt unna melder seg inn i DnR for å få tilgang til frølistene.

Bli medlem nå og få 5 poser med rhododendronfrø GRATIS! (Gjelder innen 31.01.2021)

Bli medlem i Den norske Rhododendronforening!

Her er noe av det du får som medlem:

- Fellesskap med personer med interesse for rhododendron.
- Medlemskap i lokalavdelinger i Øst, Sør, Sør-Vest og Vest som arrangerer møter, foredrag, hagevandring og turer.
- Bladet *Lapprosen* tre ganger i året med artikler, bilder og reportasjer om rhododendron.
- Tilbud om felles utenlandsturer til hager og parker med rhododendronsamlinger (når det ikke er koronaproblem!).
- Tilbud om felles planteimporter fra andre land av rhododendron og andre planter.
- Tilbud om å kjøpe frø vår egen frøstø.
- Mulighet til å delta på årsmøter der vi har mange spennende hagebesøk og foredrag over en hel helg.

Alle nye medlemmer får:

- De to nyeste numrene av medlemsbladet.
- Et stort hefte i PDF-format med beskrivelse av 150 rhododendronarter med bilder av alle.
- Alle som melder seg inn før 1. februar får dessuten tilsendt 5 poser med rhododendronfrø gratis!

Innmelding gjør en enklest foreningens hjemmeside:

<http://www.rhododendron.no/>

Kontingent: Enkelt-medlem 350,- Familiedlemskap 475,-
For spørsmål kontakt Ole Jonny Larsen: olejonnylarsen@hotmail.com

Fig. 42 DnRs vervekampanje 2021

I løpet av 2020 kommer også flere Facebook-grupper i gang. Både Rhodo Sør og Rhodo Sør-vest har egne grupper med over 400 medlemmer, og det blir også etablert en gruppe for foreningens frøformidling. Den siste har 668 medlemmer, deriblant mange utenlandske.

Det blir satt i gang en medlemsvervingskampanje tidlig i 2021. Et skriv går ut til medlemmene med oppfordring om å sende det videre til mulige kandidater, og responsen er formidabel! I løpet av våren og sommeren har rundt 60 personer meldt seg inn.

De siste avsnittene her viser at Den norske Rhododendronforening så absolutt er en forening i framgang og som møter nye utfordringer på den digitale arenaen med

oppbretta ermer. Vi går inn i jubileumsåret med økende medlemstall og evne til å tilpasse oss tida vi lever i. Det skal bli spennende å følge foreningen videre framover!

Nautesund Plantesalg

Har allsidig planteutval

Spesialområde: Stauder og roser

Kontaktinformasjon:
Nautesund Plantesalg
5986 Hosteland

Tel.: 56 36 52 19
plantesalg@nautesund.no
www.nautesund.no

GIMLE PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde: Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Rhododendron 'Arnulf' er oppkalt etter Arnulf Ringstad. Dette er en tett og lav plante som trives både i Nord-Norge og under østnorske innlandsforhold. Fotografiet er tatt i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage. Foto: Kristian Nyvoll

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Dag M. Evje	Prinsdalsfaret 12B	1262 OSLO
Morten Gjønnnes Marit Abrahamsen	Gjønnnesveien 75	1580 RYGGE
Lars og Randi Skjæveland	Helleberget 3	4347 LYE
Turid Westervik	Glenjevegen 44	5960 DALSYRA
Kenn Jacobsen	Otto Kuldsvøj 5	DK-4900 NAKSKOV DANMARK
Hans Karlsson	Fridkullagatan 39	S-41262 GÖTEBORG
Tom André Svenning-Gultvedt	Fredrik Stangs gate 22-24	0264 OSLO

‘Maid of Norway’ – og andre sorter knyttet til Rhododendronforeningens virksomhet

Tekst: Per M. Jørgensen

Fig. 1 ‘Bergensiana’, foreningens egen sort i full blomst på Arboretet Foto: Terhi Pousi

Da Den norske Rhododendronforening ble startet, ble sorten ‘Bergensiana’ (Fig. 1) døpt i Byparken i Bergen med regnvann (Fig. 2), og mesteren, Hans Hachmann (Fig. 3), var selv til stede. Det var så vidt jeg vet første gang at en «norsk» rhododendronsort ble offisielt navngitt. Navnet ble naturligvis også behørig registrert i det offisielle navne registret i England (RHS-registeret, se nedenfor). Siden er flere norske sorter navngitt (se mer om dette hos Jørgensen 2014), men ikke alle er direkte knyttet til foreningens virksomhet, og de utelates i denne artikkelen.

Jubileumssorten

Det passer bra å markere 25-årsjubileet også med en slik navngiving. Valget falt på en enestående plante som alltid blomstrer overdådig (Fig. 4) med sine hvite klokker, og trives godt her på Vestlandet. Den er nå blitt fire meter høy og har en fin opprett vekstform og vakre blanke blad. Den kom til oss som en stikling

fra den botaniske hagen i Göteborg i 1974 som *Rhododendron puralbum*. Men den stemmer dårlig med originalbeskrivelsen fordi blomstene er store og åpne (se forside) og har kjertelhår på griffelen. Dessuten viser planten hybridvigor (kanskje en naturhybrid?), mens den egentlige *puralbum* (Fig. 5) sies å være vanskeligere å få til enn hovedarten, noe som ofte er tilfelle

Fig. 2 Reportasje i Bergens Tidende 31. mai 1997 om dåpen av 'Bergensiana'

Fig. 3 Hans Hachmann i sin planteskole i 2001
Foto: Brynjulv Litlere

Fig. 4 'Maid of Norway' i artsamlingen på Milde
Foto: Terhi Pousi

med de hvitblomstrete formene. Jeg har sett nærmere på detaljene i blomsten og mener dette må være en kryssning mellom *Rh. wardii* var. *puralbum* og en blekgul form av *Rh. campylocarpum*, noe flere besøkende eksperter har vært enig i. Den er så verdifull som hageplante at det vil være best at den får et sortsnavn.

Men hva skulle barnet hete? Blant flere muligheter falt valget på 'Maid of Norway', et navn som er knyttet til den spesielle relasjon der er mellom norsk og britisk rhododendron-tradisjon.

Fig. 5 *Rhododendron wardii* var. *puralbum*, den opprinnelige formen Foto: © MNHN - S. Gerbault

Denne tradisjonen går helt tilbake til professor Rolf Nordhagen på 1930-tallet. Det hvite er jo symbolet på en jomfru, og den norske prinsessen, hvis egentlige navn var Margrete (1283–1290), var bare syv år da hun ble sendt med båt til Skottland. Hun var faktisk blitt skotsk dronning i 1286, siden hennes onkel, kronprinsen, døde barnløs i 1284, gjennom sin avdøde mor av samme navn. Moren var datter av den skotske kongen Alexander III (1241–1286). I vigselstraktaten da Eirik Magnusson (1268–1299) som 14-åring giftet seg med hans datter Margaret (1261–1283), ble det fastslått at datteren og hennes etterkomere skulle ha arverett til den skotske tronen, men siden moren døde da prinsessen ble født og morfaren tre år senere, ble barnet Margaret dronning av Skottland (stadfestet i 1289). Som del av et politisk spill, ble hun forlovet med den engelske kronprinsen Edward (den senere Edward II av England, 1284–1327). Hun ble derfor sendt over Nordsjøen senhøstes 1290, og skipet kom ut i en voldsom storm. De kom likevel velberget frem til Shetland, men da var den lille jenta så medtatt at hun døde i armene på biskop Narve som var hennes følgesvenn. Etterpå har man ment at hun ble forgiftet. Der oppstod mange historier og rykter om henne, og i Skottland fikk hun tilnavnet 'Maid of Norway' (Fig. 6). Hennes lik ble ført tilbake til Norge, og hun ble

Fig. 6 Prinsessen avbildet på et glassvindu i Lerwick Town Hall på Shetland, i en noe romantisert form med kongekrone (hun rakk aldri å bli kronet). Foto: Colin Smith

begravet sammen med sin mor i Kristkirken ved Håkonshallen der det i dag kun finnes en minnestøtte over de kongelige som var gravlagt der, etter at kirken der de var gravlagt, ble revet ved reformasjonen.

Tidligere sorter

Tilbake til våre hittil navngitte rhododendronsorter som er tilknyttet foreningens historie. De kommer i alfabetisk rekkefølge: "Anne Rieber" (Fig. 7) er en helt ny sort, og navnet er ennå

Fig. 7 "Anne Rieber" Foto: Ole Jonny Larsen

Fig. 8 Anne Rieber under en dugnad i rosariet 2012
Foto: Bjørn Moe

Fig. 9 Ole Jonny Larsen i Arboretet Foto: Terhi Pousi

ikke offisielt registrert. Den er oppkalt etter initiativtakeren til foreningen, Anne Rieber (Fig. 8). Den er fremkrysset av vår formann Ole Jonny Larsen (Fig. 9) i samarbeid med Peter Norris i Massachusetts, en av hans rhododendronvenner i USA. Den er en krysning av to nyintroduserte, særpregete kinesiske arter *Rh. platypodum* (moren, Fig. 10) og *Rh. yuefengense* (faren, Fig. 11). Begge er arter som trives på Vestlandet. Krysningen har beholdt den sistnevntes lave

Fig. 10 *Rh. platypodum* blomstrer i Artsamlingen på Milde.
Foto: Terhi Pousi

voksemåte og den førstes blomsterprakt. Det har vært spådd at *Rh. yuefengense* vil kunne bli utgangspunkt for en helt ny generasjon av hagehybrider på grunn av dens vokseform og

Fig. 11 *Rh. yuefengense* blomstrer årlig i Artsamlingen i Arboretet. Foto: Terhi Pousi

blomstervillighet, så her er vi helt i forkant av utviklingen. Der er imidlertid allerede gjort en del andre kryssinger i USA, men meg bekjent er ingen av disse registrert og kommet på markedet enda.

'**Bergensiana**' (Fig. 1) er et av resultatene av Hans Hachmanns forsøk på å skape hardførere utgaver av den legendariske engelske 'Mrs Furnivall' (Fig. 12), hvorav 'Diadem' (Fig. 13) var den beste. Denne brukte han til videre foredling, og han krysset den med den gamle franske skjønnheten 'Madame Jules Porgès' (Moser & Fils, før 1900), med spennende resultat. Jeg var selv i

Fig. 12 'Mrs Furnivall' Foto: OSU - landscapeplants. oregonstate.edu

Hachmanns planteskole og fikk demonstrert mulige kandidater fra disse kryssingene, og valget falt på denne. Den er nok dessverre blitt overskygget av den helt eksepsjonelt vakre 'Hachmann's Charmant' (Fig. 14). Der ble uventete komplikasjoner med navneregistreringen siden det er forbudt å gi sorter latinske navn for å unngå sammenblanding med latinske artsepitet. Registratør gikk til slutt med på navnet, etter at han hadde fått tilsendt en CD med Johan Halvorsens musikkstykket 'Bergensiana' på. Det var beviset for at navnet var fra et musikkstykket og ikke var et nydannet adjektiv. Dessuten ville den grammatikalsk korrekte formen da være *bergensianum*. Hachmann markedsførte den som en sort oppkalt etter bergensk 'Volksmusik' (folkemusikk!).

Fig. 13 'Hachmann's Diadem' i Arboretet Foto: Terhi Pousi

Fig. 14 'Hachmann's Charmant' Foto: Gerd Jørgensen

'**Fritz C. Rieber**' (Fig. 15) ble døpt (Fig. 16) ved det nordiske rhododendronsymposiet i 2003 der foreningen deltok. Dåpen ble utført av presidenten i Nordisk råd, bergenseren Inge Lønning, til like prest og professor i teologi, med ordene «måtte hell og lykke følge deg i alle haver». Den er oppkalt etter Arboretets far, Fritz Carl Rieber (Fig. 17), og oppkom fra frø som kom

Fig. 15 'Fritz C. Rieber' Foto: Bjørn Moe

Fig. 16 Fra dåpen av 'Fritz C. Rieber' i 2003 med døperen Inge Lønning sammen med Anne (t.v.) og Marianne Rieber. Foto: Anne Tafjord-Kirkebø

Fig. 17 Fritz Carl Rieber på kne i benkegården sin foran frøplanter av rhododendron. Foto: Oddvin Reisæter

Fig. 18 *Rh. oreodoxa* idet vinteren gjør et nytt forsøk og nesten ødelegger blomstringen, tidlig i april 2020. Foto: Gerd Jørgensen

til oss som *Rh. oreodoxa*, men som viste seg å ha krysset med *Rh. adenophorum*, altså en humlehybrid. Den beste formen ble utvalgt og utmerker seg med tettere vekst og noe senere blomstring enn *Rh. oreodoxa* (Fig. 18), slik at den unngår de verste seine vårfrostskadene på blomstene.

Fig. 19 'Jærperlå' i Solør Foto: K. M. Aandstad

Fig. 20 Oddgeir Fosse i sin planteskole på Bryne Foto: Gerd Jørgensen

'Jærperlå' (Fig. 19) forekom i en artikkel i *Lapprosen* om en spesiell, østnorsk rhododendron-hage, nemlig Aandstads i Solør der den hadde tålt mer enn -30 grader. Merkelig nok viste den seg å være oppstått på det milde Jæren, ved en tilfeldighet ifølge opphavsmannen Oddgeir Fosse (Fig. 20) på Bryne, som jeg omgående besøkte. Han hadde hatt mye godt pollen av *Rh. wardii*, som han bestøvet en del blomstrende rhododendron-busker med. En av plantene som kom opp etter kryssningen med den gode gamle Seidel-hybriden 'Humboldt' (Fig. 21),

Fig. 21 'Humboldt' Foto: Terhi Pousi

ble svært vellykket. Det var en klar forbedring av moren både når det gjaldt vokseform (tettere), og bladverk som er vakrere og blankere. Blomstene er åpnere og renere i fargen. Den har beviselig også beholdt den gode hardførheten til moren, så dette er et blinkskudd. Men så var det dette med navnet da. Det lokalpregete navnet, 'Jærperlå', som den gikk under, var ikke akkurat den slags den strenge registratoren i RHS, London ville være begeistret for. 'Pearl of Jæren', ville nok være bedre, men nei: Oddgeir var lite lysten på en slik endring. Jeg skrev derfor en særlig begrunnelse der jeg påpekte at det i navne-reglene (som jeg selv hadde vært med på å fastsette i sin tid) ikke var noe forbud mot nasjonale/ lokale navn. Til min glede gikk dette greiere enn fryktet. Den ble offisielt registrert som 'Jaerperlå'. Vi få heller leve med at den særnorske æ-en er blitt til det mer internasjonale ae.

Fig. 22 'Kari's Surprise', detalj som viser den doble blomsten. Foto: Terhi Pousi

'Kari's Surprise' (Fig. 22) ble oppdaget på en av foreningens turer til Stord i 2009 i hagen til Kari Eskeland Grov (Fig. 23). Den kom med i Hesjedals rapport, og da jeg så bildet, trodde jeg det

Fig. 23 Kari Eskeland Grov i hagen sin våren 2011 Foto: Gerd Jørgensen

måtte være en misforståelse, og at dette nok egentlig måtte være en kame-lia, men selvsagt hadde Jan Rune full kontroll. Dette var kort og godt en sensasjonell dobbeltblomstrende *Rh. yakushmanum* krysning. Kari, hvis hage jeg besøkte året etter, var full av overraskelser, hvorav ytterligere to er navngitt (mer om dette hos Jørgensen 2012).

Fig. 24 Jim Barlup, en amerikansk foredler Foto: Judy Barlup

Dette skyldtes at hun syntes det var spennende å så frø av krysninger, mange fra The American Rhododendron Society. Denne hadde kommet opp fra en krysning Jim Barlup (Fig. 24) i Washington hadde gjort av Hachmanns enestående 'Fantastica' (Fig. 25) og sin egne, uregistrerte yak-hybrid 'Snow Candle'. Kontakt med for-edleren avslørte at ikke andre planter fra denne krysningen hadde utviklet doble blomster, hvilket rent generelt er svært uvanlig i slekten, og frem-

Fig. 25 'Fantastica', den beste yak-hybriden, foredlet av Hans Hachmann. Foto: Terhi Pousi

deles er dette den eneste blant yak-hybridene.

'Lem's Tribute' (Fig. 26) er en sort Ole Jonny Larsen oppdaget ved den gamle lensmannsgården på Maurstad, da han var på

Fig. 26 'Lem's Tribute' trives godt i Bergen. Foto: Gunvor Elde

oppdrag i Nordfjord for å spore Halfdan Lems (Fig. 27) røtter til en artikkel om denne markante norskfødte foredlere. Den utvandret nordmannen hadde faktisk besøkt hjemlandet og fødestedet i 1950-årene og hadde da brakt med seg på innerlommen en liten plante av egen avl som han plantet i sin mors hage, hvilket bare den nærmeste familien kjente til. Det var ikke lett å fastslå foreldreskapet. Åpenbart var det en *Rh. calophytum*-kryssing, men hvem faren var er usikkert. Riktignok lette Lems gamle assistent Gwen Bell blant sine notater, og fant flere forsøk med *Rh. calophytum* (Fig. 28), men ingen som passet bra med denne. *Rh. calophytum*-kryssinger har en kjedelig tendens til å bruke lang tid før de kommer i blomst, men denne er et unntak. En stikling tatt på Maurstad blomstret i Bergen fem år senere, og har gjort det jevnlig. Navnet ble bestemt i samråd med Gwen Bell og familien i Bergen og signaliserer at Halfdan med dette ville hedre sin familie, særlig den hageinteresserte moren Anna Elisabeth (f. Paasche).

Fig. 27 Halfdan Lem, den norsk-amerikanske mesteren
Foto: T. van Veen

Etterskrift

Dette er alle gode sorter som beviselig trives i Norge, men som er forblitt mindre kjent, selv her i landet, fordi det er få eller ingen planteskoler som har tatt opp produksjon. En bedre jubileumsgave enn at noen sørger for dette, er det ikke mulig å ønske seg.

Takksigelse: Jeg står som vanlig i stor takknemlighetsskjuld til min kone Gerd og Arboretets Terhi Pousi for all assistanse, særlig med bildene. Uten disse to medarbeiderne hadde jeg ikke kunnet skrive hverken denne eller andre artikler i bladet. De hadde fortjent en medalje for lang og tro tjeneste!

Fig. 28 *Rh. calophytum* i Muséhagen der Rolf Nordhagen
plantet den på 1930-tallet. Foto: Per H. Salvesen

Kilder:

- Aandstad, K. M. & H. J. (2018): Rhododendron i Solør. *Lapprosen* 21: 24–26.
 Bjørgo, N. (2003): Margrete Eiriksdotter. *Norsk Biografisk Leksikon* 6: 229–230.
 Hesjedal, J. R. (2009): Vårtur i Rhodo-vest- hagevandring på Stord og Fitjar. *Lapprosen* 12: 28.
 Jørgensen, P. M. (2010): Rhododendron-underet på Stord. *Lapprosen* 13: 4–5.
 Jørgensen, P. M. (2012): Meir frå Kari si rhodoskattkiste på Stord. *Lapprosen* 15: 4–6.
 Jørgensen, P. M. (2014): 'Arnulf' a Norwegian rhododendron cultivar, and its breeder. *Rhododendrons, Camellias & Magnolias* 2014; 106–119.
 Jørgensen, P. M. (2017): En ukjent Lem-hybrid i Norge har fått navnet 'Lem's Tribute'. *Lapprosen* 20: 4–5.
 Jørgensen, P. M. (2018): En perle av en Rhododendron fra Jæren. *Lapprosen* 21: 6–9.
 Jørgensen, P. M. (2019): Rhododamene – om kvinner i utforskning og foredling av *Rhododendron*. *Årringen* 2018: 4–46.
 Jørgensen, P. M. & Larsen, O. J. (2017): Halfdan Lem: the man and his hybrids. *Rhododendrons, Camellias & Magnolias* 2017: 47–5.
 Moe, B./ Nilsen, H. J./ Salvesen, P. H., Spildo, S. (red.) (2021): *Levende Museum og botanisk skattkammer. Arboretet på Milde 50 år. Bergen, 320 s.*

Fig. 29 *Rhododendron* 'Maid of Norway' er særdeles blomsterrik og har en vakker vektstform. Foto: Terhi Pousi

40 år med hage

og *Rhododendron* i Tromsø

Finn Haugli, Tromsø. Foto fra Holmvassfjellet: Jonas Janss Haugli. Øvrige foto, alle fra Finns hage: Finn Haugli

Fig. 1 *Meconopsis* 'Dagfinn'

Begynnelsen

En hage utvikles over tid. Da vi flyttet til Tromsø i 1972, var det oppbygging av Universitetet i Tromsø, arbeid og barn som tok det meste av tida. Etter at huset ble bygget på en 750 kvadratmeter sørvest-vendt tomt på Tromsøya i 1974, ble hage etter hvert en faktor. Først lekeplass for barna, deretter nyttehage. Vi har alltid hatt fjell og friluftsliv som fremste aktivitet. Slik kom også interesse for dyrking av alpine planter. Men det tok tid før jeg kom til *Rhododendron*. Her er et tilbakeblikk.

Planter som egner seg sammen med *Rhododendron* i Tromsø *Meconopsis*

Valmuesøstrene, *Meconopsis*, er en nesten ikonisk slekt i Tromsø-hager, men de kan være krevende å dyrke i et varmere klima. Frank Kingdon-Ward introduserte den blå valmuesøsteren *Meconopsis baileyi* (tidligere feilaktig kalt *M. betonicifolia*) til England og Skottland i 1924. I Tromsøs hagehistorie er det interessant å merke seg at allerede i 1937–38 står *Meconopsis baileyi* (*M. betonicifolia*) på lista til Bjørkås gartneri i Tromsø. En må derfor tro at denne vanligste av de blå valmuesøstrene har vært i kontinuerlig kultur i Tromsø-hager siden ca. 1938, og at den også overlevet verdenskrigen siden den raskt var å finne som hageplante i Tromsø etter krigen.

Meconopsis grandis trodde man lenge ble dyrket i Tromsø fra 1977 av, da Marit og Leiv Espejord i Tromsø mottok frø fra Sverige merket «*Meconopsis grandis*». Det har i ettertid vist seg at denne planten i virkeligheten er en hybrid mellom *M. baileyi* og *M. grandis* (eller en nærstående art), altså *M. × sheldonii*, som har blitt gitt kultivarnavnet *M. 'Lingholm'* av «The Meconopsis Group» i Skottland. *M. 'Lingholm'* kommer ekte fra frø og er i dag nesten like vanlig i Tromsø-hager som *M. baileyi*. Begge er gode følgeplanter for litt større *Rhododendron*.

Det er også verd å merke seg at den utbredte dyrkingen av arter og kultivarer av *Meconopsis* i Tromsø har ført til at miljøet her har gitt opphav til to internasjonalt aksepterte og navngitte hybrider: *Meconopsis 'Marit'* og *M. 'Dagfinn'* (Fig. 1). *M. 'Marit'* har kremhvite blomster, men likner ellers mye på *M. 'Lingholm'*. *M. 'Dagfinn'* likner på en *M. simplicifolia*, men er perenn og en spesielt vakker plante. Dette er trolig en naturhybrid mellom *M. simplicifolia* og *M. grandis*. (For historien om *M. 'Marit'* og *M. 'Dagfinn'* se Haugli 2004 og Haugli 2017 a). For utfyllende informasjon om alle disse *Meconopsis*-artene og hybridene, se Grey-Wilson, 2014 og Grey-Wilson, 2017). Det kan nevnes at det også for småvokste *Rhododendron* finnes valmuesøstre som egner seg til samplanning. *Meconopsis quintuplinervia* har lave blad i tette rosetter og bærer en liten lavendelblå klokke på en 20–30 cm høy, spinkel stilk. Den er stolonifer, men ikke vanskelig å holde i sjakk (Fig. 2). *M. delavayi* er kompakt og med svært vakre blå-fiolette blomster på stilk som bare er ca. 20 cm høye, men den er vanskelig å dyrke. Andre lave *Meconopsis* finnes, men de er enten monokarpe, og derfor ikke så godt egnet, eller de er ikke i kultur. Det kan likevel nevnes at den blodrøde og vanligvis monokarpe *M. punicea*, også finnes i en perenn variant (muligens en egen art) og at hybridene mellom *M. punicea* og *M. quintuplinervia*, som har fått navnet *M. 'Old Rose'*, også gir alternativ til interessant samplanning med *Rhododendron*. Til slutt et motargument: *Meconopsis* er fantas-

Fig. 2 *Meconopsis quintuplinervia* foran *R. wardii* og *R. fastigiatum*

Fig. 3 *Lilium oxypetalum* var. *insigne*

tisk vakre planter – men de er også det som alpinplante-entusiaster med sans for «puteplanter» med dårlig skjult «forakt», kaller «leafy» – altså med mye store blader som krever opprydding om høsten for å holde hagen ryddig. Altså litt «rotete» i forhold til de alltid vakre og ryddige *Rhododendron*.

Liliaceae

Blant småvokste alpine liljer har særlig *Lilium oxypetalum* var. *insigne* (Syn. *Nomocharis oxypetala* var. *insigne*) vært god (Fig. 3). Den har gammel-rosa blomster med innslag av grønt. Også selve arten *L. oxypetalum* med gule blomster er fin. Nokså lett-dyrket i vårt klima og lav og ganske «eksotisk» er *L. lophophorum* (Fig. 4).

Fig. 4 *Lilium lophophorum*

Fig. 5 *Fritillaria tubiformis*

Blant de litt større liljene er *Lilium monadelphum* (syn. *L. szovitsianum*) spesielt gode i Nord-Norge, hvor de går under navnet «Steigenlilje» fordi de ble dyrket og spredt fra prestegården i Steigen.

Det kan også være av interesse å nevne de stolonifere artene *L. duchatrei* og *L. lankongense* (trolig samme art, men med henholdsvis hvite og purpurfargede blomster). De kan spre seg i felt med større *Rhododendron* og dukke opp med vakre blomster mellom greinene på sensommeren – slik en ser det i naturen. Innen slektene *Fritillaria* og *Erythronium* finnes et stort antall

Fig. 6 *Fritillaria collina*

planter som er gode i samplanting med *Rhododendron*. Jeg nevner noen få arter og sorter som har vært spesielt lette å dyrke i Tromsø, og som har fulgt meg i mange år: *Fritillaria meleagris*; *F. michailovskyi*; *F. acmopetala*; *F. tubiformis* (Fig. 5); *F. t. ssp. moggridgei*, *F. collina* (Fig. 6). Her bør en merke seg at særlig *F. meleagris* vil så seg så voldsomt at det kan bli et problem. Jeg kutter derfor bort frøkapslene før frøet er modent og spres. Blant hundetannliljene er de europeiske og asiatiske artene stort sett lettest å dyrke, mens noen av de amerikanske kan få problem i Tromsø dersom det blir en vinter med mye og dyp tele. *Erythronium dens-canis*, *E. japonicum*, *E. sibiricum* (Fig. 7) og *E. krylovii* (Fig. 8) er svært gode. Også her en liten advarsel

Fig. 7 *Erythronium sibiricum*

Fig. 8 *Erythronium krylovii*

om spredning: jeg fjerner alt av frøkapsler fra de to sistnevnte artene da de ellers sprer seg ganske voldsomt – men bevarer – det finnes verre ugras.

Av de amerikanske *Erythronium* (Fig. 9) er følgende bra pålitelige her: *E. americanum*, *E. californicum* 'White Beauty', *E. 'Pagoda'* (trolig en hybrid mellom *E. tuolumnense* og *E. 'White Beauty'*) og *E. grandiflorum*.

Mens den amerikanske arten *E. revolutum* med rosa blomster, er marginalt hardfør i Tromsø, så finnes det rosa-blomstrende hybrider på denne arten som klarer seg her. Det skal likevel nevnes at når det en gang imellom blir dyp tele, kan slike *Erythronium* bli skadet.

Fig. 9 Noen amerikanske *Erythronium*

Nok en (vesentlig) amerikansk slekt som det er verd å ta med, er *Trillium*, hvor særlig den svært vakre *T. grandiflorum* (Fig. 10), den ganske storvokste *T. albidum* og den svært småvokste *T. nivale* er gode partnere blant *Rhododendron*.

Fig. 10 *Trillium grandiflorum*

Sist, men ikke minst, er de asiatiske, alpine «sommerfuglliljene», altså slekten *Nomocharis*, svært godt egnet sammen med særlig de middels høye *Rhododendron*. Etter at vi fikk frø samlet av Kunming-Gøteborg ekspedisjonen til Sichuan og Yunn-

Fig. 11 *Cassiope* 'Randle Cooke'

an (KGB), har *Nomocharis aperta* og *Nomocharis pardanthina* av KGB-opphev vist seg særlig vakre og gode. Om de står nær middels høye *Rhododendron*, kan en få fine samplantinger når sommerfuglliljene omsider dukker opp mellom greinene langt utpå sommeren.

Ericaceae

Andre Ericaceae enn *Rhododendron* er gode sammen med sine slektninger. Slektet som *Phyllodoce*, *Cassiope*, *Kalmia* og andre lyngarter og hybrider kan ofte med hell samplantes med *Rhododendron*. Mange slike var tidligere tilgjengelige fra Glen-

doick og fra Arnulf Ringstad. De er nå dessverre vanskeligere å få tak i. Blant mine favoritter er *Cassiope* × 'Randle Cooke' (Fig. 11) og *Cassiope* × 'Muirhead'. Også den nord-amerikanske *Cassiope tetragona* var. *saxatilis* (Fig. 12) er lettdyrket og vakker. Vår egen *C. tetragona* (kantlyng), en arktisk art som vokser i store mengder i fjellene øst i Troms fylke (Troms og Finnmark), kan dyrkes i Tromsø, men er litt mer

Fig. 12 *Cassiope tetragona* var. *saxatilis*. Bak: *Primula strumosa* og *P. tanneri*

«tung-blomstret». Også *Phyllodoce*-arter og hybrider er fine, inkludert vår egen *Phyllodoce caerulea*. I tillegg er det gode hybrider som *Phylliopsis* (*Phyllodoce* × *Kalmiopsis*) og *Phyllothamnus* (*Phyllodoce* × *Rhodothamnus*).

Primula

Fra en slekt med mer enn 400 arter er det klart at det finnes veldig mange muligheter. Siden *Rhododendron* stort sett setter pris på en nokså jevnt fuktig jord, passer det bra med nøkle-

Fig. 13 *Cassiope tetragona* og *Rhododendron lapponicum* på Holmvassfjellet nær Tromsø

Fig. 14 *Primula calderiana*

blom som jo har det samme krav til trivsel. I Tromsø er vi heldige som har et klima som tillater oss å dyrke ganske mange av de asiatiske alpine *Primula* – en gruppe med mange spesielt vakre planter. Jeg skal ikke ramse opp alle muligheter, men nøye meg med å nevne noen av de vakreste og mest lettdyrkede artene, som er nokså greie i vårt klima, men som kan være vanskeligere i varmere strøk.

Innen seksjonen *Petiolares* er følgende lettdyrket og gode: *Primula calderiana* (Fig. 14); *P. strumosa* (Fig. 15); *P. tanneri* (Fig. 16); *P. tsariense*; *P. sonchifolia* (Fig. 17) – og også hybrider mellom disse artene som oppstår spontant og i fine farger.

Innen seksjonen *Crystalliphomis* (snøprimula) er følgende gode og stort sett nokså lettdyrket i Tromsø, om en holder jorda fuktig nok: *Primula nivalis*; *P. chionantha* (syn. *P. sinopurpurea*); *P. crassifolia* (fra Kaukasus); *P. macrophylla* og en rekke andre arter.

Innen seksjon *Oreophlo-mis* er *P. warschenewskiana* (Fig. 18) og *P. rosea* to nærstående, lave og svært vakre arter som liker et fuktig voksested. Særlig den siste har en «sjokk-rosa» farge som vil skape liv blant rhododendron tidlig på våren. Begge disse artene kan spre seg litt mye ved å krype utover. Planter innen seksjonen *Sikkimensis* er lette å dyrke, og trives best i jevnt fuktig jord. Best kjent og gode i Tromsø er *P. sikkimensis* (Fig. 19); *P. hopeana*; *P. ioessa* (Fig. 20, Fig. 21); *P. florindae* (ganske høy); *P. waltonii* og *P. alpicola*.

En særlig vakker asiatisk alpin art i seksjon *Prolifera* er *P. secundiflora* (Fig. 22). Det er en nokså lettdyrket art – og blomstrer fint dersom den får det vått nok.

Fig. 15 *Primula strumosa* (*P. calderiana* ssp. *strumosa*)

Fig. 16 *Primula tanneri*

Går man til europeiske primula, bør en kanskje velge arter som er glad i en svært fuktig jord. *P. decorum* (Fig. 23) og den mer småvokste *P. glutinosa* er kanskje de første en vil tenke på, men det er flere muligheter.

Amerikanske primula gir oss også noen gode alternativer med den nokså storvokste *Primula parryi* i første rekke, og deretter de litt spinklere *P. ellisiae* og *P. rusbyi* som også vil ha

det fuktig. Har man sans for miniatyrer, er amerikanske *P. angustifolia* en «skatt», men kanskje i minste laget for selv små-

Fig. 17 *Primula sonchifolia*

Fig. 18 *Primula warschenewskiana*

Fig. 19 En gruppe sikkimensis-primula i blomst i juli

Fig. 20 *Primula ioessa*

Fig. 21 *Primula ioessa* – hvit form

vokste *Rhododendron*. En kunne nok fortsatt å nevne en rekke gode planter som egner seg i sammen med *Rhododendron* – men jeg tror de fire gruppene som er omtalt ovenfor dekker det viktigste. Så var det historien om *Rhododendron* i Tromsø.

Rhododendron i Tromsø. Starten

På den tida da jeg begynte å bli interessert i *Rhododendron* i hagen, var omkvedet her i traktene, også fra profesjonelle plantefolk, at *Rhododendron* i Tromsø og omegn kunne en bare glemme – det fikk vestlendingene ta seg av – mente man. Grunnen var trolig blant andre den at planter som ble tilbudt i Norge den gang stort sett skrev seg fra engelske eller sentraleuropeiske planteskoler – og mange slike – stort sett hybrider, var jo ikke selektert for å klare seg i det kjøligere klimaet i Nord-Norge. Men hadde en studert internasjonal litteratur, ville en jo ha sett at mange *Rhododendron* faktisk er høyfjellsplanter – som åpenbart ville være mer hardige. En burde jo også ha fått et hint om mulighetene dersom en hadde hatt kunnskap om lapprosa, *Rhododendron lapponicum*, som vokser i store forekomster i Troms innland (Fig. 24). I dag har en jo også finnmarkspors, *R. tomentosum*, å vise til (tidligere kalt *Ledum palustre*). I tillegg gikk det rykter om en stor *Rhododendron* 'Cunningham's White' på Skjervøy nordøst for Tromsø, et rykte jeg dessverre aldri har fått verifisert, men det er ingen grunn til å tvile på at dette var riktig.

Fig. 22 *Primula secundiflora* (vanligvis har den flere og høyere stilker)

Fig. 23 *Primula deorum*

Hadde jeg vært bedre informert den gangen, hadde nok norske planteskoler likevel gitt oss noen gode muligheter.

Da min interesse for *Rhododendron* våknet fra slutten av 1980-årene, bestilte jeg først planter fra Siskiyou Rare Plants i Oregon – litt «uinformert» må jeg innrømme – men jeg hadde bodd mange år i USA og kjente til denne kilden. Jeg har ingen planter igjen fra denne «pionertiden». Så ble en jo etter

hver klar over norsk ekspertise, ikke minst Arnulf Ringstad på Gjøvik, men også Glendoick Gardens i Skottland. Siden jeg alltid har hatt en særlig interesse for småvokste og kompakte planter, og siden Arnulf delte denne interessen, bestilte jeg tidlig de europeiske alperose *R. hirsutum*, *R. myrtifolium* og *R. ferrugineum*. Alle disse har vist seg å være utmerkede planter for nordnorske forhold – i alle fall i et kystklima som i Tromsø – og utgjør stadig en stor del av *Rhododendron* i vår hage.

Fig. 24 *Rhododendron lapponicum* på Holmvassfjellet nær Tromsø

Fig. 25 *Rhododendron wardii*

Fig. 26 *Rhododendron souliei*

Fortsettelsen

Imidlertid hadde en plantevenn i Tromsøs hagemiljø, Dagfinn Brønne Lund Nilsen, satt seg ned og studert litteraturen. Han fant jo snart ut at planter som skulle ha en sjanse i Tromsø måtte komme fra ganske store høyder: ca. 3500–4000 m eller mer for asiatiske arter, ca. 1500–2000 m eller mer for sentral-europeiske arter – og varierende høyde avhengig av breddegrad for amerikanske planter. Dagfinn konkluderte også raskt med at blant de asiatiske artene var det særlig underseksjonen *Taliensia* som var av stor interesse for oss fordi mange av artene var høyfjellsplanter. Allerede fra omkring 1990 av bestilte han derfor *Taliensia*-arter fra Glendoick Gardens i Skottland. Vi bestilte sammen fra Skottland og fra Arnulf Ringstad på Gjøvik i mange år. Som nevnt ovenfor hadde jeg sans for de riktig små og lave artene som *R. pemakoense*, *R. calostrotum*, *R. anthopogon* og *R. fastigiatum* – og selvfølgelig de europeiske *R. hirsutum*, *R. ferrugineum* og *R. myrtifolium* (som seinere er vist å være en hybrid gitt navnet 'Milderubin'. Den ekte arten er nylig reintrodusert.)

I tillegg ble vi også klar over at arter som *R. caucasicum* og *R. aureum* og hybrider på disse, så vel som *R. forrestii* og andre *Neriiflora*-arter og deres hybrider, burde være veldig godt egnet for våre klimaforhold. Dagfinn fokuserte mest på mellomstore og litt større *Rhododendron* og fikk etter hvert en lang rekke *Taliensia*- og *Caucasicum*-arter og hybrider i hagen fra ca. 1990 av. Jeg var litt seinere med å «se lyset», men etterhånden

forsto også jeg at det var OK med noen litt større planter – og kom så smått på banen. Da var også Arktisk-alpin botanisk hage ved Universitetet i Tromsø klar til åpning.

Tromsø arktisk-alpine botaniske hage

Jeg ledet Arktisk-alpin botanisk hage i Tromsø i en tiårsperiode fra 1997 til 2006 (til en viss bestyrtelse for en del norske botanikere siden jeg ikke var botaniker, men professor i molekylær genetik og cellebiologi). Da hadde både Dagfinn og jeg fått bedre kunnskap om hva vi kunne få til av *Rhododendron* i Tromsø, og det var derfor allerede ved åpningen i 1994 anlagt en *Rhododendron*-samling. Her sto en del *Caucasicum*-hybrider og noen av de små europeiske artene, så vel som noen amerikanske arter og hybrider. Men allerede i 1993, året før åpning av Botanisk hage, ble det plantet et par *Taliensia*-arter, nemlig *R. adenogynum* og *R. bureavii*. Dagfinn hadde mye kunnskap som kom til god nytte da vi begynte å bygge opp en utvidet *Rhododendron*-samling i Botanisk hage. Det ble raskt lagt særlig vekt på *Taliensia*-arter og dette har fortsatt. Slik har Botanisk hage, og noen få private hager i Tromsø, i dag om lag 40 arter og underarter av *Taliensia-Rhododendron*. Dette av et totalt antall arter, underarter og hybrider i alle seksjoner som er akseksjonsført i Botanisk hage på drøyt 250. (Se også Nyvoll 2017). Nesten alle *Taliensia*-artene trives godt i Tromsø, men som kjent kommer mange av dem først i blomst etter mange år: opptil 20 år, viste det seg, for noen av Dagfinns planter. Noen arter, blant andre *R. adenogynum*, kommer imidlertid mye raskere i blomst. Da denne arten, liksom alle de andre *Taliensia*-artene, også har veldig fint bladverk, blir nok *R. adenogynum* min favoritt. Men også *R. bureavii* blomstrer ganske raskt – og det viser seg vel at mange arter kommer raskere i blomst enn tidligere antatt, selv om en nok må regne med minst 10 år før blomstringen skyter fart.

Noen av de beste mellomstore *Rhododendron* for Tromsø

Etter 30–40 år med erfaring i dyrking av *Rhododendron* i Tromsø kan en i dag konkludere med rimelig sikkerhet når det gjelder en del arter og hybrider som virker særlig godt egnet i vårt kjølige kystklima. Det er selvfølgelig mange flere som kan plantes her enn dem som blir nevnt, og med klimaendring og stigende temperatur kan antallet trolig økes.

Her vil jeg først fremheve noen mellomstore arter og hybrider som særlig sikre og vellykket. De nevnes litt etter innfallsmetoden, altså ikke ordnet botanisk eller alfabetisk.

Ofte tilgjengelige planter som *R. 'Cunningham's White'*, *R. 'Scarlet Wonder'* er sikre og gode. Mange hybrider med *R. caucasicum* og *R. aureum* er egnet. Her nevnes en ikke navngitt hybrid, kompakt og med elfenbens-hvite blomster, som Dagfinn Brønne Lund Nilsen laget (formert opp av Arnulf Ringstad). Også en *R. aureum*-hybrid fra Arnulf Ringstads hånd, som nå er gitt navn etter ham (*R. 'Arnulf'*) er en god plante. En hybrid fra Nova Scotia, mottatt som stiklingsmateriale fra John Weagle i Halifax, og formert opp av Arnulf Ringstad: *R. aureum* × *R. 'Prelude'* – nå gitt navnet *R. 'Nancy Steele'* – er svært villig og blomsterrik med lyst gule blomster. En ekstra fordel med akkurat denne planten, som vokser seg ganske stor etter hvert, er at den i liten grad er utsatt for grenbrekk, en ganske viktig egenskap i Tromsø, fordi vi kan få store mengder tung, våt snø i løpet av vinteren.

Fig. 27 *R. wardii* var. *puralbum*

Rhododendron wardii i flere seleksjoner har utmerket seg som svært hardføre og gode planter i Tromsø (Fig. 25). I Botanisk hage står flere *R. wardii*-introduksjoner innkjøpt fra Glendoick Gardens.

Selv har Dagfinn og jeg hatt særlig glede av *R. wardii* produsert fra frø fra KGB-innsamlingen (Kunming-Gothenburgh Botanical Expedition). Frø vi fikk fra Henrik Zetterlund, om-

Fig. 28 *R. wardii* var. *puralbum*

fattet blant annet frø innsamlet i 4000 meters høyde (KGB 692), som sikrer særlig hardføre planter. Og i forbindelse med *R. wardii* må jeg ikke glemme min *R. souliei* som kom fra Glendoick i 2008 og som har vist fantastisk fin blomstring i nesten alle år. *Rhododendron wardii* var. *puralbum* fra Glendoick trives også godt i min hage og har blomstret rikt i 2021 (Fig. 27, Fig 28). Jeg har to *R. pachysanthum* – begge fra Glendoick – den ene i 2012, den andre i 2018. Begge vokser og trives godt, og den eldste blomstret første gang sommeren 2021. Av andre nylig in-

Fig. 29 *Rhododendron pachysanthum*, klar til blomstring for første gang, 2021

Fig. 30 *Rhododendron pachysanthum* blomstret for første gang, 2021.

Fig. 31 *Rhododendron haematodes*

troduserte arter (takk til Ole Jonny) som foreløpig er ganske nye her i Tromsø, men som ser ut til å gå veldig bra, både i min hage og i Botanisk hage, må nevnes *R. platypodum* og *R. yuefengense*. Disse to er kanskje mer å regne som ganske lave planter? *Rhododendron orbiculare* fra Glendoick i 2015 trives godt hos meg, men hittil uten blomstring (2021). Dagfinn fikk denne arten fem år før meg. Den har klart seg fint og har blomstret hos ham i flere år.

Andre *Neriiflora*-arter og hybrider enn 'Scarlet Wonder' må nevnes: en svært fin art er *R. haematodes* med sine dypt røde blomster (Fig. 31). Min plante er av KGB-opprinnelse (KGB 802) og virker både hardfør og blomstervillig. Den ble formert opp fra frø av Arnulf Ringstad og kom til meg i 2011. Samme året fikk jeg fra Arnulf tre planter av *R. chaemaethomsonii*. Disse flatt krypende plantene har de karakteristiske dypt røde blomstene som andre *Neriiflora*-arter, men er litt uvillige til å blomstre rikt.

Så kommer en jo ikke utenom å omtale *R. yakushmanum* (*R. degrobianum* ssp. *yakushmanum*). Både Dagfinn og jeg observerte tidlig at selve arten *R. yakushmanum* syntes å få for kort vekstsesong i Tromsø til at den kunne sette blomsterknopper. Vi hadde begge planter som vi etter hvert ga opp fordi de bar preg av manglende trivsel og fravær av blomstring. Imidlertid plantet jeg «likevel» en *R. 'Ken Janeck'* fra Glendoick i 2013, og nok en i 2014. Disse har vist svært gode takter og har en-

kelte år blomstret rikt – andre år litt dårligere, men slik er det med nesten all *Rhododendron* i Tromsø. Den eldste planten fikk dessverre ganske mye greinbrekk i den svært snørike vinteren 2019–2020. *R. 'Ken Janeck'* er trolig en hybrid, eller kanskje en variant av selve arten. Hvordan det enn forholder seg med den saken: jeg er nå ganske overbevist om at denne planten er verdifull i Tromsø (Fig. 32).

En annen Yak-hybrid som har vist gode takter hos meg er *R. 'Ingrid Mehlquist'*, fra Glendoick i 2015. Også Yak-hybriden *R. 'Schneekrone'*, som ble kjøpt fra Glendoick i 2015, ser ut til å klare seg bra. Den fikk dessverre mye greinbrekk en av de første vintrene, men kommer seg.

Det skal også nevnes at en Yak-hybrid som står i Arktisk-alpin botanisk Hage, *R. 'Teddy Bear'* (*R. bureavii* × *R. degronianum* ssp. *yakushimanum*) har stått seg bra og blomstrer årlig. Her kan man anta at *R. bureavii* har gitt hardførhet til denne Yak-hybriden. Konklusjonen blir at en del Yak-hybrider kan være gode i Tromsø, mens selve arten er marginal.

Til slutt under omtale av mellomstore planter vil jeg nevne *R. 'Minas Grand Pre'* som Arnulf Ringstad førte i flere år. Planten har en ekstra interesse for meg siden denne hybridene er laget på Nova Scotia av Donald Craig. Etter et par besøk der i forbindelse med foredrag for The American Rock Garden Society

Fig. 32 *Rhododendron* 'Ken Janeck' foran *R. wardii* var. *puralbum*

ble jeg kjent med *Rhododendron*-eksperten John Weagle i Halifax, som har sendt oss stiklingsmateriale av noen Nova-Scotia-sorter. Jeg bestilte 'Minas Grand Pre' fra Arnulf Ringstad i 2007 og 2011. To står i hagen, mens en annen sto i potte. Dette har vært en sort som har brakt stor glede, men også stor frustrasjon. Gleden har vært at de stort sett har vokst og blomstret storartet (Fig. 33). Frustrasjonen gjelder først det faktum at begge plantene ute i hagen hadde store bladtap og så veldig pjusket ut etter den

Fig. 33 *R. 'Minas Grand Pre'*

ekstreme snøvinteren 2019–2020. Da stod disse plantene inne i smeltende snø i flere uker, og dette har bladene tydeligvis ikke tålt. Men det skal føyes til at disse plantene sommeren 2021 synes å reparere mye av skadene, og de ser allerede mye bedre ut. Frustrasjon nummer to: jeg dyrket en 'Minas Grand Pre' i en potte i flere år – og den utviklet seg til et «prakteksempel», nesten som en bonsai, og var svært riktblomstrende. Etter en omplanting i 2014 gikk det plutselig veldig galt: planten stoppet vekst og gikk mot total kollaps. Forsøk på å redde den førte ikke fram. Jeg aner ikke hva som gikk galt. Det kan ha vært insekter, sopp, bakterier eller noe galt med komposten. Jeg har flott foto av planten fra året før – så – evig eies kun det tapte? Det er sannsynlig at det var noe med komposten som førte til denne «ulykken» for jeg plantet samtidig om en *R. schlippenbachii* som også hadde stått flott i en potte i mange år – og den «tok også kvelden» (Fig. 34).

Fig. 34 *Rhododendron* 'Minas Grand Pre' dyrket i potte. Bak *R. schlippenbachii*

Observasjoner på noen mindre *Rhododendron*.

Jeg fikk gjennom årene 1995 til 2010 mange planter av de europeiske artene fra Arnulf Ringstad. Riktignok bestilte jeg bare én *R. ferrugineum*. Jeg tror det ble slik fordi jeg leste meg til at den skulle være vanskeligere å dyrke. Det har imidlertid vist seg å ikke være tilfelle. Hos meg står min ene *R. ferrugineum* veldig bra og blomstrer fint hvert år. Et antall planter jeg fikk som *R. myrtifolium*, har jo vist seg å være en hybrid, nå kalt *R. 'Milderrubin'*. Men hybrid eller ei – disse plantene er fantastisk bra her i Tromsø – og er den *Rhododendron* som blomstrer tidligst av alle her. Av *R. hirsutum* fikk jeg både den vanlige rosa formen og planter med hvite blomster. De er alle supre planter uten noen problemer (om man ser bort fra de litt sjenerende «gallene» som dannes på en del blader utover sommeren).

Blant de mer småvokste asiatiske artene er nok favoritten *R. calostrotum* ssp. *riparioides* 'Rock's Form': vakkert blågrønne og aromatiske blader, rik blomstring på forsommeren – og nesten like rik blomstring på høsten. Dette er også en av de *Rhododendron* som selv i Tromsø lett skyter friske skudd om en skjærer den litt tilbake, dersom planten skulle bli litt strantete. Dette er ikke en selvfølge i vårt kjøligere klima. Også noen andre *R. calostrotum*-varianter som ssp. *keleticum* var. *radicans* har vist seg bra. Derimot har *R. calostrotum* ssp. *calostrotum* 'Gigha' ikke klart seg over tid hos meg.

Fig. 35 *Rhododendron adenogynum*

Fig. 36 *Rhododendron balfourianum*, klar til blomstring for første gang, 2021

Fig. 37 *Rhododendron balfourianum* i blomst, 2021

Jeg har prøvet et lite antall *R. campylogonum*-varianter, men de har ikke klart seg ute i hagen. *R. camtschaticum* er en trivelig liten krypende plante – som hos meg finnes i både en rosa og en hvit variant. *R. pemakoense* har jeg fått fra Glendoick og fra Arnulf ved flere anledninger. Min erfaring er at de kan klare seg bra noen år, men på sikt har disse plantene fått problem hos meg med stort bladtap etter vanskelige vintere, og jeg dyrker dem ikke lenger. Den har imidlertid klart seg bedre i Arktisk-alpin botanisk Hage.

Fig. 38 *Rhododendron balfourianum*, sommer 2021. Bak: *R. 'Nancy Steele'*

Fig. 39 *Rhododendron bureavii*

R. 'Ramapo', som er en hybrid mellom *R. fastigiatum* og den amerikanske *R. minus*, er en god plante i Tromsø. Jeg har den ikke i hagen, men et flott eksemplar står i Botanisk hage. *R. 'Tottenham'*, som er en *R. ferrugineum*- hybrid, trivdes bra hos meg i mange år, men den har ikke stått seg over tid. Det er dette med en og annen svært vanskelig vinter – enten mye og dyp barfrost, mye og tung, våt snø – og også tidvis en svært langvarig snøsmelting hvor plantene blir stående i våt smeltende snø over lang tid, noe som kan føre til bladtap og greinbrenn.

R. tsariense 'Ascreavi' er en langsomt voksende art med vakre små blad. Den har stått ganske bra siden 2010 da den kom fra Glendoick, men det går smått og den blomstrer sparsomt. Til slutt: den meget fine hybrid *R. 'Frosthexe'* (*R. anthopogon* × *R. lapponicum*) er problemfri og blomsterrik.

Observasjoner på mine *Taliensia*-arter.

Plantene nevnes i alfabetisk rekkefølge.

R. adenogynum. Mine to eldste *R. adenogynum* kom fra Glendoick Gardens i 2010 og 2015. Dessuten har jeg tre yngre planter, som kom fra Ole Jonny Larsen i 2014. Den eldste har blomstret siden 2016. Alle mine *R. adenogynum* står svært fint sommeren 2021. Som nevnt over ble den første *R. adenogynum* plantet i Botanisk hage i 1993, året før hagen åpnet. Det er plantet inn ytterligere fire eller fem *R. adenogynum* der. Alle blomstrer årlig (Fig. 35).

R. balfourianum. Jeg har to planter, en større fra Glendoick i 2014 og en mindre fra Ole Jonny Larsen, også i 2014 (Fig. 36). Begge står veldig fint, og den eldste blomstret ganske rikt sommeren 2021 (Fig. 37, Fig. 38).

R. bathyphyllum. Mine tre planter kom fra Ole Jonny Larsen i 2015. Alle trives godt. Pr. høst 2021 kan jeg se at det blir god blomstring i 2022.

R. bureavii. Denne kom fra Glendoick i 2008 og har blomstret i fire år (Fig. 39). En mindre plante fra Ole Jonny i 2014 (*R. bureavii* aff.) har enda ikke blomstret.

R. elegantulum. Min ene plante kom fra Glendoick i 2010. Den har vokst godt og synes å trives utmerket, men har blomstret bare en gang, og da med kun en knopp som ga fire blomster i 2019.

R. principis. Denne fikk jeg fra Glendoick 2015. Den har stått ganske fint, men av uforståelige grunner var den død sommeren 2021.

R. pronom. Min første fikk jeg fra Arnulf Ringstad i 2009. Den blomstret rikt sommeren 2021. En plante til kom fra Glendoick i 2010 og noen flere har jeg fått fra Ole Jonny Larsen i 2014. Disse kompakte og langsomt voksende plantene er svært tiltrekkelige og virker helt hardføre (Fig. 40). Noen små planter som sto i pletter ute tapte jeg, trolig på grunn av barfrost, vinteren 2020–2021.

Fig. 40 *Rhododendron pronom*

R. proteoides. Min eldste plante kom fra Ole Jonny i 2014. De klarer seg fint.

Jeg har også en plante mottatt som *R. proteoides* (2010) fra Arnulf Ringstad, men som nok er en hybrid. Den er fin, lav og kompakt og med vakkert bladverk og blomstrer nokså rikt med blomster som åpner seg i sterk rosa farge, som blekner til en litt svakere rosa farge (Fig. 41). Jeg mistenker at dette er en krysning med *R. 'Fantastica'*. (*R. 'Fantastica'* er en *R. yakushimanum*-hybrid.)

R. roxieanum. Planten kom fra Glendoick i 2010 og synes å trives fint – men uten blomstring hittil (2021). Det står flere varianter av denne arten i Botanisk hage. Alle virker helt sikre.

R. taliense. Fra Ole Jonny 2012. Står fint og blomstret første gang i 2021 (Fig. 43).

R. wiltonii. To planter som kom fra Glendoick 2012 og 2014. Planten fra 2012 står fint – mens den andre har litt bladskade etter snøvinteren 2019–2020. Ingen blomstring hittil.

Fig. 41 *Rhododendron proteoides* × *R. 'Fantastica'* – videre sees *R. 'Milderubin'* og *R. wardii*.

Fig. 42 *R. 'Milderubin'*; *R. proteoides* × *R. 'Fantastica'* og *R. 'Frosthexe'*

R. yaoshanense. Denne nye, krypende arten fikk jeg fra Ole Jonny i 2014. Den trives bra, men uten blomstring pr. 2021.

I tillegg til mine 12-14 *Taliensia*-planter omtalt ovenfor står det nær 26 arter og varianter til i Arktisk-alpin botanisk Hage. Disse er: *aganniphum*; *alutaceum*; *aureodorsale*; *beesianum*; *bhutanense*; *clementinae*; *coeloneurum*; *faberi*; *lacteum*; *nigroglandulosum*; *phaeochrysum*; *prattii*; *przewalskii*; *sphaeroblastum*; *wasonii* og *wightii*. I tillegg kommer også underarter,

Fig. 43 *Rhododendron taliense*, blomstrer for første gang 2021

varianter – blant andre på *R. roxieanum* – og noen hybrider. (Opplysninger fra Kristian Nyvoll). Jeg går ikke i større detalj med dette her, men nevner at lederen for Arktisk-alpin botanisk hage ved Universitetet i Tromsø, Arve Elvebakk, og medarbeidere, er i ferd med å skrive en større artikkel om status for *Taliensia-Rhododendron* i Tromsø.

Til slutt

Det har vært en lang «reise». Interessen for turer i fjellet førte til interesse for dyrking av alpine planter, og etter hvert også *Rhododendron*. Med en ofte overfylt hage, og med økende alder, kan det være krevende å holde tilstrekkelig oppmerksomhet på alle plantene der ute. For eksempel har det skjedd at små rhododendron har blitt «glemt» og ikke fått nødvendig oppmerksomhet. Da prøver en å ta tak og få slike spesielle planter som *R. anthopgon* ssp. *hypenanthum* 'Annapurna' på «banen» igjen. Den ser nå super ut i 2021. Det samme gjelder blant andre hybridene *R. 'Scotian Bells'*, innkjøpt fra Glendoick for mange år siden. Og så har det vært tap av planter – mange tap – og skuffelser. Jeg ser tilbake på mange uinformerte valg tidlig i «karrieren». Litt skyldes nok at jeg har en litt «eksperimentell» innstilling til hage generelt og *Rhododendron* spesielt. Så er det selvfølgelig også slik at klimaet i Tromsø i utgangspunktet ikke virker åpenbart greit for *Rhododendron*-dyrking. Kanskje «plante-ekspertisen» jeg siterte ovenfor: «*Rhododendron* får vestlendingene ta seg av» – kan ha noe for seg? På den annen side: det er nok av suksesshistorier her i Tromsø og i Nord-Norge nå til at jeg med god samvittighet kan anbefale *Rhododendron* for Nord-Norge – om man bare skaffer seg kunnskap og velger rett. Her er jo åpenbart Den norske Rhododendronforening et godt sted å starte.

Fig. 44 Fra symposiet ved 10-års jubileet for Tromsø arktisk-alpine botaniske hage, juli 2004. Symposiedeltakere i Finns hage: fra venstre: Henrik Zetterlund (Göteborgs botaniska trädgård); Finn Haugli; bak *Saxifraga*-ekspert Beryl Blands røde jakke smiler Kenneth Cox (Glendoick Gardens). I forgrunnen *Meconopsis* 'Marit' og *M. 'Lingholm'*

Informasjon om referansene: «Ottar»: magasin for Tromsø Museum. 5 utgaver i året. «Trollius»: magasin for Botanisk Hages Venner i Tromsø. 2 utgaver i året. «Lapprosen»: magasin for Den norske Rhododendronforening. 3 utgaver i året.

Høst 2021. Dagfinn Brønning Nilsen, som har vært en sentral person i utvikling av rhododendron-kultur i Tromsø, døde dessverre 18. januar 2022.

Referanser

- Brønning Nilsen, D. og Haugli, F.B. 2004. «20 år med *Rhododendron* i Tromsø – 10 år med *Botanisk hage*». *Ottar* 2. 2004. s. 19–27.
- Haugli, F. B. 2000. «Arktisk-alpin Botanisk hage i Tromsø – verdens nordligste botaniske hage». Carl Skottsberg föreläsningen i botanik og hortikultur 1999. Göteborgs Botaniska Trädgård, 2000. ISBN 91-87068-31-1.
- Haugli, F. B. 2004. «*Valmuesøstrene* i Arktisk-alpin Botanisk hage». *Ottar* 2. 2004 s. 28–34.
- Grey-Wilson, Christopher. 2014. «The Genus *Meconopsis*». Kew Publishing, Royal Botanic Garden, Kew. ISBN 978-1-84246-369-7
- Grey-Wilson, Christopher, (Editor). 2017 «*Meconopsis* for Gardeners». Alpine Garden Society, AGS Center, Avon Bank, Pershore, Worcestershire. ISBN 978-0-90004-899-9
- Haugli, F. B. 2017 a. i «*Meconopsis* for Gardeners», Christopher Grey-Wilson, editor. Alpine Garden Society, 2017. ISBN 978-0-90004-899-9. s. 339–343.
- Haugli, F. B. 2017 b. «40 år med *Rhododendron* i Tromsø». *Trollius* 2. 2017. s. 2–18
- Haugli, F. B. 2018 a. «Historien om 'Marit' og 'Dagfinn': *Meconopsis* hybrider fra Tromsø «døpt» i Skottland». *Trollius* 1. 2018 s. 14–20
- Haugli, F. B. 2018 b. «*Meconopsis delavayi* – fra Yunnan til Tromsø». *Trollius* 1. 2018. s. 21–24
- Haugli F. B. 2018 c. «Noen favoritter blant mine løk- og knollvekster» *Trollius* 2 2018 s. 4–25
- Haugli F. B. 2019. «*Botanisk Hage 1997–2005. Glimt fra min tid som leder i Arktisk-alpin Botanisk hage*». *Trollius* 2. 2019 s. 23–46
- Nyvoll, K. 2017. «*Rhododendron* i nord». *Lapprosen* 2. 2017. s. 4–12

Frå villahage til skogshage

Me bankar på hjå nokre medlemmer i Den norske Rhododendronforening

Tekst og foto om ikkje anna er nemd: Jakob Roalkvam

Fig. 1 Spir (*Astilbe*) dannar ei dekorativ ramme til eit mangfald av andre staudar, tre og buskar i hagen til Tone Fosse Ulvøy og Bjørn Emil Ulvøy

Ti hagar i vest, sør-vest, sør og aust

Den norske Rhododendronforening har oppunder 400 medlemmer. Sjølv om ein del av desse er familiemedlemmer, må me forsiktig kunne rekne med at det innan flokken er 100–200 hagar der rhododendron og andre surjordsplanter er viktige – om ikkje alltid dominerande – innslag. Kva er det som motiverer medlemmene til å leggje store delar av fritida (eller pensjonistlivet) i hageanlegget? Kva særpregar desse hagane og kva slag planter har dei lukkast med? Dette er spørsmål me stiller oss etter å ha lagt ein plan med vitjing av eit lite utval på 10 forskjellige hagar rundt kysten mellom Bergen og Oslo.

Val av hagar å vitje er i ein viss forstand styrt av logistikk og geografi: Kven bør me vitje på ein to-tre dagars tur til Bergensområdet i slutten av august 2021, og kven kan me svinge innom på ein to dagars tur frå Oslo via Sørlandet og Jæren og heim til Suldal i slutten av september? At alle 10 svara ja utan betenkningstid, må takast som ein god peikepinn på gjestfridommen og interessa for hageprosjektet som rår mellom medlemmene. Førespurnadene resulterte i to reiser til familiar og hagar som er relativt godt kjende i rhododendronmiljøet gjen-

nom å figurere som besøkshage og/eller hagevandringar i forenings-regi. To av eigarane har lang fartstid som leiarar i Rhododendronforeningen. Dei har og vore sær aktive med innlegg til *Lapprosen* gjennom ein stor del av åra foreninga har eksistert. Det er slåande kor godt uttrykket at «Man må være to for å danse tango» passar på mange av hageanlegga. Typisk er det då gjerne at eit familiemedlem er hardast råka av ein vedvarande kjærleik til rhododendron-slekta, medan den andre følgjer opp og legg til rette for at denne interessa kan få utvikle seg mest mogleg uhindra.

Dei ti hagane fordeler seg på tre klimatisk litt ulike område: fire kystnære hagar rundt Bergen (i Midthordland), tre hagar i Arendalsområdet, to hagar på Jæren, en hage i Oslo. Dei fleste ligg såleis i dei beste områda for dyrking av rhododendron i Norge. Men dei må likevel ha omtanke for særlege klima- og topografi-betinga tilhøve som vind, sjøsprøyt og veksling mellom varme og sein vårfrøst i mars–april. Noko som fascinerer meg med hageanlegga, er at alle er forskjellige og særmerkte på kvar sin måte. Vår trong til forenkling freistar oss likevel til å lage kategoriar.

Me har denne gongen valt å gruppere hagane slik:

- Små og mellomstore villahagar i tettbygde område på typisk 0,5–1,5 daa.
- Villa- og gardshagar med noko attåt, dvs. med litt meir arealmessig armslag, litt eigenproduksjon eller heilt andre attraksjonar.
- Skogshagar er gjerne starta som vanlege hageanlegg, men med høve til å vekse inn i eit større skogsområde.

Hagebesøka har vist fram ein svært fruktbar kombinasjon av interesser og prioriteringar i kvart område: Nokre satsar på formeiring, spreiding av plantemateriale og detaljkunnskap, andre med spesielt godt arealmessig armslag prioriterer kanskje det innholdsmessige/parkmessige ved hageanlegget. Det kan såleis utviklast til perfekte omgivnader for større samlingar av folk. Somme har sterkt fokus på rhododendron, andre større treslag i samplanting med rhododendron og atter andre på heile paletten frå større treslag til staudar og løkvekster. Rundturen viste store spenn frå kompakte og velforma villahagar til store skogshagar, alle utforma etter natur og topografi på staden. På toppen av dette har enkelte funne tid og krefter til å bygge lysthus/drivhus og fordjupe seg i eigne kryssingsforsøk, formeiring ved stikking, poding og frøsåing. Med eit blick for dei enkelte plantene kan me også danne oss eit inntrykk av kva det er mogleg å lukkast med i desse områda av landet – som eit ørlite supplement til dei omfattande arbeida som er gjort på dette feltet tidlegare.

Det eg personleg sit att med etter hageturneane hausten 2021 er stor takksemnd til sær s imøtekommande vertskap. Det gjeld tid og engasjement ved omvisning i hagen så vel som deling av bilete, kunnskap og idear om rhododendron og hagestell. Tusen takk til alle!

Villahagar

Tone Fosse Ulvøy og Bjørn Emil Ulvøy

Radarparet/venninnene Tone og Gunvor frå Sandnes/Stavanger – med eller utan ektemakar på slep – var mellom dei første entusiastane eg fekk kontakt med i rhododendronmiljøet. Det kunne vere på blomstermesse på Sola i 2002, på symposiet på Milde i 2003 og seinare besøk i vår hage på Suldalsosen etter ein strabasiøs fjelltur på Skaulen.

Etter vel 25 år er det ikkje uventa at ein systematisk person som Tone, har god dokumentasjon på kva dei til ei kvar tid har ståande i hagen. Det gjeld både excel-ark og powerpoint med plantebilete.

Tone og Bjørn Emil har begge vore aktive hagefolk sidan 1980-talet med felles interesse for alle delar av hagearbeidet. Det er likevel Tone som har tatt mest del i foreningsaktivitetane og har stått for den sterkaste og mest vedvarande kjærleiken til rhododendron-slekta. Med kunnskap bygt over mange år om mangfaldet av artar og hybridar – og kva som er gode følgjeplanter – vert det gjerne Tone som tek regien på plassering og detaljutforming av det flotte hageanlegget under Håbafjellet.

Hagen

«Håbets hage» ligg på 75–85 moh. oppe i bakken i eit byggefelt på nordsida av Håbafjellet (116 moh.) i Sandnes i klimasone H1. Det skulle gje eit klima som temperaturmessig fell nokolunde saman med hagane i Bergensområdet, men med berre vel halvparten av årsnedbøren. Det naturlege utgangspunktet på tomta er i stor grad tung leirjord sjølv om hagen ligg godt over marin grense. Ein del rullestein – truleg stadeigne – inngår også i dekoren i hagen. Det fører til at Tone og Bjørn Emil ikkje har fått noko gratis når det gjeld opparbeiding av hage. Jorda i hagebede er i hovudsak tilførte blandingar av plantejord, ugjødselstov, kompost og gras.

Tomta på 1,4 daa er rektangulær med relativt stor høgdeskilnad i lengderetninga. Midt på tomta står bustadhuset og definerer utforminga i 3–4 vel avgrensa hagerom med godt utnyttta korridorar og kantplantingar rundt og imellom. Øvst ligg «villhagen» og «barnehagen», dvs. området der mykje av hagearbeidet knytt til oppal av småplanter, kompostering, fliskutting etc. går føre seg. Resten presenterer seg som ei rekkje rom i ein «ferdig villahage» med mykje spennande av så vel rhododendronartar som -hybridar og andre buskar og tre. Stauder og sommarblomar finn me og i rikt mon innimellom. Like ved inngangspartiet ser me bort på eit planteprojekt under utvikling i ei bratt skrånning mot naboen. Eit par større rhododendron er flytta saman med nyplanting av eit stort fargespekter av lyngplanter og staudar. Tone fortel at dette eigentleg tilhøyrer ein nabo som høgst velvillig har gitt Tone og Bjørn Emil frie tøyler i skrånninga. Då nabotomt og hus ligg høgare i terrenget og er sterkt prega av tunge steinformasjonar, ser me her ei god praktisk vinn-vinn løysing på noko som elles kunne gitt ein «stilkollisjon» eller i verste fall ein nabodisputt.

Tone og Bjørn Emil er nå pensjonistar og brukar mykje tid i hagen sjølv om denne nå framstår som estetisk, velkomponert og ferdig opparbeidd. Ein kikk på bilete frå blømingane tyder på at det vert tenkt på farge i plasseringa. Me finn t.d. gullregn, *Rh. luteum* og ein seintblømande *decorum*-hybrid i «dufttekroken». Med rikeleg innslag av asalea, dvergfuru, viftelønn (*Acer palmatum*) og spir som kantplanter, framstår hagen og med fargeprakt også om hausten. (Fig. 1) Dei mange rhododendronsortane er dels samla i grupper etter artsopphav og er likevel godt spreidd mellom eit rikeleg tilfang av andre tre, buskar og staudar. Hagen får såleis aldri preg av å vere ei rhododendronsamling. Tone og Bjørn Emil har lagt lista høgt når det gjeld estetikk og variasjon mellom hagerom og mellom årstidene innan desse romma. Det er då gjerne ikkje til å komme forbi at det vert ein del planteflytting om våren, og kanskje også på haustparten.

Plantene

På hagerunden hjå Tone og Bjørn Emil møter me først på eit område med storblada rhododendron. (Fig. 2) Dei har etter kvart funne sin naturlege, lune plass innramma av eit par fine haustblømande blå og purpur hydrangea samt klematis klatrande på pergolaen på sørsida av huset. Tone kan fortelja at *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* vart kjøpt av Jan Valle på rhododendronsymposiet i Bergen i 2003. Planta har vorte flytta fleire gonger pga. mistrivsel, men har omsider fått ein lun plass ved sida av

Fig. 2 *Hydrangea* gir gode følgeplanter utanom sesong for rhododendronbløming.

Rh. calophytum der planta blømde for første gong i 2019. Andre Falconera-arter som greier seg fint nå, er *Rh. hodgsonii* og *Rh. rothschildii* kjøpt gjennom rhododendronforeningen si fellesbestilling frå Glendoick i 2004. Dei to har fått den lunaste plassen utan sol frå november til mars. *Rh. hodgsonii* er ei fin bladplante som blømde for første gong i 2021 med eit par fine raudlege blomar. *Rh. rothschildii* trivst ikkje like godt, men har blømt dei siste 4–5 åra med relativt små, kvite blomar med raudlilla ganeflekk. *Rh. falconeri* har dei ikkje lukkast med under Håbafjellet. Tone gir elles uttrykk for at dei nok må innsjå at konkurransen om plass i hagen gjer at det neppe er aktuelt å ta inn fleire storblada rhododendron.

Frå underseksjonen Grandia finn me *Rh. kesangiae* (Fig. 3 og 4) som Tone kjøpte på Braut plantesalg i 1999. Planta står også

Fig. 4 Tone og *Rh. kesangiae*

på ein lun plass i den nordvende skråninga godt skjerma av bustadhus mot sør og aust og har blitt ca. 3,5 m høg og 2,5 m breid. Blada er kraftige og mørkt grøne med raud bladknupp. Ho blømde for første gang i 2020 med fine mørkrosa, runde blomar som var vel verd å vente på ifølgje Tone. Ho held planta for å vere den aller flottaste av dei storblada rhododendron i hagen. For min eigen del vil eg hevde at det er den flottaste av arten som eg har sett hittil og som ikkje skjemma sitt royale namneopphav på nokon måte. *Rh. macabeum*, kjøpt frå Jan Valle på rhododendronsymposiet i 2003, har det vore vanskelegare å få til å trivast sjølv i Håbets hage. Men etter eit par flyttingar ser det meir lovande ut. Planta blømde første gong i 2019, diverre ifølgje Tone med kvitrosa i staden for gule blomar.

Fig. 3 *Rh. kesangiae*
Foto: Tone Fosse Ulvøy

Mellom andre litt sarte planter me finn i hagen, er ein *Rh. barbatum* plassert ved sida av eit fint eksemplar av ei koparbjørk (*Betula albosinensis*). Om førstnemnde kan Tone fortelja at ho spurde Jan Valle etter eit eksemplar i samband med foreningsårs møtet i Bergen i 2012. Dagen etter kom han med eit eksemplar som han kalla palme. Den var ein tynn stilk på 60 cm med ein bladkrans på toppen. Men planta som blømde første gong i 2019, har vokse fint og er nå 1,6 m høg med flotte, grøne blad.

På hageturen ser me også godt spreidd rundt i kantbede fine eksemplar av *Rh. fulvum*, *Rh. bureavii*, *Rh. cinnabarinum* var. *roylei*, *Rh. yakushimanum*, *Rh. makinoi*, *Rh. pachysanthum* og *Rh. orbiculare*. På nordsida av den breie stien som er lagt horisontalt på den skrånande tomte, dvs. mest mogleg lysope mot sola – finn me eit felt med dvergbuskar med m.a. *Rh. hirsutum* og *Rh. fastigiatum*. Vidare nedover i hagen dreg me og kjensel på ei rekkje klassikarar av rhododendronhybridar som omfangsrrike eksemplar av ‘Gartendirektor Rieger’, ‘Gomer Waterer’ og ‘Lee’s Dark Purple’, ‘Fantastica’, *Rh. smirnowii* × yak-hybriden ‘Ken Janeck’ og ‘Cunningham’s White’. Me finn trollhassel, kvitrogn, eit par magnoliatre som ‘Galaxy’ og ‘Genie’ ved sida av haustblømande blå klematis. Klematis er og mellom favorittane til Tone då dei har langvarig og iaugefallande bløming. Elles kan me slå fast at dei 20-tals lønnevariantane – i hovudsak *Acer palmatum* – er for signaturtre å rekne og pregar hagen gjennom heile vekstsesongen. Det same kan seiast om dei lange rekkjene med spir (*Astilbe*) i kantbede. I begge desse tilfella synest eg at Tone og Bjørn Emil har lukkast med å gjere repetisjon til eit aktivt formgrep.

Gudrun og Audun Arne, Arendal

Då me i slutten av august 2021 la planar for ein besøksrunde i hagar langs kysten i sør og sør-vest, var det naturleg først å kontakte Audun Arne – nestor i Rhododendron Sør – for ei nærare drøfting av reiserute gjennom Agder. Audun var særskild imøtekommande, og me gjorde straks ein avtale om å møte han og kona Gudrun i hagen hjå Anne Brit Gonsholt Evensen og Per Evensen i Heidalen i utkanten av Arendal. Dette besøket er omtala lenger nede i denne artikkelen. Hagen i Heidalen er visst litt av eit «hjardebarn» for Gudrun og Audun som tidleg såg potensialet i dette prosjektet og hjelpte til å setje fyr på rhodointeressa til vertskapet.

Frå Heidalen bar turen til Eikeveien 3 i retning sør mot Nidelva. Dette er ein typisk bynær villaeigedom på om lag 1 daa, men ligg etter måten landleg til oppå ein liten åsrygg med nabo-

tomter i sør-vest og nord-vest, eit lite skogbryn i sør-aust og utmarka mot nord-vest der den gamle kongevegen mellom Kristiansand og Oslo går nede i eit søkk i terrenget.

Audun har vore leiar i Sør det meste av tida sidan 2007. Gudrun har og vore sterkt medverkande med ulike roller i lokalforeininga som rekruttering til lokallagsstyret og førebuing og avvikling av møte og samlingar.

På det praktiske planet har Audun vunne autoritet innan så vel stikking og poding som frøformeiring og beskjerjing av rhododendron. Her har den profesjonelle bakgrunnen frå pedagogikk vore ein fordel på same måte som i organisasjonsarbeidet. Framgangsmåten i alle samanhengane er: 1. Å få inn best tilgjengeleg fagkunnskap utanfrå. 2. Prøve og feile og prøve igjen på eiga hand – gjerne i ein kjellar åleine utan andre i nærleiken. 3. Når ein så er varm i trøya, er det om å gjere å formidle kunnskap og røynslar vidare så godt og breitt det let seg gjere. Det første eksemplet på metoden finn me i eit lite innlegg frå Audun i *Lapprosen* 3–2005: «Formering à la Rheodor Felgen». (Fig. 5)

Fig. 5 Audun let sjeldan eit høve til å dosere stikking av rhododendron gå frå seg.

Hagen

Eikeveien 3 har vore på lista av besøkshagar i DnR og var på besøksprogrammet ved årsmøtet i 2014. Jan Rune Hesjedal kommenterte i *Lapprosen* etter besøket: «En fantastisk hage hvor bedene øker og plenen minker hele tiden.» For ein utanforståande i dag framstår Gudrun og Audun sitt hageprosjekt som temmeleg komplett. (Fig. 6) Det er likevel ingen tvil om at hovudintrykket er at me har å gjere med rhododendronentusiastar som har levd ut denne interessa om lag så lenge som Rhododendron Sør har eksistert.

På to sider – mot nord-vest og ved innkjøringa mot sør-aust – er typisk tett, sørlandsk blandingsskog eit massivt bakteppe til ein hage der variasjonen mellom årstidene er stor. I nord-vest inn mot skogen og Kongevegen har fleire av dei mest omfangsrrike rhododendron-eksemplara fått ein lagleg plass. I den mest skuggefulle delen av tomta vendt inn mot huset er småplantene etter seinare års stikking, poding og frøformeiring plassert godt i ly for vind og ver.

På dei lågastliggjande delane av tomta, ved innkjøringa frå aust og mot naboen i nord-aust, er tomta likevel relativt flat. Her finn me mellom anna alpinbed i eit lysope og sørvendt område.

Fig. 6 Med den Sørlandske kongevegen like forbi tomta er det klart at alt må vere på stell i hagen til Gudrun og Audun.

Det er bygt opp etter moderne steinbed-prinsipp med grus og steinheller sett vertikalt og i parallell (Fig. 7).

Fig. 7 Alpinbedet har fått ei solrik plassering.

Plantene

Skulle me peike på ein underseksjon i rhododendronslekta som er framherskande i hagen, måtte det vere *Fortunea* då me finn både *Rh. calophyllum*, *Rh. sutchuenense*, *Rh. orbiculare* og ein god del hybridar med dominerande innslag av *Fortunea*-arten *Rh. griffithianum*. Det gjeld til dømes dei svært populære og gode blad- og blomstersortane 'Lem's Monarch', 'Furnivall's Daughter' og 'Kokardia'. Flotte hybridar i og utanom blømesesong er også klassikarar som 'Gartendirektor Rieger', 'Vater Böhlje', 'Viscy' og den blomsterrike Pontica-hybriden 'Frank Galsworthy' (Fig. 8). Går me til *Argyrophylla*, finn me naturlegvis den seintblømande *Rh. insignis* og den beslekta hybrid 'Brigitte'.

Fig. 8 *Rh.* 'Frank Galsworthy'

Av Pontica-arter har Gudrun og Audun sjølvstekt eksemplar av *Rh. yakushimanum* saman med den populære hybrid 'Percy Wiseman'. Taliensia-arten

Rh. bureavii og Maculifera-artane *Rh. pachysanthum* og *Rh. strigillosum* er også flotte innslag i hagen i Eikeveien (Fig. 9).

Fig. 9 Me tek dei essensielle samlarhageartane *Rh. calophytum* (?), *Rh. bureavii* og *Rh. pachysanthum* nærare i augesyn.

I morgonsol inntil carporten finn me eit fint eksemplar av den nyare arten *Rh. flinckii* (Lanata) med mørkegrønt bladverk og særprega tynt men tett oransje indument. Blomsterknappar vil vonaleg gi mange lysgule blommar før dei fleste andre er ventande å springe ut alt i mars/april. Tilleggsoppllysning frå Audun på e-post: Ifølgje han som har frøformeirt planta, Knut Grebstad i Sykkylven, er frøa innsamla i Arunachal Pradesh i India på 3900 moh. av Kenneth Cox og Steve Hootman (KCSH 641-04).

Som dei fleste rhodoentusiastar med villahage er også Gudrun og Audun tilbakehaldne med å ta for mange storblada planter i Falconera og Grandia inn av plassomsyn. Ein velvaksen *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* og ein tilsvarande *Rh. galactinum* finn me likevel. Av meir lågtveksande lepidote artar finn me den delvis lauvfellande *Rh. dauricum* i fin haustdrakt, medan forsøk med *Rh. dendrocharis* ikkje har lukkast ennå. Ein god del asalea-planter i ferd med å innta haustdrakten er spreidd utover i beda på solrike stader.

Godt blanda med ei rikhaldig rhododendronsamling finn me elles eit større eksemplar av sakhalinbeinved med sine karakteristiske fleirfarga frøemne hengande som hundretals øyredobbar. Her er *Magnolia*, *Acer palmatum*, hjertetre, bøk, prydeple og ein *Hydrangea* i bløming. I den alpine delen er prydraset iauefallande.

Liv Borgen og Haavard Østhagen, Oslo

Både Liv og Haavard har vore pensjonistar ei tid, men er begge djupt forankra i botanikken då Liv arbeidde lenge i Botanisk hage på Tøyen og Haavard er botanikar med fartstid i Landskapsavdelinga i NVE, Vassdragsdirektoratet. Haavard var leiar i Rhodo Øst i ei rekkje år fram til hausten 2020. Medlemmer i DnR som les Lapprosen og deltar på årsmøte, vil ha merka seg at Liv og Haavard har vore særskild aktive i fora som dette over mange år. Særleg har Haavard gjort ein viktig innsats med å vere Rhododendronforeningens ansikt mot eit stort og særskild viktig publikum i samband med faste vårmøte i Botanisk hage og hagemesser på t.d. Hellerud og Hamar. Haavard har også engasjert seg i å dokumentere og presentere innsatsen til andre pionerar innan dyrking og stell av rhododendron og andre surjordsvekstar på Austlandet.

Heddys hage (Heddy og Nils Astrup) på Risholmen i Oslofjorden (Lapprosen 2017-2), Roger Karlsens rhododendron- og magno-

liahage på Hvitsten og Hedi Johansens hage i Oslo er døme på større anlegg Haavard har hatt engasjement for. Han er opptatt av å forstå og dokumentere korleis slike prosjekt har vokse fram og korleis arven kan bli tatt vare på for ettertida.

God tilgang på eigna plantemateriale innan nedlagsfeltet til Rhododendron Øst er ein annan av kjepphestane til Haavard. Det synest som at utvalet i hagesentra har vorte gradvis dårlegare og kanskje heller ikkje er tilpassa ein framtidig «småhagemarknad». Hobbyforedlarar er det heller ikkje mange av austpå, kanskje nettopp fordi areala er knappe og plassen dermed raskt oppbrukt i eigen hage. Rhododendron Øst har difor opplevd stor pågang og interesse for rådgjeving og for planter dei greier å tilby på hagemesser og opne vartreff.

Hagen

Hagen til Liv og Haavard i Stordamveien i Godlia er ein typisk villahage som ligg ca 160 moh. med to hagerom og ein korridor imellom. Med marin grense i Oslo-området på vel 200 moh. er grunnen næringsrik, men med relativt tung og tett leirjord med litt for høg pH for surjordsplanter. Det aller meste av staudar, buskar og tre er difor plassert i oppbygde bed langs korridoren og som kantbed rundt hageromma. Det er og verd å merkje seg at eit karnapp i stova på bustadhuset og ein overbygd terrasse gir god kontakt med beda og plantene innanfrå. I dei oppbygde beda nyttast gjerne torvblokker, men Haavard peikar på at det vert stadig vanskelegare å få tak i slike. Der det ligg til rette for god drenering, dvs. fall, har utskifting av leirjordsmassar med tilført torvjord vore nytta.

Liv og Haavard har funne plass til anslagsvis 100 ulike rhododendron i desse kantbeda utan å redusere dei opne hageromma – her i form av plen – i særleg grad. Dette gir svært gode høve til å betrakte kvar enkelt plante medan ein ruslar rundt, eller ein kan ta nokre steg tilbake og nyte synet av heilskapen i kantbedet i eller utanom blomstringsesong. Kompakte og seintveksande dvergrhododendron – lepidote så vel som elepidote – er eit vesentleg element for å finne plass til eit såpass rikt planteutval. Små tre med noko berr stamme samt oppstamma rhododendron kan gje plass til fleire små eller seintveksande rhododendron. Sistnemnde er også naturlege val ettersom eigedommen ligg relativt høgt og ope i terrenget med hageromma godt solvendt mot aust, sør og vest. Elles ser ein at det i ein slik kompakt hage er fordelaktig med plantekunnskap nok til å vurdere kor store nyplantingane vert etter kvart og kor raskt dei veks (Fig. 10).

Fig. 10 Liv og Haavard klar for ei haustøkt i hagen

Plantene

Det første me legg merke til når me stig inn i tunet, er ein staseleg og velvaksen *Rh. catawbiense* som står inn mot ein høg, oppstamma *Thuja* 'Brabant' (Fig. 11). Saman med ein nesten

Fig. 11 Liv Borgen og *Rh. catawbiense* 'Grandiflorum' ønskjer velkommen – her i blømingssesong.

like stor 'Nova Zembla' i hjørnet av det andre hagerommet kan me rekne med at desse har overlevd eigarskifte og blitt berga gjennom ei tomte-delning med nytt hus på grannetomta. Vidare finn me klassiske hybridar som 'Polaris', 'Vater Böhlje' og 'Gartendirektor Glocker' samt nyare eller mindre kjente hybridar som 'Isar' og Haavards favoritt Glen-doick-hybriden 'Everred'. Slik vert hybridsamlinga ei lita tidsreise i rhododendronhagen.

Asalea-artane *Rh. luteum* og *Rh. canadense* står høveleg plassert med førstnemnde sørvendt og solrikt framfor den etter kvart høgreste frøplantefavoritten til Haavard, *Rh. haematodes* × *Rh. smirnowii*. *Rh. canadense* som nesten kan reknast som ei myrplante, er og høveleg sett framfor taknedløpet til naboens garasje! *Rh. schlippenbachii* er og ein av Haavard sine favorittar.

Rh. proteoides, *Rh. roxieanum* var. *oreonastes* og *Rh. iodes* er alle kompakte Taliensia-arter (Fig. 12). Dei to første er døme på slike ekte samlarar «må ha». Sistnemnde som har namnet frå elementa av rust-farge, er vel mindre vanleg i hagane og

Fig. 12 *Rh. roxieanum* var. *oreonastes* i sentrum for utvalde alpine dvergarter

går gjerne under ulike namn i litteraturen. Cox & Cox (*The Encyclopedia of Rhododendron Species*, 1997) nemner denne som ein variant av *Rh. alutaceum*, men trur nok at det er ein naturhybrid innan dette komplekset.

Ein samlarhage må sjølv sagt også ha planter frå underseksjonen Pontica. Forutan tidlegare nemnde *Rh. catawbiense* finn me ein rein *Rh. smirnowii* og ein *Rh. degronianum* ssp. *yakushmanum*, alle i svært god trivsel. Sistnemnde reknar Liv som ein

av sine favorittar i samlinga. Av ettertrakta nyare introduksjonar skaffa Liv og Haavard seg *Argyrophylla*-arten *Rh. farinosum* i 2017, men denne har ikkje blømt ennå. Det er ein låg, tett og seintveksande art som skulle høve fint i ein kompakt villahage, og som også synest å greie seg bra i halvskugge i Godlia i Oslo.

Dei sær s riktblomstrande lepidote hybridane 'Praecox' og 'Gristede' har og fått framskotne plassar i hagen. Det same gjeld dei svært tidlegblomstrande primærkryssningane 'February Dawn' (*Rh. moupinense* × *Rh. mucronulatum*) og *Rh. ciliatum* × *dendrocharis* (Fig. 13). Førstnemnde blømer heldigvis ikkje før seint i mars. Sistnemnde er kryssa fram av Jan Rune Hesseljedal og har greidd seg fint i hagen i Godlia sidan 2013. *Rh.*

Fig. 13 Eit kompakt eksemplar av *Rh. yakushmanum* med kryssninga *Rh. ciliatum* × *dendrocharis*

Fig. 14 *Rh. lapponicum* Parvifolium group

lapponicum Parvifolium Group, *Rh. mucronulatum* og *Rh. dauricum* kan også nemnast i denne samanhengen (Fig. 14). Ifølgje Haavard blømer desse sortane heldigvis gjerne ein del seinare enn det ein ofte opplever i kystnære strøk vestpå pga. snødekke og meir stabil vinterkulde. I *Lapprosen* 2–2020 har Haavard drøfta nærare røynslene med slike tidlegblømande sortar i t.d. Oslo-området. Dette synest å vere eit sentralt tema for dei i Rhodo Øst som nå har teke over stafettpinnen etter Haavard og Liv. Slike planter kan på den eine sida vekke stor entusiasme frå nye i faget med avgrensa boltreplass. Samstundes er det viktig å understreke Haavards påminning om at vårfrost på knuppar og blommar i ein snøfattig seinvinter kan gje mellombels vonbrot for enkelte.

Villa/gardshagar med noko attåt

Kirsten Marie og Guttorm Storheim

Forrutan eit overaskande og særers velkome besøk heime hjå oss i Hestakrono for ein del år sidan, kjenner me godt til Kristin Marie og Guttorm frå ei rekkje samlingar i DnR, mellom anna som vertskap for grillsekskapet ved årsmøtet i Nordhordland 6. mai 2016. Eg hugsar den flotte hagen bada i ettermiddagssol i den beste blomstringstida. Frå det romslege motormuseet der Guttorm regjerte, vart festen akkompagnert av båtmotorar og stasjonære motorar som var fyrst opp i dette høvet. Praktisk nok kunne Kirsten Marie og Guttorm by inn til ein romsleg forsamlingsal over motorverkstaden då sola hadde gått ned, perfekt for ei årsmøteforsamling frå Rhododendronforeninga.

Ein solskinsdag i slutten av august 2021 trillar Harald Kårtveit (nå i rolla som kjentmann) og eg inn på tunet i Radøyvegen midt på føremiddagen. Det er tid for å friske opp inntrykka frå den innhaldsrike hagen og bli betre kjent med vertskapet.

Hagen

Med Tjorehagen berre nokre kilometer nordover Radøyvegen seier det seg sjølv at det svære og flotte anlegget til Olav Tjore – og seinare stiftinga Tjorehagen med Kåre Vetås i spissen – har hatt mykje å seie for retninga hageinteressa til Kirsten Marie har teke (Fig. 15).

Fig. 15 *Rh. yakushmanum*, *Rh. williamsianum*, *Rh.* 'Fantastica', *Rh. ochraceum* m.m. Foto: Kirsten Marie Storheim

Eigedommen til Kirsten Marie og Guttorm på ca. 2 daa er skilt frå utmarksbeitet til Storheim-garden og vart bebygd rundt 1970. Staden ligg ovanom Radøyvegen over den marine grensa på austsida av Radøy med god utsikt mot fjorden innaføre. Det er nokre få frittliggjande bustader i nærleiken, og alle ligg fint til oppi lia i elles landlege omgivnader. Frå naturen si side er landskapet prega av lyng og furu, dvs. eit typisk vestlandsk surjordsmiljø. Hagen ligg i skrått terreng som heller mot søraust med skog og utmark mot aust og vest i ei H1-klimasone, men nokså ope til mot austlege og sørlege vindar. Kald og tørr austavind er såleis ikkje favorittveret på staden, særleg ikkje vinterstid. Me merkjer oss at uavhengig av kor me flytter oss rundt i hagen er panoramautsikta austover mot Radsundet og Straumane aldri

meir enn nokre få skritt unna. I føremiddagssol framstår hagen som open der dei aller fleste beda har rikeleg tilgang på lys sjølv om ei rekkje tresorter av t.d. furu, lønn og tuja har fått vekse seg høge.

Beda er i stor grad oppbygde for å gi god drenering og lett stell og er gjerne kanta med stein, torvblokker og til og med utrangerte telefonstolpar. Me kjenner oss igjen i at «man tager hvad man haver» når det kjem til kantkonstruksjon i store anlegg med oppbygde bed. Eit av særmerka til dette hageprosjektet – ved sida av sameksistensen med Guttorm sitt motormuseum – er den store og innhaldsrike alpinhagen rundt ein fjellknaus ovanom bustaden. Her har ei rekkje dvergplanter av rhododendron og følgeplanter fått breie seg i god trivsel heilt sidan 1980-talet (Fig. 16).

Fig. 16 Fjellhagebedet til Kirsten Marie og Guttorm kan by på mange overraskingar.

Plantene

Etter kvart har det blitt ei nøye komponert samling med over 300 ulike rhododendron i god blanding mellom godt merkte artar og hybridar. Kirsten Marie har ikkje prioritert formeining i eigen regi, men har hatt stor nytte av tilfanget frå andre rhodovener som Jan Rune Hesjedal på Lepsøy. Hagen på Storheim har vel nærast vore som ein forsøkskage å rekne for Jan Rune sine mange kryssingeksperiment. Jan Valle på Seim, Hans Johansen på Fitjar og leverandørar som har drive eller driv i større målestokk som Håkon Vangsnes i Gulen og Ole Jonny Larsen i Ålesund, har også sett tydelege plantespor i hagen. Kirsten Marie har og vore ivrig deltakar ved planteimport frå Glendoick og har

Fig. 17 *Rh. pronum* Foto: Kirsten Marie Storheim

traska ein god del rundt i beda på Valevåg og Gimle Planteskule. Sjølv om hagen kan reknast som ein svært velordna samlarhage, er det likevel ein stor variasjon i form og farge som møter oss. Her er eit rikt innslag av så vel velvaksne furusortar som store oppstamma tuja og meir kompakte koreagran og dverg-furu. Fargesterke lauvtre av lønn og bøk finn me og saman med populære staudar som *Hosta*, valmuesøster og *Helleborus*.

Men først kom fjellhagen med staudar, barvekstar og dverg-rhododendron, i hovudsak låge lepidote artar. Her finn me *Rh. rupicola* var. *chryseum* og ein flott og for arten omfangsrik *Rh. calostrotum* var. *radicans* på 1 × 2 m. Denne vart planta i 1981 og medvirka sterkt til å vekke interessa for rhododendron hjå Kirsten Marie. Her er også ein av dei mest omfangsrike *Rh. camtschaticum* eg har sett. *Rh. leucaspis* er for meg også ein temmeleg ukjent tidleg kvitblømande Boothia-art som visstnok er temmeleg sarte, men med spesiell nyvekst. 'Songbird' er ein populær lepidot hybrid som gjerne fordeler bløminga mellom vår og haust. Fine eksemplar av dei kompakte og seintveksande samlarfavorittane *Rh. pronum* (Fig. 17) og *Rh. proteoides* høver

Fig. 18 *Rh. yaoshanense*

også godt i dette selskapet. Det gjer i høgste grad også ein like kompakt og flott pronum-liknande Taliensia-art som er merkt *Rh. yaoshanense*, ein temmeleg ny og ukjent introduksjon eg måtte søkje opp databasen til den danske rhododendronforeininga for å finne ut av (Fig. 18). Framleis i barnehagen finn me den sjeldne og sarte *Rh. lindleyi* frå underseksjonen Maddenia. Den låge og særseintveksande Neriiflora-arten *Rh. trilactorum* introdusert frå grenseområdet mellom Tibet og Arunachal Pradesh så seint som i 2003 av Peter og Kenneth Cox, er og ei av dei verkeleg sjeldne samlarplantene hjå Kirsten Marie og Guttorm.

Rh. insigne, *yakushmanum*, og *pseudochrysanthum* var mellom dei første rhododendronplantene i hagen. Dei har vakse seg store og trivelege i hagen på Radøy. Artar som eg legg spesielt merke til i den lysopne hagen, er *Rh. thomsonii* og *Rh. fulvum* (som me etter ein del om og men vart samde om måtte vere namnet på ei plante utan merkelapp tatt med frå Hestakrono i 2010.) Kirsten Marie har ikkje satsa særskilt på storblada rhododendron. Dei krev god plass og eignar seg kanskje ikkje så godt i eit landskap som er så ope for sol og vind som Storheim er. Derimot viser fleire asalea-artar (frå Nautesund) å høve svært godt, t.d. den vintergrøne *Rh. nakaharae* med mørk-/skarlagensraude blomar midtsommars. Det same gjeld dei mange relativt tettvaksne rhodoartane med god bladform og

farge på nyvekst som Taliensia-artane *Rh. roxianum*, *bureavii*, *clementinae*, Maculifera-artane *ochraceum* og *pachysanthum* samt Lanata-artane *flinckii* (frå 1995) og *lanatoides* (frå 2014). Me legg og merke til Triflora-artane *Rh. oreotrepes* og den mindre kjende *Rh. triflorum* var. *bauhiniiflorum* som også trivst best i eit solfylt landskap. Moupinensia-artane *dendrocharis* og *petrocharis* er og i god trivsel, førstnemnde med to ca. fem år gamle eksemplar etter andre gongs forsøk.

Elna og Jan Rune Hesjedal, Lepsøy

Jan Rune er også ein av dei verkelege nestorane i «rhododendron-familien» som mangeårig leiar i foreininga, redaktør i *Lapprosen*, deltakar på planteekspedisjon i Yunnan og målretta planteforedlar.

Eg var heldig og fekk ein godversdag i slutten av august hjå Elna og Jan på Lepsøy ute i havgaped sør for Bergen. Veggen ut snor seg gjennom eit landleg og maritimt prega område som minner om dei mest ettertrakta sørlandsidyllane. Her finn eg omsider fram til eigedommen som ligg relativt høgt og fritt i terrenget, men legg merke til at Lepsøy-området likevel er prega av tett og god skogsvegetasjon (furu og lyng) heilt ned til sjøkanten.

På rundturen min i Bergensområdet – og seinare i sør og aust, viste det seg – kunne eg observere eksemplar av Jan Rune sine eigne rhododendron-kryssingar i god vekst, så det vert spennande å sjå nærare på prøvefelta hans.

Til liks med nokre få andre sentrale aktørar i Rhododendronforeiningen ville det sprengje alle ramar for denne artikkelen å gi ei fullverdig skildring av Jan Rune sine fotavtrykk i foreiningsarbeidet og i dyrkingsarbeidet. Jan Rune var styremedlem i DNR frå 2003 til 2006 då han tok over som leiar til 2008. Deretter var han redaktør for *Lapprosen* i 8 år til 2016.

Hagen

Ifølgje kartet til Hageselskapet ligg Lepsøy i klimasone H1, medan Jan Rune reknar hagen som H2 etter klassifiseringa Cox nyttar i ulike samanhengar. Med alt me har høyrte og lese om Elna og Jan Rune sitt hageprosjekt på Lepsøy så vel som det breie engasjementet for rhododendron i mange samanhengar, ventar me naturlegvis å finne ein typisk samlarhage. Men me kan med ein gong slå fast at her har ikkje samlemanien fått dominere over estetikken, snarare tvert om. Det første eg møter etter å ha helsa på eit særseimøtekommande vertskap, er den flotte karpedammen bygt inn i ein steinmurformasjon. Her finn me klart alpint prega bed med smått og stort i fin kombinasjon i steinete skråningar. Me finn ein prakthage rundt bustadhuset med kantbed-preg og mellomrom av plen som gir dei beste tilhøve for å betrakte komposisjonane så vel som enkeltplantene. Her ligg lista høgt for kva planter som får stempelet god hageverdi. Flytter me oss nedover i hagen og bort frå huset, vert det tydelegare at me har med ein rhododendronforedlar og plantesamlar å gjere Det er lett å flytte seg mellom dei enkelte delane av hagen trass i relativt stor høgdeskilnad. Her må det ha vore nærast ubegrensa tilgang på velegna naturstein for å gjere dette mogleg.

Arbeidsdelinga Jan Rune skisserer, verkar velkjent: Han tek seg av den meir «rhodo-spesifikke» delen som kryssing, formeining, oppal av nye planter og grovarbeid med hageanlegget. Elna legg nok stor innsats i at alt skal vere velkomponert, velstelt og i god trivsel til ei kvar tid. Elna og Jan Rune bygde huset i 1990 og starta etter kvart med hageanlegget på den 2,5 daa store eigedommen. Eit nykjøpt areal i ei austvendt skråning og tilgang til gravemaskin har gitt rom for nye skrånande bed for rhododendron og andre planter som krev god drenering og lystilhøve. I den grad tele og vintersviing i det heile er eit problem på Lepsøy, byr tomta på eit veileigna område for noko sarte planter i den bratte skråninga på nordsida av huset. Nede i det flatare området finn me romslege grasgangar brotne av bed oppbygde med naturstein frå eit lokalt steinbrot. Velplassert i ly frå steinmurar, leplanting og andre hus veks det etter kvart fram ei utsøkt utval av storblada rhododendronartar.

For ein som sjølv har prøvd seg fram med oppal av rhododendron frå frø, framstår Jan Rune sitt regime som svært godt gjennomtenkt. Her ser me tre fasar med hardhendt (?) utsortering i kvart steg. I dei to drivhusa føregår første steg frå frø og stikkemateriale til vinterherdige planter. På friland vert plantene først sett relativt tett i opphøgde, breie bed med ramme og deretter enkeltvis i forer for betre å kunne følgje opp og vurdere kvar enkelt plante. Det er dei gode plantene herfrå som kan finne vegen til Elna og Jan Rune sine hageanlegg eller andre hagar. Ei lekse eg må ta med meg herfrå, er heilt klart å vere meir kritisk til kva ein gjev plass i hagen sjølv om han i utgangspunktet er romsleg.

Plantene

er i all hovudsak heimeavla basert på stikkemateriale frå Milde (som ikkje ligg langt unna), artsfrø frå RHS Rhododendron, Magnolia and Camellia Group og andre i hovudsak innsamla frå naturlege veksestadar. Jan Rune var sjølv deltakar på ein Yunnan-ekspedisjon i 2010 (Sjå *Lapprosen* 3–2010 og 1–2011), og han har sponsa innsamlingar med Remi Aleksander Nilsen. I tillegg til dette er Jan Rune for veteran å rekne når det gjeld å få fram planter frå eigne kryssingar – utan at han sjølv iallfall vil vedgå at det er nokon suksesshistorie. Det er likevel ikkje så få frøplanter frå Jan Rune sine kryssingsforsøk som har funne vegen til andre hagar på vestlandet og kysten rundt. Besøket mitt i haust viste at denne hobbyen framleis tek stor plass både fysisk og sikkert og i tidsforbruk. Eg noterer meg at det går mykje i *Rh. mallotum*, *proteoides* og det såkalla «Foreningskrydset» ('Titian Beauty' × (*yakushmanum* × *proteoides*)) laga til 25-årsjubileet til vår søsterorganisasjon i Danmark.

Dei sentrale kriteria for val av rhododendron frå Jan Rune si side er todelt: På den eine sida er fokus retta mot kompakte planter med god vekseform, forgreining ned mot bakken, spennande bladverk gjerne med indument. I ein artikkel i *Lapprosen* 3–2011 gjer Jan Rune saman med Jan Valle greie for dette ved å portrettere nokre av dei beste artane i så måte: *Rh. pachysanthum*, *wiltonii*, *wasonii*, *tsariense*, *bureavii* og *williamsianum* med fleire. På den andre sida er Jan Rune open for å eksperimentere med artar som har vore lite utprøvd i Norge/Nord Europa som den raudblomstrande Parishia-arten *Rh. huidongense* (naturhybrid? – Innsamla av Jans Nielsen og Remi A. Nilsen i 2012.)

Fig. 19 *Rh. montroseanum*

For vel 20 år sidan tok Jan Rune ein tur til Håkon Vangsnes i Nautesund i Gulen. Der fekk han hand om ei rekkje småplanter av til då nokså lite kjent opphav her i Norge. Det var i stor grad planter frå underseksjonane *Falconera* og *Grandia*. Gjennom *Lapprosen* frå 2007 og 2020 og nå sjølvsyn har me fått eit spennande og verdifullt innblikk i korleis desse plantene har tilpassa seg eit vestnorsk kystklima. Her gir Jan Rune oss høve til å følgje utviklinga til ein *Rh. montroseanum* (Fig. 19) frå lita frøplante i sein, men stabil og god vekst over 20 år, første observerte bløming i Norge og seinare i blomst om lag annakvart år. *Rh. rex* ssp. *fictolacteam* og *Rh. rothschildii* reknar Jan Rune som svært herdige til å vere storblada og tilrår ein kvit variant

Fig. 20 Ein staseleg storblada rhododendron – truleg *Rh. macabeanum* – har fått heidersplassen framfor terrassen. Jan Rune ventar på første blomen før han kokluderer endeleg om artsnamnet.

av sistnemnde. *Rh. macabeanum* (Fig. 20), *Rh. falconeri* (Fig. 21) og *Rh. praestans* som alle vel har vore rekna som tvilsomme i Norge, ser ut til å greie seg bra og blømer på Lepsøy. *Rh. balangense* har vist seg herdig i 10 år i hagen – med kvite blomar som berre viser seg eit og anna år.

Av andre særskilt nemneverdige rhododendronartar i Elna og Jan Rune sin hage er *Rh. griersonianum* (Fig. 22) som har blømt årleg i hagen, nærast som ei signaturplante å rekne på Lepsøy. *Rh. beanianum* og *Rh. edgeworthii* må og reknast til dei uvanlege og vanskelegare artane. Når me spør særskilt etter røynsler

Fig. 21 *Rh. falconeri*

Fig. 22 *Rh. griersonianum*

med nyare introduksjonar, vert det klart at Jan Rune har dyrka slike over lengre tid enn dei fleste. *Rh. dendrocharis* har han alt dyrka i ca. 20 år og framheld at «den er svært herdig og er godt egna i hybridisering. Den blir tett og fin når den står litt tørt, gjerne inntil eit større tre/rot. Blir den dyrka i svært god jord, blir det meir strekningsvekst.» *Rh. ochraceum* har dei hatt på Lepsøy ca. 15 år, ifølgje Jan Rune «godt herdig og svært fine klart raude blomar, den beste nyintroduserte planta dei siste 50 år og godt egna for vestlandsklima.» *Rh. flinckii* har dei også hatt i hagen i ca. 15 år. Han har herdig og godt bladverk, er opprett i vekst med lys-

Fig. 23 *Eucalyptus*

gule blomar som kjem tidleg og er utsett for frost, noko eg kan underskrive på. *Rh. yuefengense* er herdig og har vore 7–8 år i hagen. Det er ei fin bladplante som kjem tidlig i blom frå frø, men blomen er ikkje Jan Rune sin favoritt. Kanskje han kunne sjå ei utfordring i å ta arten inn i kryssingsprogrammet med sikte på ein meir fargesprakande blom?

Eukalyptusplanta hjå Elna og Jan Rune på Lepsøy har også blitt lagt merke til som ei av dei truleg svært få eksemplara i Norge med tilnærma god vekst (Fig. 24). Planta kom inn saman med dei storblada rhododendron frå Vangsnes i år 2000. Planta fraus heilt ned vinteren 2009–2010, men har alt nå strekt seg oppatt til 5 meter over bakken framfor huset. Kamelia har Elna og Jan Rune fleire sortar av, men peikar på at somrane truleg er for kjølige til å gje god blomsterknoppsetting. Ulike variantar av *Acer palmatum* er og populære og staselege solitærtre i hagen på Lepsøy.

Guri og Reidar Vigrestad

Reidar sin inngang til rhodomiljøet og vidare arbeid i organisasjonen knytt til etablering av Rhododendron Sør-Vest og artsamlinga i Rogaland Arboret, er omtala i ein annan artikkel i dette nummeret av *Lapprosen*.

Personleg var mitt første møte med Guri og Reidar på eit blomstershow på eit flyplasshotell på Sola i 2002 der me var nokre «rhodomane» som hadde samla oss med frøplantene og stiklingane våre i eit hjørne av lokalet. Der vart det etablert god kontakt mellom fleire der særleg Reidar Vigrestad frå Vigrestad, Oddbjørn Fosse frå Bryne og Else og Kjell Kristoffersen frå Sandnes/Lutsi var kjelder til mykje kunnskap. Spesielt noterte eg meg ein kommentar frå Guri Vigrestad om at «når ein rhododendron passerer stoveglaset med Reidar bak trillebåra, er det vår i hagen.» Det var greitt å vite at spesialisten ikkje nøler med å flytte rhodoen når han har vakse ut av sin tildelte plass, eller kjem betre til sin rett annan stad i hagen.

For Reidar sin del starta det med stiklingsformeining av ymse planter, mellom anna rhododendron på 1990-talet. Dette må ha vore relativt vellukka, for fleire av plantene frå denne tida

Fig. 24 Dei eldre rhododendronplantene fungerer godt som innramming og vindskjerm mot hageromma.

står framleis som velvaksne planter som danner ei god skjerming mot jærvind og «rennedrev» frå det flatlendte landskapet utanfor hagen (Fig. 25).

Hagen

Førsteintrykket av hagen på Vigrestad er at dette er eit kunstverk bygt på ei brei og omfattande hage- og planteinteresse. Ettersom Guri og Reidar er veteranar i hage-/rhododendronsamheng, er det ikkje til å unngå at plenane skrumpar gradvis inn ettersom dei mange artane krev sin plass. Vekslinga mellom alpint prega bed med ein miks av låge plantingar og avdelingar med høgare planter, gjerne samla i ytterkantane og ved egne korridorar mellom hageromma, gjer likevel hagen i mine augo temmeleg oversiktleg og velkomponert. Guri og Reidar har også vore påpasselege med ikkje å gjerde heile hagerommet inne med høge buskar og tre, men har behalde opningar ut mot Jærlandskapet og havet (Fig. 25). Terrenget er i utgangspunktet flatt. Men vekslinga mellom opphøgde bed med låge (alpine) planter av mange slag og dvergartar av rhododendron og med høgreste tre som typiske hekkplanter har skapt ein hage med

Fig. 25 Utsyn mot Jærlandskapet med velkomponert ramme

gode, oversiktlege og lune rom. Dei opphøgde beda er omkransa av ein interessant miks av torvblokker og stadeigen stein (Fig. 26). Med nedbørmengder under nivået me finn lenger inne i dalstroka, treng ikkje bedkantane vere spesielt leke.

Fig. 26 Fjellhagebed kanta med stein og torv er eit særmerke i hagen på Vigrestad.

Område der formeining og oppal av planter går føre seg, er klart avgrensa i ei eiga avdeling med drivbenkar, bed og veksthus for småplantene. På spørsmål om kvifor ein driven og allsidig ha-

gelagsmann som Reidar «over natta» går heilt inn for rhododendron, er svaret enkelt og kort: Variasjonen og mangfaldet innan arten i form, farge, tekstur m.m. Uttesting av hardigheitsgrenser finn systematikaren Reidar interessant og meningsfylt. Han har røynt at når klimafaktorane luftfuktigheit og temperatur er gunstig (H1–H2), er det alltid mogleg å påverke jordsmonn og skjerming slik at vekstvilkåra for plantene blir gode og gir høve til dyrking av eit stort utval innan denne planteslekta.

Plantene

Artar innan underseksjonen Taliensia som t.d. *Rh. bureavii* og *Rh. roxieanum* er mellom favorittane til Reidar. Me dreg vidare kjensel på flotte eksemplar av *Rh. globigerum* og *Rh. pronum*. Den relativt sjeldne Neriiflora-arten *Rh. catacosmum* har Reidar eit par eksemplar av. Frøplantene som kom opp frå den flotte og svært sjeldne *Rh. anthosphaerum*, som Reidar fann på ein Yunnan-ekspedisjonen i 2008 (*Lapprosen* 3–2008 og 1–2009), har diverre gått ut då planta ifølgje Reidar truleg ikkje er vinterhardig i Norge. Ein annan kuriositet som fangar interesse, er ei lita plante som ber merkeskiltet *Menziesia ciliicalyx*. Dette er ei lauvfellande og småblada plante som viser seg å ha blitt reklasifisert under namnet *Rhododendron benhallii* i 2011 saman med 13 andre *Menziesia*-artar (og to artar av *Diplarche*). Ifølgje Ole Jonny Larsen sin artikkel i *Lapprosen* 2–2008 er dette «flotte, hardføre og lettstelte lauvfellande busker som dessverre er altfor lite plantet. Kan minne om små asalea.»

Reidar finn det stadig vanskelegare å få tak i nyare introduksjonar av frø og planter ettersom tilgangen frå ekspedisjonar i naturlege vekseområde vert stadig meir redusert. Nokre nyare introduksjonar finst likevel i hagen på Vigrestad: Mellom desse er dei relativt låge/seintveksande/kompakte og raudblømande *Rh. ochraceum* (elepidot, underseksjon Maculifera, frø innsamla av Peter Cox) og *Rh. dendrocharis* (frå Peat Garden, underseksjon Moupinensia, lepidot) og den kvitblømande *Rh. farinosum* (underseksjon Argyrophylla, frø frå Jens Nielsen-innsamling). Alle disse tre artane ser trivelege og fine ut etter tre vintrar, men dei har ikkje blømt på Vigrestad ennå.

Reidar har hatt gode røymsler med storblada rhododendron-artar. Bortsett frå *Rh. sinofalconeri*, som har gått ut, er dei stort sett vinterhardføre på Jæren dersom dei kan skjermast mot sterk vind. Det seier seg sjølv at blad på 40–50 cm toler sterk vind dårleg. Dei vert knekt i bladfesta, men skyt traust våren etter. Han kan stolt visa fram tre variantar av *Rh. rex* i svært god trivsel og med nesten årvis bløming: Det er *Rh. rex* ssp. *rex*, ssp. *fictolacteum* og varianten han set aller mest pris på, *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* var. *miniforme*. Den siste er som namnet tilseier, lågast av dei tre og har kortaste blad, men med ein fantastisk djup grønfarge og godt in-

Fig. 27 *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* var. *miniforme*

Fig. 28 *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* var. *miniforme* i blom

grøne, hårete blad. Dei gule relativt store blomane skaper ein fin kontrast til bladverket. Ho har blømt og trivst svært godt i hagen på Vigrestad. Reidar vil klassifisera denne som ein einar i små hagar og i alpine bed. Arten er dessutan på «The Rhododendron Red List» kategorisert mellom eit 30-tals andre rhododendronartar som kritisk trua art pga. habitatpress frå turisme.

Skogshagar

Eldbjørg og Jan Valle

Saman med kjentmann Harald Kårtveit legg me i veg i retning Seim via Isdalstø. Me følgjer Lindåsvegen sørfrå, finn avkjøringa til Sletta og kjører vidare mot Espeland og Herland. Ved Espeland tek me av på sidevegen Krokjen der me parkerer og går dei siste 200 metrane gjennom skogen opp til Eldbjørg og Jan. Eg minnest at eg har vore her på tur med Rhododendronforeninga eit par gonger tidlegare, i 2016 og truleg rundt 2010. Sjølv om staden ligg litt utanfor alfarveg, har han blitt eit

Fig. 29 Eldbjørg og Jan saman med Harald Kårtveit i skogshagen på Krokjen

dument (Fig. 27, Fig. 28). Elles har Reidar sådd ein god del eksemplar av *Rh. rothschildii* og nokre *Rh. macabeianum* som begge trivst bra og er fullt hardføre på Jæren. Men alle dei storblada blir i største laget som vaksne, så plassen avgrensar nok omfattande dyrking av desse artene til full storleik.

Ein nyare art som bør nemnast er *Rh. changii* (syn. *Rh. valentinianum* var. *changii*, Madenia-art). Planta er låg, nærast krypende med djupt

«must» å sjå for entusiastar på rhododendronsafari – særleg om interessa går i retning storblada rhododendron under så naturlege vekstvilkår som det er råd å finne i Norge (Fig. 30).

Jan har vore ein del av «den harde kjerne» av rhododendronentusiastar i Bergensområdet sidan 1990-talet. Også Jan er mellom dei som vart inspirert av livsverket til Olav Tjore på Radøy. Han hadde frie tøyler og god plass til å utvikle denne interessa på det tidlegare småbruket eigd av Eldbjørg sine foreldre. Jan jobba med elektronikk i Nera til han pensjonerte seg for ca. 20 år sidan og har såleis hatt ein god pensjonistpe-

riode med høve til å utvikle skogshageprosjektet. Men i seinare år har Jan fått tiltakande problem med synet og har vanskar med å ta seg fram i skogshagen. Det er i så måte noko å tenkje på for oss alle at me må nyte livsverket medan me er i stand til det.

Jan var styremedlem i Rhodo Vest ei tid og deltok i frøformidling i mange år saman med Torstein Borg. For eigen del dreiv han i mange år med planteproduksjon i form av stikking og frøsåing i kjellaren og i eit drivhus. Mykje av plantematerialet i hagen er difor eigenproduksjon. Med det følgjer også høve til å bytte planter og delta i plantemarknader i rhododendronforeninga. Mange frøplanter har funne vegen til andre hageanlegg i distriktet, for eksempel «Valle-bakken» på Hillersholmen til Gunnar Gilberg.

Hagen

Bustaden ligg på ryggen av høgdedraget Rishøyen der skogshagen strekkjer seg over 5–6 daa over eit platå ca. 140 moh. og nedover den austvende skråninga over 10–20 høgdemeter. I skråningane rundt platået har det med åra vokse opp ein nokså tett granbestand. Det er ikkje gitt særleg plass til andre eksotiske treslag, men me finn ein del bartre av tuja, syppres og seder tre innimellom. Etter kvart som desse veks til, får skogshagen eit gradvis mørkare preg med tiltakande konkurranse om lyset som finn vegen ned. Vinnarar vil då typisk vere dei storblada sortane og dei som kan strekkje seg mest oppover – liknande dei veksttilhøve storblada rhododendron lever under i sitt naturlege element i Himalaya. At området er sær s nedbørsrikt med kanskje over 3000 mm pr år, ligg godt over marin grense og truleg i grenselandet mellom klimasone H1 og H2, gjer at tilhøva for rhododendron er svært gode her. Når det gjeld storblada rhododendron spesielt, framstår dei som svært friske i bladverket (Fig. 31), men Jan påpeikar at dei sjeldan eller

Fig. 30 *Rh. rex* (?) til høgre

kanskje aldri kjem i blom der dei står nå. At våren og bløminga kanskje kjem litt seinare enn i hagane lågare og nærare havet, er truleg meir ein fordel enn ulempe med tanke på vår frost på blom, knappar og nyvekst.

Plantene

På høgdedraget og i skråningane der skogshagen ligg, har det vore lite behov for drenering. Med litt tilført plantejord oppå eit «skjærereir» av ein kvisthaug har Jan sett ut plantene mellom lyng og mose. Det ser ut til å ha fungert fint, for plantene

står gjennomgåande med friskt og fint bladverk i slutten av august. Plantematerialet har Jan i stor grad stiklingsformeirt sjølv, men frøformeiring og poding har han og nytta seg av. Jan har og vore ein del av rhodo-fellesskapet rundt Bergen som har drive eit omfattande plantebytte. Han er opptatt av at plantene skal vere fine å sjå på heile året. At dei storblada artane har fått ein sentral plass i samlinga, er då naturleg ettersom dei ikkje nødvendigvis blømer så mykje, og at klima og vegetasjon elles er på lag med desse. Det visuelle ved bladveksten har i det heile vore sentralt i Jan sine tankar om kva som er gode val av rhododendron. Nyveksten er her eit av elementa han har fordjupa seg i, jfr. *Lapprosen* 3–2011. Dei forskjellige sortane framstår forskjellig ettersom det er tørt eller vått. Planter med glatt og glinsande bladverk utmerkar seg gjerne mest når veret er fuktig, medan sortane med rikt toment (hårvekst på oversida av blada som *Rh. pachysanthum* og *Rh. bureavii*) står finast i tørt ver og gjerne sol.

Fig. 31 *Rh. montroseanum* (?) trivst fint i skogen hjå Eldbjørg og Jan.

sol vil gjerne gje sikrere bløming ved å seinke blomstringa noko for desse tidlegblømande artane.

Gode visuelle eigenskapar hjå planter som bør stå meir lysope, finn me også hjå dei raud-blømande og tidlege Barbata-artane *Rh. barbatum* og *Rh. fulgens*. *Rh. argipeplum* og *Rh. erosum* har Jan trekt fram pga. særleg fin nyvekst. Thomsonia-artane *Rh. faucium*, *Rh. cyanocarpum* og *Rh. thomsonii* er også gode tidlegblømande artar.

Av elepidote rhododendronhybridar hugsar eg frå førre besøk særleg ein 'Taurus' på godt og vel

Mellom dei mange storblada artane innan underseksjonane Falconera og Grandia finn me *Rh. rex* ssp. *ficulacteum*, *Rh. hodgsonii*, *Rh. rothschildii*, *Rh. basilicum*, *Rh. pudorosum*, *Rh. praestans*, *Rh. kesangiae* 'Bowes Lyon' og ikkje minst *Rh. montroseanum* (Fig. 32). Av Fortunea-artar som også vert store planter med tida, peikar Jan på *Rh. oreodoxa* var. *fargesii* som ein favoritt. Det grunnir han med at planta høver godt som kantplante inntil skogkanten, og at den duse blomsterfargen passar betre enn skarpe fargar inne i skogsområdet. Elles er *Rh. calophytum* og *Rh. praevernium* gode artar frå denne underseksjonen. Ingen av dei har skarpe blomsterfargar, og plassering i skogsmiljø utan full

Fig. 32 *Rh.* 'Elisabeth Lockhart'

4 meter som med sine raude blomar lyser opp i ei glenne i skogen. 'Elisabeth Lockhart' med sitt raudlege bladverk står også lett synleg mot eit ope parti av hagen (Fig. 32). Elles kan eg kjenne meg att i at Jan har hatt eit særskilt blick for primærhybridar med *Rh. calophytum* × *Rh. oreodoxa* var. *fargesii*. Låge lepidote artar er naturlegvis ikkje så mykje å sjå i naturhagen til Jan, men eit og anna eksemplar av dei meir høgtveksande er å finne, eksempelvis *Rh. cinnabarinum*, *Rh. concinnum* og *Rh. augustinii*.

Randi og Harald Kårtveit, Sotra

Skogshagen til Randi og Harald ut mot havet på Sotra har eg lenge hatt eit sterkt ønskje om å sjå med eigne augo. Påminningane om dette i norsk samanheng eineståande private hageanlegget har vore mange med besøksrapportar frå inn- og utland. Gjennom leiarspalta i *Lapprosen* og andre artklar i bladet har Harald lagt etter seg eit rikt tilfang av så vel gode dyringsråd som skildringar av sorger og gleder gjennom årstide-

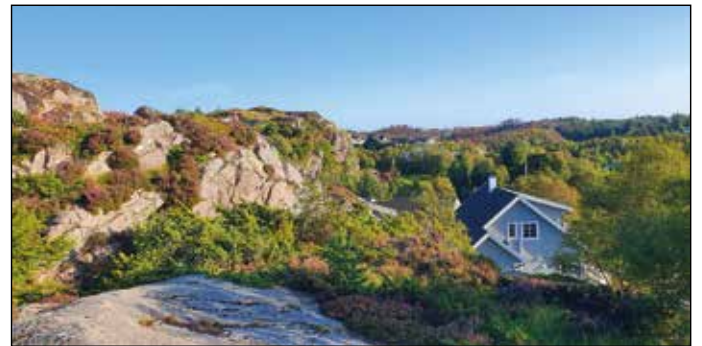

Fig. 33 Brannen på Sotra 2021 herja ikkje langt unna.

ne. Ein og annan vinter med langvarig frost og tørke er vel ikkje meir enn kva me hagefolk må vere budde på. Orkanen Nina vinteren 2015 var nok i overkant nervepirrande i skogshagen på Sotra. Men det må likevel berre ha vore lite i samanlikning med skogbrannen som herja Sotra mellom 3. og 12. juni 2021 der hundrevis av bebuarar i Kårtveit-området måtte evakuere bustadene sine og store lyngmarker og skogområde vart svidd av (Fig. 33). Det var difor med ei viss skrekkblanda forventning eg navigerte meg fram til Randi og Harald sin hage på Kårtveit i kveldinga ein dag i slutten av august.

Randi og Harald har begge gartnarutdanning – eit svært godt utgangspunkt for eit ambisiøst hage-/parkprosjekt. På det tidlegare småbruket har dei årvisst produsert omlag 500 juletre i form av gran og edelgran. Harald har i tillegg drive litt som anleggsgartnar etter avslutta arbeidsdag i politiet. Randi og Harald er for institusjonar å rekne i rhododendronmiljøet i Norge der hagen deira over ei rekkje år har vore besøksstaden for Rhododendronforeninga og Hageselskapet og tilhaldstad for store konsertarrangement. Ikkje minst har Randi og Harald vore eit høgt verdsett vertskap for arrangement i regi av Rhododendronforeninga.

Hagen

I *Lapprosen* 3–2005 har Kirsten Marie Storheim oppsummert Skottlandsturen til Rhododendronforeninga i april 2005. Der innleier ho med å sitere ein av turdeltakarane ved eit hagebe-

søk: «Hent meg om ei veke.» Eg kunne godt gjere dei orda til mine etter første kveldsturen i skogshageparadiset til Randi og Harald på Kårtveit.

Skogshagen ligg i botnen – og på sørsida – av eit dalsøkk i aust-vest-retning. Bustaden vender med stovevindauga inn mot hagen og gir panoramautsikt mot det store og rikholdige alpinbedet like utanføre (Fig. 34). Vidare finn me like ved eit romsleg lysthus/drivhus og andre parkinstallasjonar i austre enden av

Fig. 34 Fjellhagen strategisk plassert framfor stoveglaset på Kårtveit.

denne dalen. Følgjer me dalen vestover, kjem me til eit endå meir markert dalsøkk i nord-sør-retning. Inne i denne vinkelen er det eit høgareliggjande terreng med meir fjell i dagen, men som etter kvart har blitt temmeleg godt tilplanta med buskar og tre. Marin grense ligg nett over botnen av dalsøkket. Men det ser ikkje ut til at dette har påverka dyrking av surjordsplanter på desse flatene. Det kan skuldast organisk materiale som har lagt seg over dei marine avsetningane og at beda her i stor grad er oppbygde med tilførte jordmassar slik at dyrkingstilhøve for t.d. rhododendron og magnolia likevel blir nær perfekte med god drenering.

Med tanke på den sjønære plasseringa og mangfaldet av buskar og tre i hagen på Kårtveit, må den omfattande leplantinga på 1970-talet seiast å ha vore ein ubetinga suksess. Me ser ikkje spor av at sjøsprøyt kan ha skada plantene på nokon måte sjølv om me veit at området har fått juling av vinterstormar frå tid til anna. På stader der Harald er redd vinden likevel vil gjere skade på dei mange gjeve plantene, har dei sett opp ekstra skjermingstiltak.

Innimellom knausar og høgdedrag finn me bekkar med bruer og minst tre opparbeidde dammar. Me finn til dels nokså massive steintrapper (Fig. 35) og hellelagde stiar som ber tydeleg bod om at her har anleggsgartnaren med interesse og blick for stein boltra seg over lang tid. Eit

Fig. 35 Hellegangar og trapper kan vere av den massive sorten i hagen på Kårtveit.

lysthus og amfi for konsertar er av nyare dato. Etter eit overfylt konsertarrangement med 230 tilhøyrarar i 2014, vart det laga nytt anlegg for dette til 2016! Eit pågåande prosjekt – som me er spente på å sjå resultatet av ved eit seinare høve – er knytt til grunnmuren på den gamle løa på småbruket. På forblendinga her har Harald planlagt å få opp avtrykk med motiv frå ein oselvar med segl og ei fyrlykt – for å minne oss om at me er nær det maritime sjølv midt i tjukkaste skogshagen.

Plantene

Randi og Harald har kanskje den største private rhododendronsamlinga i Norge med ein stad mellom 1000 og 1500 planter fordelt på eit par hundre artar og mange ulike hybridar. Kva inntrykk og observasjonar ein rekk å ta med seg frå eit par korte økter i denne parken, er difor svært avgrensa i høve til det store mangfaldet her. Det gjeld i like stor grad andre lauv- og bartre der det kan vere dusinvis av innan kvar slekt. Skal me likevel peike på eit enkelt element som særpregar skogshagen på Kårtveit framfor noko anna me har sett i Norden, må det vere det svært rikholdige innslaget av storblada rhododendron, særleg innan underseksjonane *Falconera* og *Grandia*. Dette burde vere ein stor inspirasjon for andre i kystnære og verharde strøk på Vestlandet. Denne unike samlinga må vere ein kombinasjon av ei rekkje heldige faktorar: Eit svært gunstig H1-klima, eit verhardt og kupert terreng som har bydd på utfordringar, men som det har vore mogleg å omdanne til ein skogshage-oase gjennom leplanting og andre vindskjermingstiltak. Legg så til eit par av grunneigarar med uvanleg stor interesse og evner til å ta praktiske utfordringar og prøve ut nye sortar.

Interesse for storblada rhododendron som starta med *Rh. calophyllum* på 1980-talet, har etter kvart utvikla seg til ein tilsynelatande sterk fascinasjon for artar innan *Falconera* og *Grandia*. Det ser ut til at Kårtveit-parken rommar det aller meste som finst innan *Falconera* og at alt er i god trivsel. Eit særleg flott blikkfang er eit vel 4 m høgt eksemplar av *Rh. rex* ssp. *ficulacteum* plassert framfor ein like høg fjellknaus (Fig. 36, Fig. 37). Andre *Falconera*-artar ein kan observere i god trivsel er *Rh. rothschildii*, *Rh. arizelum*, *Rh. basilicum*, *Rh. hodgsonii*, *Rh. falconeri* ssp. *eximium*, *Rh. sinofalconeri*, *Rh. titapuriense* og *Rh. heatheriae*.

Fig. 36 *Rh. rex* ssp. *ficulacteum* har hatt fin nyvekst sommaren 2021.

Ein del av *Grandia*-artane kan ifølgje Harald by på noko større utfordringar gjennom ein hard vinter – noko også Sotra kan oppleve med ujamne mellomrom, t.d. vintrane 2010, 2013 og til dels 2020. Harald har hatt vinterskade på *Rh. macabeanum*, *Rh. montroseanum*, *Rh. sidereum* og *Rh. sinogrande*, men vil halde fram og prøve å få desse til på nye stader. Artane *Rh. kesangiae* ('Bowes Lyon'), *Rh. balangense*, *Rh. watsonii*, *Rh. grande*, *Rh. praestans* og *Rh. pudorosum* synest å vere i god trivsel over tid. *Rh. suoilenhense* har greidd seg gjennom eit par relativt harde vintrar sidan utplanting i 2017, men ikkje utan vinterskade og med særleg omtanke og frostsikring.

Parken inneheld fleire *Arborea*-artar der særleg *Rh. arborea*-variantane fekk tørkeskade vinteren 2010. Også her prøver Randi og Harald på nytt. Kanskje vil ein kombinasjon av meir herdige eksemplar og betre plassering og stell hjelpe. *Argyrophylla* er også ein underseksjon med mange interessante artar på Kårtveit. Ein noko utfordrande art her er den lillablømande *Rh. ririei* som Harald omtala som uttørka i 2013, men som må ha komme seg att og blømt tidleg i mars 2015. Elles finn me uproblematisk artar som *Rh. floribundum*, den tidlegblømande *Rh. hunnewellianum* og den seintblømande *Rh. insigne*. Her er og eksemplar av dei rosablømande *Rh. pingianum* og *Rh. farinosum*. I tillegg til dei storblada artane har Harald også augo spesielt på tidlegblømande sortar. Det finn han mellom anna i underseksjon *Barbata* der det såleis er fleire freistande utfordringar som ser ut til å trivast på Kårtveit. Det gjeld til dømes den raudblømande *Rh. succothii* som blømd for første gong i 2013, *Rh. erosum*, *Rh. exasperatum* og naturlegvis den flotte raudblømande *Rh. barbatum*.

Fortunea byr også på ei interessant og rikholdig samling på Kårtveit. Her har Randi og Harald store og godt vaksne eksemplar av dei tidlegblømande *Rh. calophytum*, *Rh. praevernium* og *Rh. sutchuenense* saman med mindre utgåver av dei nyare

Fig. 37 *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* blømd fint våren 2021.

introduksjonane *Rh. asterochnoum*, *Rh. platypodum* og *Rh. yuefengense*. Særleg legg eg merke til sistnemnde som veks mest horisontalt og ser vital og fin ut, men inneklemt mellom ein 'Viking Silver' og ein velvaksen *Acer palmatum*.

Maculifera inneheld ei rekkje godt hardføre klassikarar som sjølvstekt er rikeleg til stades på Kårtveit. Det gjeld t.d. dei tidlege raude *Rh. strigillosum* og *Rh. ochraceum* samt planter som utmerkar seg særleg med fin nyvekst som *Rh. pachysanthum* og *Rh. pseudochrysanthum*. Her finn me også eit yngre men flott eksemplar av den sjeldnare *Rh. longesquamatum* med det flotte og særprege hårete bladverket.

Artar innan *Pontica*, *Taliensia* og *Thomsonia* er klassikarar der mange er til stades i norske samlarhagar der Kårtveit-parken ikkje er noko unntak. Frå *Pontica* ser me store, tette og såteforma utgåver av *Rh. makinoi*, *Rh. yakushmanum* og *Rh. degroianum*. *Taliensia* er representert med like trivelege utgåver av *Rh. clementinae*, *Rh. elegantulum* og fleire variantar av

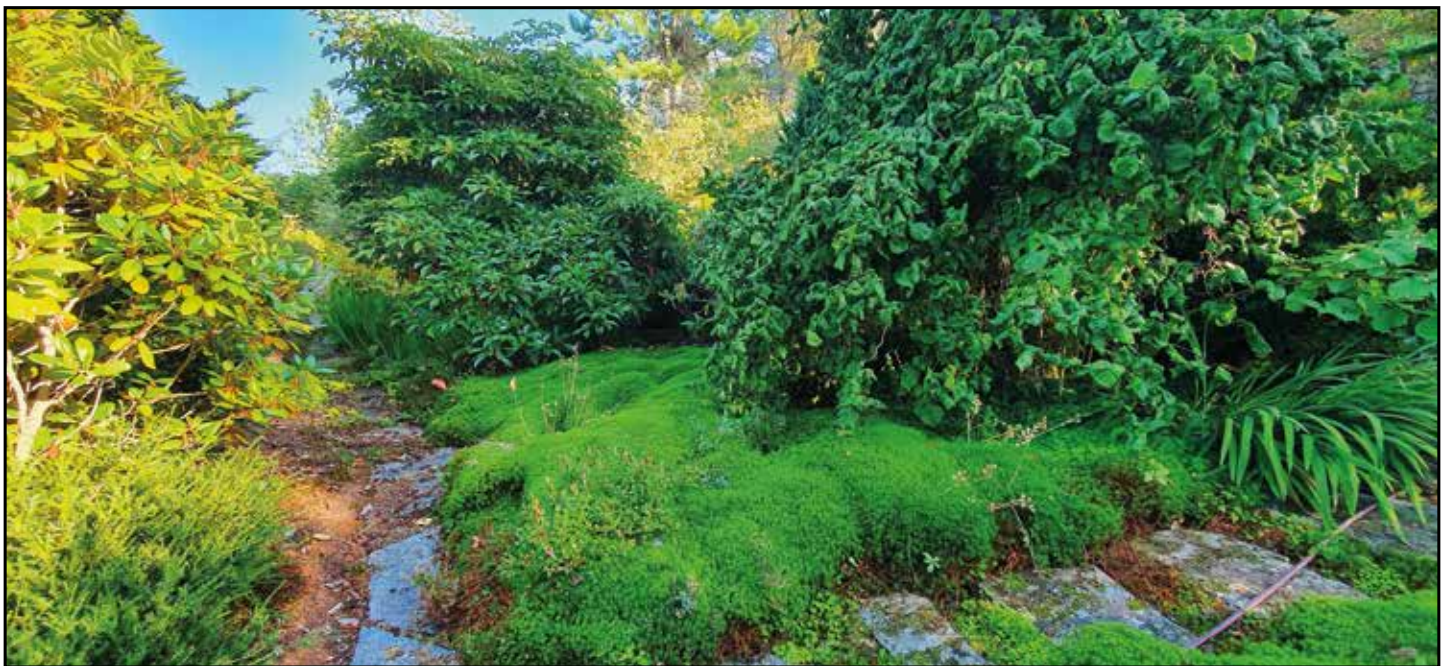

Fig. 38 Bjørnemosen trivst godt i skuggen av hjultre (*Trochodendron aralioides*) og vrihassel.

Rh. roxieanum. Frå Thomsonia finn me dei tidlegblømande *Rh. eclecteum*, *Rh. faucium* og sjølvsgagt *Rh. thomsonii*. Hagen rommar og særprega og flotte bladplanter som dei tidlegblømande Lanata-artane *Rh. flinckii* og *Rh. lanatoides*.

Men Kårtveit-hagen er ikkje berre ein park-/skogshage for elepidote artar av rhododendronslekta. Me finn også nokre av dei mest etterspurte favorittane mellom hybridklassikarane som 'Lem's Monarch' (Randi sin favoritt) og 'Grace Seabrook' (ein av favorittane til Harald). Andre klassikarar er velvaksne og flotte eksemplar av Hobbie-hybriden 'Gartendirektor Rieger' og Warren Berg-kryssinga 'Queen Bee'. Det oppsiktsvekkande mørkeraude bladverket på Glendoick-hybriden 'Everred' lyser også opp i eit elles heilgrønt landskap nå på ettersommaren.

I jakta på interessante og sjeldne rhodoartar, vart det også for lite tid til å dvele ved alle dei andre treslaga det er eit mangfold av i parken. Men me legg likevel merke til ein flott fleirfarga pagodekornell som breier seg utover i eit bed av elles lågare rhododendron, eit stort hjultre (*Trochodendron*) og ein tilsvarende vrihassel som saman lagar ein skuggefull open plass der bjørnemosen har fått lov å lage eit fint teppe (Fig. 38). Ein flott busk i trollhasselfamilien, *Disanthus cercidifolius*, er svært iaugefallande med sitt fiolette/fleirfarga bladverk nå på ettersommaren. Ved ein hagedam med bru over står ei staseleg papirbjørk (*Betula papyrifera*). Mange sortar av magnolia og bøk er også planta innimellom store og små artar av gran, edelgran, seder og furu. Av magnolia kan Harald trekkje fram snømagnolia (*Magnolia kobus*), stjernemagnolia (*Magnolia stellata*) og *Magnolia wilsonii* som gode artar. Ein raritet som greier seg i skogshagen er den vintergrøne *M. grandiflora*. Det er elles tydeleg at Randi og Harald har gjennomført sin kongstanke om ein skogshage der trea skal ha stor variasjon i form, det vere seg bar og lauv, søyleform, hengjande greiner, tre som veks meir horisontalt. Til sistnemnde kategori støyter me på ein svært spesiell furuart som ber etiketten: *Pinus parviflora* «Fuku-zumi». Den uvanleg svære staudearten kjempegunnera (*Gunnera manicata*) er det knapt mogleg å oversjå (Fig. 39). Me fekk ikkje tid denne gongen til å sjå nærare på keisartreet (*Paulownia*

Fig. 39 Kjempegunnera (*Gunnera manicata*)

tomentosa – *Lapprosen* 3–2008), *Wollemia nobilis* (*Lapprosen* 3–2020) eller dei talrike artane innan *Prunus*, men må tru på at det kan by seg ein sjanse seinare, kanskje alt til våren 2022?

Mona Klemmetsen, Rykene ved Arendal

Mona er ein av veteranane som lenge har vore eit ansikt mot omverda for Rhododendronforeninga. Alt i 2002 står hagen i Nævisdal på den eksklusive lista i *Lapprosen* over ni «Åpne hager». Sjølv lærte eg Mona å kjenne som ei av dei første eldsjelenes frå Arendal i Rhododendron Sør, saman med Gudrun og Audun Arne og Frode Harnes. Mona er med i fleire planteforeiningar og har hatt open hage sidan 1990-talet. Ho har drive ein del med eigen pollinering av rhododendron og variert planteproduksjon frå frø samt litt poding og stikking som seg «hør og bør» for ein veteran frå Rhododendron Sør. Tilfanget av planter i skogshagen har difor vore rikeleg, og det er lagt vekt på sjeldne artar.

Denne gongen hadde me avtalt å komme innom på ettermiddagstid i slutten av september. Me fekk ein tur gjennom dei flotte hagebeda som gradvis går over til typisk skogshage der mange og til dels uvanlege rhododendron dominerer busksjiktet. Turen måtte sjølvsgagt avsluttast med synfaring av ein relativt ny attraksjon som går under namnet «Grotta». Det er den restaurerte grunnmuren frå gjødselkjellaren på den gamle løa på garden. Her har nok husbond Helge fått høve til å briljere med mange fine detaljar på det bygningmessige så vel som innreiing. Det er pussa opp med bed kanta med massive steinblokker, dekorative espalier for klatreplanter og nisjar på alle kantar. Mange av dei eksotiske plantene som må takast inn om vinteren, er også dandert her, og ei avdeling med noko av Mona sin mangfoldige produksjon av frøplanter. Turen vert runda av med at me vert bedne inn i Mona og husbond Helge sitt representasjonslokale i det store lagerbygget for reservedelar til landbruksmaskinane til kveldsmat og ein god drøs. Med bakgrunn i det nyss avvikla stortingsvalet, vart det meir prat om landbrukspolitikk – i fortid og i ei mogleg framtid – enn om rhododendron. Me var trass alt på vitjing hjå dagleg leiar og styreleiar til ei dynamisk bedrift som driv med import, handel og reparasjon av landbruksmaskinar og utstyr. For Ellen og meg vart dette ei svært hyggeleg og minnerik kveldsstund. Det kom difor som eit stort sjokk på oss då me nokre veker seinare tok kontakt og fekk vite at Helge nett var gått bort brått og uventa.

Hagen

Mona og Helge kjøpte garden i Nedre Nævisdal i 1986. Garden ligg på vestsida av Nidelva ca 50–75 moh. der hageanlegget ligg på austsida under ei 30 meter høg bratt skogkledd nord-sør-

Fig. 40 Fint overblikk inn mot skogshagen frå den romslege gardsplassen hjå Mona Klemmetsen

gåande skråning. Han strekkjer seg over ca. 3 daa og har blitt utvikla steg for steg etter kvart som Mona har hatt tid og overskot etter dagens dont med maskinforretning og familie. Sjølv hagen ligg sørvendt, relativt ope mot aust og startar ved det romlege og opne bustadtunet med eit par dominerande tuntr (Fig. 40). Hagen er i klimasonen H2 og i all hovudsak over marin grense. Den nedste/fremste delen av hagen ligg akkurat i overgangen mellom innmarka og utmarka som frå naturen si side er prega av mange knausar og store steinavsetningar. Eit par bekkeløp er gravd fram og har gitt høve til å etablere ein liten dam. Det er mange lune groper med god skogsjord mellom knausar, store stein og store trestammar. Etter utallige hageøker i 25–30 år ser jo alt ut som ein frodig naturhage med eit vell av mange ulike buskar, tre og staudar i ein fargesprakande kombinasjon.

Me startar turen ved eit blanda kantbed ut mot plenen fremst i hagen. Her er truleg lokalklimaet noko barskare enn «oppe i heia» der det er lunare og der eksperimenta med nye og antatt mindre hardføre rhododendron og andre sjeldne planter føregår. Her er det fullt mogleg å ekspandere innover i skogen alt etter plassbehov, tid og inspirasjonen. Det er eit variert dyre- og fugleliv i området med hare, elg, rev og rådyr. Samværet med dyra synest i hovudsak uproblematisk, med unntak av at rådyra kan bli litt talrike og ta meir for seg av asalea-knuppene enn Mona set pris på.

Plantene

Gjennom rik tilgang på frø opp gjennom åra frå fleire plante-foreningar og sponsa innsamlingar, har Mona eit særleg breitt interessefelt når det gjeld hageplanter. Rhododendron står likevel langt framme og er rikeleg til stades over heile hagen. Ein av favorittane er Maculifera-arten *Rh. pachytrichum* var. *monosematum*. Ho har også *Rh. strigillosum*. Frå *Argyrophylla* finn me t.d. *Rh. pingianum*.

Av *Fortunea*-artar legg me spesielt merke til *Rh. qiaojiaense*, ein som eg måtte slå opp i artsdatabasen til den danske rhododendronforeninga for å finne meir informasjon om. Planta står glinsande og fin i bladverket godt gøymd oppe i skogen (Fig. 41). Mona har elles fine eksemplar av *Rh. fortunei* og *Rh. sutchuenense* var. *giraldii*. Også litt gøymd bak i skogen kjem me over ei frøplante frå ARS av den nokså sjeldne Thomsonia-arten *Rh.*

Fig. 41 *Rh. qiaojiaense*

stewartianum. Planta er omtala av Cox & Cox som «often short-lived and lacking in vigour», men planta til Mona ser fin ut.

Av Pontica-artar finn me *Rh. aureum*, *Rh. hyperythrum*, *Rh. yakushmanum* KW, *Rh. brachycarpum*. Frå *Taliensia* ser me straks *Rh. pronum*, «must have»-planta i samlarhagen. Her kan me også nemne eit svært flott eksemplar

av *Rh. balangense* som Kenneth Cox har omtala i *Lapprosen* 3–2013 som ein stabilisert naturhybrid mellom *Rh. watsonii* og ein *Taliensia*-art. Frå *Grandia* ser me berre eit fint eksemplar av *Rh. pudorosum* i god blømingstorleik. Av *Falconera* har Mona fått fram eit eksemplar av *Rh. rothschildii* frå eigne frø til blømande plante samt *Rh. rex* og elles nokre kryssningar der desse er involvert. Til dømes ser me ei ekstraordinært lovande og fin bladplante i form av kryssninga *Rh. bureavii* × *Rh. rex*. Mona har elles fleire spennande kryssningar av frøplanter av t.d. *Rh. orbiculare* × 'Gartendirektor Rieger' og 'Fabia' × *Rh. dichroanthum* ssp. *scyphocalyx* samt primærkryssningar av *Rh. bureavii* × *Rh. pseudochrysanthum*, *Rh. brachycarpum* × *Rh. barbatum*, *Rh. wardii* × *Rh. yakushmanum*. Av registrerte hybridar kan nemnast den spesielle bladplanta 'Graziella' (*Rh. ponticum* × *Rh. roxieanum*) og ei *Rh. wardii*-liknande plante namngitt «Harvey Smith».

Av lepidote artar har Mona fine eksemplar av *Rh. concinnum*, *Rh. augustinii*, *Rh. dauricum*. Asaleaene har naturlegvis fått plass langt framme i lyset der me m.a. finn *Rh. quinquefolium*, ein av dei absolutte favorittane til Mona, og dessutan *Rh. kaempferi*, *Rh. albrechtii* og *Rh. calendulaceum*.

Av andre tresortar er naturskogen først og fremst dominert

Fig. 42 Magnoliahybrid 'Yellow Bird' × 'Goldstar'

Fig. 43 Grotta – kreativ løysing for gjenbruk av den gamle løkkeljellaren

av velvaksen furu, men med innslag av bjørk, eik og osp. Av større introduserte tre er ein stor gullregn som lyser godt opp i blomstringa. Her er også ulike sortar rogn, fleire staselege koreagrane og mange magnolia m.a. arten *M. tripetala* og dei blomsterrike og staselege hybridane 'Raspberry Ice', 'Galaxy', 'Yellow Bird' × 'Goldstar' og x *Soulangeana*. Mona er truleg ein av dei få i foreininga som har fått fram eigne frøplanter av magnolia til store tre, mellom anna *M. hypoleuca*. Nede i «Grotta» (Fig. 43) står det elles fine frøplanter av *Magnolia robusta* «Lady Cowdry» snart klar til utplanting. Kamelia er også Mona velkjent med etter å ha skaffa små stiklingar frå England. Desse har ho ca. 8 stk. av i pottar slik at dei kan takast innandørs på det kaldaste om vinteren. Ein av desse er den RHS-premierte *Camellia japonica* 'Kramer's Supreme' (Fig. 44).

Fig. 44 *Camellia japonica* 'Kramer's Supreme'

Mange av planteinteressene til Mona knytter seg til buskar og stauder som treng godt med lys. Dette passar bra då den opne delen av hagen er sørvendt. Her finn me eit rikt utval av hosta, bronseblad, aurikler, marikåpe, løkvekster (Fig. 45).

Fig. 45

Anne Brit Gonsholt Evensen og Per Evensen, Heidalen ved Arendal

Eigedommen Bakken i Heidalen like nord-vest for E18 i Arendal er første hagestopp på haustturen til Ellen og meg frå Oslo via Sørlandet, Jæren og heim til Suldal. Det er månadsskiftet september/oktober så forventningane denne dagen er fine haustfargar og lite bløming. Gudrun og Audun Arne, som me også vil dra innom, har avtala å møte oss hjå Anne Brit og Per. Hageanlegget til sistnemnde er vel kjent frå tidlegare rhododendronsamlingar, m.a. grillsekskap/hagevandringar ved forei-

ningsårsmøte i 2014 (*Lapprosen* 3–2014) og 2018 (*Lapprosen* 3–2018). Det tidlegare småbruket på 16 daa har vore i Anne Brit og Per si eige sidan 1976. Ca. 5 daa er nå omskapt til eit flott hageanlegg som er i tydeleg utvikling innover i den typisk sørlandske blandingsskogen. Mange slag lauv- og bartre er også planta i dei opnare delene av hagen slik at området får meir og meir preg av skogshage ettersom tida går.

Anne Brit og Per har her fått ein ideell boltreplass for storfamilien som etter kvart inkluderer 3 barn og 6 barnebarn. Det er framleis plass til «zip-line», leikehytter, skaterampe, sykkelløype, husker, ein stor «fiskedam» og ein liten dam for små trebåtar med segl innimellom plantebed og installasjonar i parklandskapet.

Dei har vore medlemmer i Rhododendronforeninga sidan 2011 – altså ikkje mellom dei absolutte nestorane i vår samanheng. Men Audun Arne – som meir eller mindre avtroppande leiar i Rhododendron Sør – er heilt klar på at tospannet frå Heidalen har vore og framleis bør vere nøkkelpersonar i mange samanhengar som knytter seg til rhododendron på Sørlandet. Foreiningsårsmøta i 2014 og 2018 viste dei heldige deltakarane ein nærast ideell lokalitet for slike samankomstar. Vidare har Anne Brit og Per blitt sentrale ambassadørar for DnR i Sør med reportasjar i *Agderposten*, *Varden* og *Hjemmet*. Ellen og eg kan skrive under på at eigarane er både imøtekommande og svært sosiale av natur. Dei gir begge uttrykk for at dei likar å dra på hagevandring med rhodovenner og diskutere hagetema i så vel eigen hage som i andre hagar i inn- og utland.

Det faktum at rhododendron på relativt kort tid har vorte ein såpass sentral del av uttrykket i hageanlegget, har fleire årsaker. På den eine sida har me eigenskapar ved plantene så som artsmangfaldet med variasjon i farge og form, at det er surjordsplanter og at ein stor del er vintergrøne og vinterherdige på Sørlandet. På den andre sida understrekar Anne Brit og Per at all hjelp og støtte frå Rhodo Sør, særleg i startfasen av prosjektet har vore viktig.

Hagen

Turen gjennom hagen startar gjerne ved den romslege parkeringsplassen og endar ved det tilsvarande romslege lysthuset med eigen bakaromn. Det fell naturleg å starte hagevandringa på vestsida av eigedommen. I utkanten av ein framleis temmeleg romsleg, flat plen er det oppbygde bed på begge sider av ein sti. Her er det mange forskjellige rhododendronartar og -hybridar samt låge buskar av lauv- og bartre. Her er bøk, bjørk og fleire sortar lønn i flotte haustfargar. Denne delen av hagen vart heilt enkelt til ved at det vart lagt aviser oppå plenen, fylt på med tilført torvjord med stadeigen stein som avgrensing mot sti gjennom området. Det var visst her dugnadsgjengen frå Rhodo Sør kom inn i biletet med hjelpande hender for å sikre at det lovande hageprosjektet til Anne Brit og Per fekk ein «flying start» våren 2011. Frå *Lapprosen* 3–2011 siterer eg Audun Arne på at «I år besøkte et 10-talls 'veteraner' Anne Brit og ektemannen Per, som har en eiendom med mulighet for å bli en fantastisk rhodopark...» (Fig. 46)

Me passerer gjennom ein pergola med klatreplanter som villvin, blåregn, klatrehortensia og kattedbusk. Innimellom er det bed der staudane har ein meir sentral plass. Det heile er bunde saman av gruslagde gangar med mykje stein som avgrensing mot opphøgde bed og som dekorative innslag inne i beda. Me ser ein hage der komposisjon er viktig (plantestorleik, blomsterfarge, bladstruktur). Formklipping av mindre bartre er ein kjekk sport synest Anne Brit.

Stiar og vegar gjennom hagen er så romslege at det let seg gjere å navigere gjennom med ein firehjuling med jord, stein, trerøtter, ved eller med ein rhododendron på flyttefot. Det er tydeleg at stein ikkje er mangelvare i området og at det er nokon med musklar og utstyr til å flytte steinen frå a til b. Per sin merknad om hagen som treningssenter får ei konkret tyding ettersom

Fig. 46 Her starta «Prosjekt rhododendron i Heidalen» for Anne Brit og Per Evensen der Rhododendron Sør med Audun Arne i spissen og hadde ein finger med i spelet.

Fig. 47 Breie stiar og rikeleg med stein mellom plantene er viktige element i skogshagen.

me flyttar oss innover i anlegget (Fig. 47). Her er det bygt ein liten dam oppe på eit berg, og bekken nedstrøms har nett fått ein større demning (Fig. 48). På vegen rundt er det mange stader der ein kan setje seg nedpå og betrakte plantene så vel som ornament og Installasjonar av ymse slag, mellom anna ei hestevive og andre reidskap frå Siljan, garden Anne Brit kom frå (Fig. 49). Oppe ved «champagne-bua» kan me få overblikk over store delar av hagen. Her kan Anne Brit og Per ta seg ein liten kaffipause eller aller helst ein god kvil etter dagens dont (Fig. 50). Bakteppe på vandringa rundt anlegget er dels bratte knausar dels sørlandsk blandingskog med innslag av eik og bjørk, men gjerne dominert av furu. Tilbake ved bustadhuset vert me losa inn til den romslege hagestova som me kjenner att frå Årsmøtet i Rhododendronforeninga i 2018.

Hagen framstår som eit svært fint eksempel på korleis ein villahage har vakse naturleg inn i furu-skogen og blitt ein fullverdig

Fig. 48 Dammane i hagen er fine trekkplaster for barnebarn og småfugl.

Fig. 49 Hesteriva frå Siljan dandert med 'Viking Silver'.

skogshage med mange hagerom med stor variasjon. Det er i det heile ein hage ein får lyst til å komme tilbake til med forventning om forandring frå år til år. I tillegg til at dei nyaste delane av hagen treng tid for å få «sett seg», er det plass på eigedommen for ekspansjon oppover i marka for to spreke pensjonistar med pågangsmot (Fig. 50).

Fig. 50 Anne Brit og Per i Champagnebua

Plantene

Det er Anne Brit som er kartotekansvarleg for hageprosjektet i Heidalen. Med eit godt system for registrering frå starten av er det full oversikt over «inventaret» til eikor tid. Hausten 2021 inneheld rhododendronslekta 210 artar, 140 hybridar og ca. 500 planter. Anne Brit og Per har i denne tida hatt nok å gjere med nye hageprosjekt og har såleis ikkje prioritert formeiring i eigen regi ennå. Dei set desto meir pris på kontaktnettet i rhodomiljøet som gjer det mogleg å utvide sortimentet kvart år.

Det er tydeleg at interessa for rhododendron hjå Anne Brit og Per nokså raskt har vorte trekt i retning av artar. Det er likevel ein del fine hybridar å sjå innimellom, gjerne av dei mest velvaksne i samlinga. Me finn til dømes fine eksemplar av 'Viking Silver', Furnivall's Daughter', 'Maharani', 'Phyllis Korn' og Anne Brit sin raudblømande favoritt 'Fabia'. Per trekkjer for balansens skuld fram den aprikos-/fleirfarga favoritten 'Glendoick Petticoats' ei Cox-krysning med 'Nancy Evans' × 'Cunningham's White' - Glendoicks svar på 'Virginia Richards') og den skarpt raud *strigillosum*-hybriden 'Taurus' – ei god motvekt mot alt det raud-rosa som lett vil dominere rhododendronbløminga ifølgje Per.

Fig. 51 *Rh. ciliatum*

Det er ikkje vanskeleg å oppdage relativt sjeldne artar av rhododendron i hagen til Anne Brit og Per. Det kunne vore spennande å oppleve desse i bløminga når dei har fått litt fleire år «på baken». Mellom dei nyare introduserte artane finn me *Argyrophylla*-arten *Rh. farinosum* nyinnkjøpt i 2020 frå Reidar Vigrestad. Frå underseksjonen *Fortunea* finn me *Rh. asterochnum* frå O. J. Larsen samt *Rh. davidii* og *Rh. yuefengense* importert frå Danmark i 2018. Alle er i god trivsel og sistnemnde har typisk nok alt blømt. *Maculifera*-artane *Rh. ochracea* og ein nyerverva *Rh. oligocarpum* frå Audun Arne greier seg og fint, der førstnemnde også har blømt. Me noterer oss også ei rekkje etter måten lite vanlege artar frå underseksjon *Taliensia*, m.a. *Rh. przewalskii* ssp. *dabanshanense*, *Rh. pronum* Winsor Form, *Rh. wasonii*, *Rh. faberi* ssp. *prattii* og *Rh. purdomii*. *Rh. faucium* (Thomsonia), *Rh. aberconway* og *Rh. irroratum* (Irrorata) så vel som den skarpt oransjeblømande *Rh. dichroanthum* (Neriiflora) er også i god trivsel i hagen til Anne Brit og Per.

Mellom dei storblada artane frå underseksjon *Falconera* ser det ut til å vere over og ut med *Rh. sinofalconeri* etter 3–4 år i hagen. Av *Rh. rex* (ssp. *rex* og ssp. *fictolacteam*) er det fleire svært trivelege eksemplar der ein har makta å få fram blomar hittil. Dei mindre er friske og fine og klarer klimaet bra. Anne Brit og Per har også eksemplar av *Rh. hodgsonii* (frå 2015) og *Rh. rothschildii* (frå 2013) som begge er flotte planter, men utan bløming så langt. Frå underseksjon *Grandia* er *Rh. macabea-num* kjøpt frå Glendoick i 2011 ennå grøen, men har blitt flytta mange gonger for å finne den beste lune plassen. Ein *Rh. montroseanum* er i live ennå, men ser ikkje ut til å klare seg trass i lun plassering.

Av dei nyare eller lite utbreidde lepidote artane er *Rh. dendrocharis* (Moupinensia) frå 2014 i årvisse bløming. Også *Rh. tsaii* (Laponica) og *Rh. ciliatum* (Maddenia) (Fig. 51) står solrikt og er i god trivsel i Heidalen. Dei meir utbreidde *Rh. augustinii* (Triflora) og *Rh. racemosum* (Scabrifolia) står også fint.

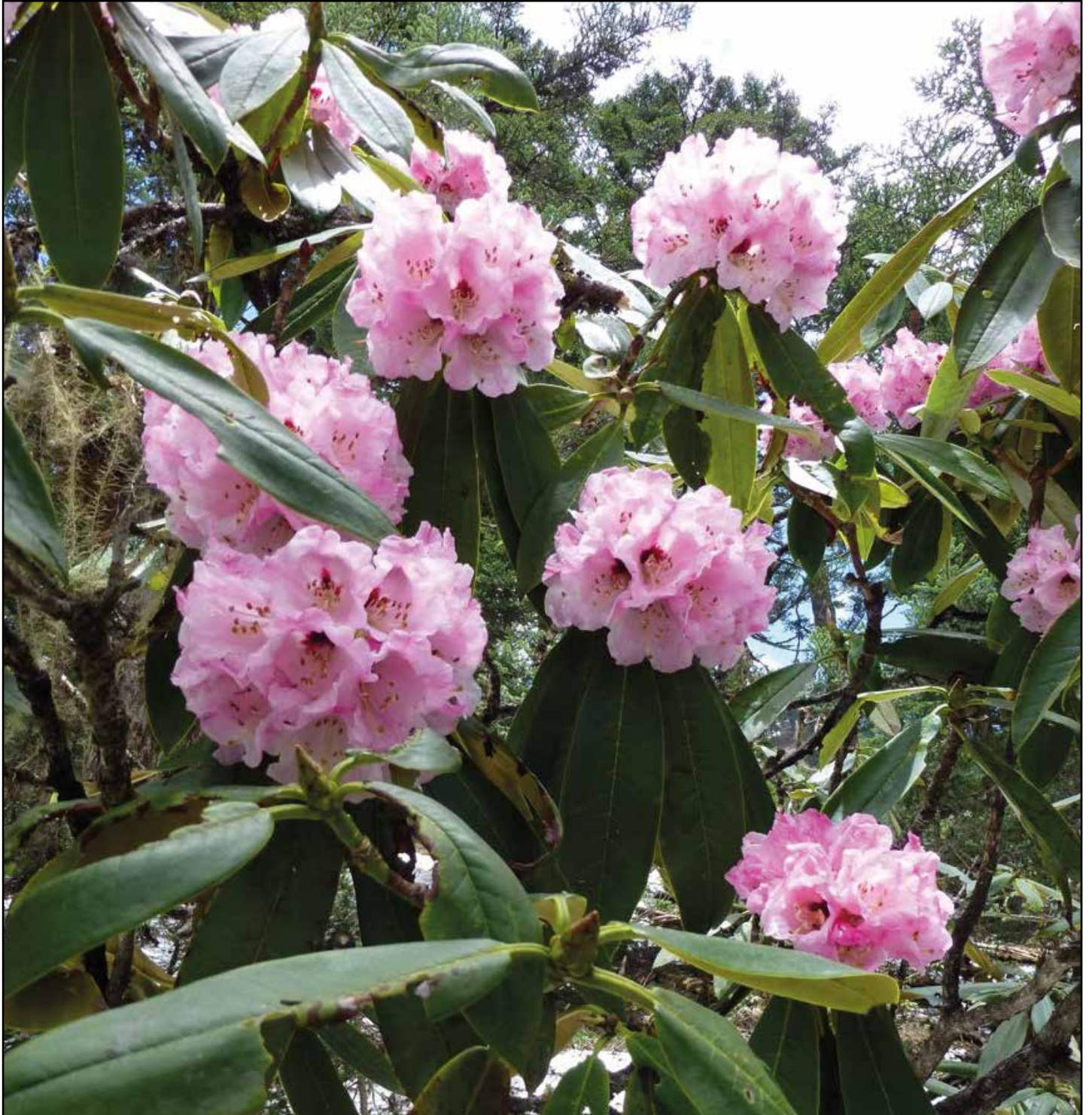
Av andre treslag finn me eit utval av *Acer palmatum*, hjortetrøyst, *Physocarpus*, tuja, fleire gran- og furusortar. Innimellom er det planta ut eit rikt utval av stauder, bl.a. mange auriklar, gjerne i smakfull samplanting med dvergutgåver av rhododendron og nåletre.

Med rhododendron i 25 år +

Tekst og bilder (hvis ikke annet er angitt): Reidar Vigrestad.

Rhododendron beesianum

Rhododendron taliense Foto: Ruddi Perriard

Rhododendron Forrestii i Yunnan 3 500 moh.

Rhododendron rupicola var. *chryseum*

Rhododendron sanguineum var. *haemaleum*

Den norske Rhododendronforening er 25 år i 2022. Det er i seg selv ingen høy alder for en forening, men mye har skjedd i disse årene.

La oss gå tilbake til starten. Først må jeg fortelle hvordan jeg selv ble interessert i denne planteslekten. Jeg var på 90-tallet leder for det lokale hagelaget og fikk muligheten til å delta på et ukurs i formering. Kurset ble holdt på Dømmesmoen, som på den tiden var gartnerskole. Som en del av undervisningen i stiklingsformerer fikk vi lov å ta stiklinger fra skolen sitt forsøksfelt for rhododendron. Det var både nyere hybrider og arter. Da jeg kom hjem, ble stiklingene behandlet på foreskrevet måte. Jeg fikk 80–90 % tilslag og har fremdeles store planter i hagen fra den tiden. Dermed var interessen for rhododendron tent.

På den tiden – for vel 30 år siden – fantes ingen norsk forening for rhododendron. Vi var likevel noen i regionen som hadde interesse for planteslekten, og vi holdt derfor en viss kontakt. Det lokale hagelaget hadde en danske med i styret som fortalte om tilgang på masse arter der nede. Vi meldte oss derfor inn i Den danske Rhododendronforening og fikk mange nye impulser derfra. Den første importen foretok vi fra Rhododendronhaven ved Vejle.

Likevel savnet vi en norsk forening. Vi snakket en tid om å starte egen norsk rhododendronforening i distriktet etter modell fra Danmark. Kanskje ryktet spredde seg, for kort tid etter ble

Den norske Rhododendronforening stiftet i Bergen. Vi ble veldig oppmuntret av det og meldte oss umiddelbart inn som medlemmer. Medlemmer sør for Boknafjorden ble registrert i underavdelingen Rhodo Sør som holdt til i Arendal. Det viste seg etter hvert at avstanden dit ble for lang for deltakelse på møtene, så den sosiale effekten uteble. Etter samtaler med styret i DnR fødtes tanken om egen avdeling for Rogaland. Den ble en realitet i 2009.

Vi hadde tidlig en ide om at avdelingen måtte ha en konkret oppgave som kunne inspirere medlemmene. Ideen modnet da jeg i 2008 møtte Ruddi Perriard fra Danmark på en rhodoekspedisjon til Kina. Han hadde i 10 år vært prosjektleder for et vitenskapelig botanisk prosjekt mellom kulturdepartementene i Kina og Danmark. Mandatet for prosjektet var å registrere arter av rhododendron i Yunnanprovinsen for introduksjon i danske botaniske hager og arboret. I den perioden ble det derfor importert masse nye og sjeldne rhododendronarter for utplassering i Danmark. På grunn av økonomisk nedgangsperiode på den tiden kunne ikke tiltenkte mottakere hverken i Danmark og ellers i Norden motta så mye nytt materiale. Plantene ble derfor deponert hos Ruddi. Gjennom han fikk vi derfor tilbud om donasjon av så mange planter vi ville ha dersom vi opprettet en artssamling i distriktet. Vi tok kontakt med Rogaland Arboret som tente på tanken og stilte et større areal til disposisjon for samlingen.

Rhododendron primuliflorum

Rhododendron anthosphaerum ?

Rhododendron neriiflorum

Et par år senere, etter mye trøbbel med importtillatelsen, fikk vi hentet opp første sending med store planter. Styremedlemmer i det nystiftede Rhodo Sør-Vest sponset selv reise og transport. Etter hvert har vi fått bygget opp en fin samling med rundt 250 arter med god hjelp fra Rogaland Arboret, innsats fra medlemmene i Rhodo Sør-Vest og vår sponsor Fjogstadhus. Rogaland Arboret har femtiårsjubileum i 2022. Artssamlingen av rhododendron vil i den anledning bli fremhevet som en perle i arboretet sine prosjekt.

ERFARINGER FRA 25 ÅR + MED RHODODENDRON

Da vi startet med rhododendron for 30 år siden, var utvalget i norske planteskoler minimalt. Dersom vi ville ha noe utvalg, ble import f.eks. fra Danmark løsningen. Dette var både dyrt og komplisert, men etter hvert ble vi klar over at det gikk fint å så rhododendron, og flere utenlandske rhododendronforeninger leverte frølister til sine medlemmer. Frøene var mye hentet fra ekspedisjoner ledet av profesjonelle plantesamlere. Dette var spennende. Vi fikk senere anledning å delta på slike ekspedisjoner. Tilgangen på frø av spennende arter har opp til de siste årene vært god. Planteskolene har i de senere årene også blitt

flinkere å forsyne det norske markedet med rhododendron, så planteslekten har etter hvert fått en viss status. Interessen blant publikum har økt, også takket være Den norske Rhododendronforening og foreningen sine fire avdelinger.

FREMTIDSUTSIKTER

Direktøren for Arboretet på Milde i Bergen holdt for noen år siden et foredrag på et årsmøte i DnR. Temaet var «Tre har ingen landegrenser». Gjennom tidene har kloden gått gjennom flere klimaendringer. Plantene har tilpasset seg, og funnet nye vekstområder. Vi er nok inne i en slik klimaendring, som også

Rhododendron eclecctum

blir forsterket av menneskelig aktivitet. Spredningsområdene i Himalaya, som i Yunnan og Sichuan i Kina (som en stor del av rhododendronartene befinner seg i) er under press. Utbygging av infrastruktur i disse områdene medfører forstyrrelse i vilkårene for rhododendron. I tillegg har kinesiske myndigheter opprettet nye nasjonalparker i høyfjellsområdene der ferdsel er forbudt, og mulighetene for frøanking er begrenset eller ikke lenger mulig. Flere titalls arter er derfor utryddingstruet. I nevnte foredrag foreslås opprettelse av «asylmottak» av utryddingstruede arter.

Det må være en perfekt oppgave for medlemmene i rhododendronforeningene.

Vi ser at i Danmark har mange entusiaster samlet sjeldne og truede arter som blir oppformert ved frø, stikking eller poding. Overskuddet blir tilbudt på plantemarkeder som det er mange av i sesongen. Dette har blitt en ny omsetningsform og er en god måte vi kan redde artsmangfoldet på.

I det siste århundre er det innført masse arter fra spredningsområdene i Himalaya til Vesten. Mye er plantet i offentlige eller halvoffentlige anlegg. Gjennom vekslende økonomiske perioder, har slike anlegg fått redusert bemaning. Det har medført dårlig vedlikehold, slik at flere av artene har gått ut (1990 årene). Vi i DnR bør se på det som en oppgave å formere og vedlikeholde artsmangfoldet.

En stor mulighet for medlemmene i DnR er frølisten som ble satt i gang i 2020. Den blir mer og mer innholdsrik, og ambisjonen er at listen skal bli like omfattende som tilsvarende frølistene i Europa. Det oppfordres til å sende inn frø, og å bestille frø fra listen.

Vi er gått inn i en digital tidsalder. La oss bruke den anledningen og mulighetene det gir. Rhodo Sør-Vest har opprettet en Facebook-konto som er blitt svært populær. Den har nå over 400 følgere.

Fremtiden gir store utfordringer, men også store muligheter.

La oss nytte mulighetene! Lykke til i nye 25 år!

Rhododendron neriiflorum

Norsk rhododendronlitteratur

Tor Jan Ropeid

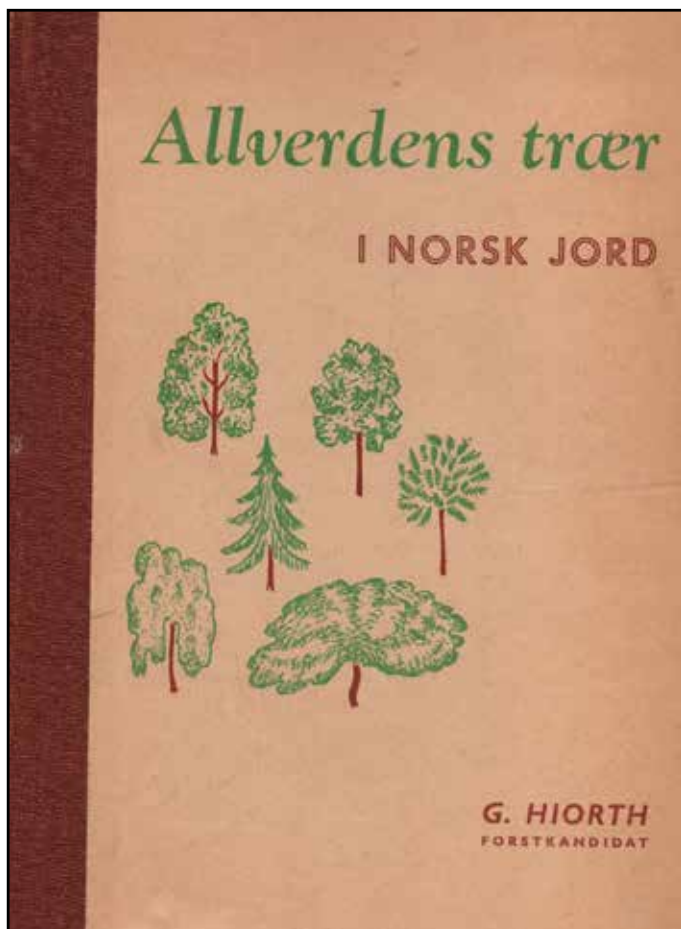

Fig. 1 G. Hiorth: *Allverdens trær i norsk jord*

Norske hageeiere som ønsket å plante rhododendron, var lenge stilt overfor det problemet at det ikke fantes litteratur på norsk som ga en utfyllende behandling av en planteslekt mange hadde lyst til å se mer av sine hager. Den kjente plantemannen Olaf Bille ga i sin bok *Blomsterdyrking som hobby* (1954) uttrykk for en oppfatning som gikk igjen i de fleste hagebøker: «De synes å trives best i kystklima [...] og vi skulle derfor langs vår lange kyst ha gode muligheter for å gi disse enestående busker en større utbredelse.» Denne korte setningen uttrykker usikkerheten i et nøtteskall – enestående busker, men ennå er det mye vi ikke vet. Og så er kravene til jord et hinder. Olaf Bille mener at det ikke nytter «å plante den på kalkrik jord f.eks. i visse silurstrøk omkring Oslo.» Hans beskrivelse av den ideelle rhododendronjord var dessuten helst egnet til å avskrekke: «Målet er en jord så muldrik og lett at man kan stikke armen helt ned i den.»

Fig. 2 Gunnar Hiorth

Det må likevel ha vært gjort forsøk med å plante et større utvalg enn det nokså begrensede standardsortimentet. Det foreligger imidlertid ikke mye litteratur om dette. I boken *Allverdens trær i norsk jord* har G. Hiorth, som drev planteskole ved Åna-Sira, ført opp en omfattende liste på 41 arter og 133 hybrider. Som planteskolemann var han imidlertid mest interessert i formering og gir få konkrete dyrkingsråd. Boken kan leses i digital utgave på Ole Jonny Larsens hjemmeside: www.lapponicum.com

I 1960 utkom det store tobinds oppslagsverket *Norsk hagebruksleksikon*. Her føres det opp en ganske omfattende liste med arter og hybrider, og det angis forsøksvis også en hardførhetsskala for plantene. Men usikkerheten er ennå stor: «Da det i Norge vesentlig er i Bergen en har drevet forsøksvirksomhet i litt større stil, er det svært vanskelig å angi hardførheten utenfor dette området.»

I 1977 utga Norsk hageselskap et stort planteleksikon i farger. Leksikonet presenterer et forholdsvis bredt utvalg av arter og hybrider, men da boken er en norsk oversettelse av et verk som først og fremst tar sitt utgangspunkt i forholdene på De britiske øyer, portretteres forholdsvis mange rhododendron som var lite kjent i Norge da boken kom ut. Unnskyldningen er at «dyrking av *Rhododendron* er lite utbredt her i landet.» Ikke alle opplysninger er helt pålitelige. Eksempelvis avfeies *Rhododendron wallichii* slik: «Bare plantesamlere kan ha interesse av denne arten.»

Det kan likevel se ut som om den kanskje litt problematiske oversettelsen av et engelsk planteleksikon til norsk kan ha fått Norsk hageselskap til i større grad å interessere seg for rhododendrondyrking i Norge. Allerede i *Norsk Hagetidend* nr. 11–1979 finner vi en artikkel med tittelen «Rododendron for norske forhold». Artikkelforfatteren er Per M. Jørgensen som fram

til i dag har vært den kanskje viktigste bidragsyter til kunnskap om mangfoldet av rhododendronarter og -sorter som kan dyrkes i vårt langstrakte land. Jørgensen konstaterer i likhet med Hageselskapets planteleksikon at «planteslekten *Rhododendron* er lite prøvd i Norge.» På bakgrunn av erfaringer gjort i Botanisk hage i Bergen (dvs. den hagen som i dag er kjent som Muséhagen i umiddelbar nærhet av Bergen sentrum) skriver han at «den form- og fargevariasjon som slekten oppviser er alt for dårlig utnyttet i vårt land», og at spesielt de lave representantene for planteslekten burde kunne anvendes mer, og han slår fast at slektens dyrkingsområde i Norge muligens kan utvides helt til Finnmark – det siste er den dag i dag kanskje en vel optimistisk antakelse. Morsomt er det også at Jørgensen skriver entusiastisk om *R. yakushimanum*, en art som i 1979 var forholdsvis nyoppdaget. Den var øyensynlig så ettertraktet at den ble stjålet to ganger, noe som førte til at det ble nødvendig å lenke den fast til et sementfundament for å kunne ha den i fred. Noen få år senere, i 1985, ga Norsk hageselskap ut et spesialhefte som helt og full var viet rhododendron. Dette

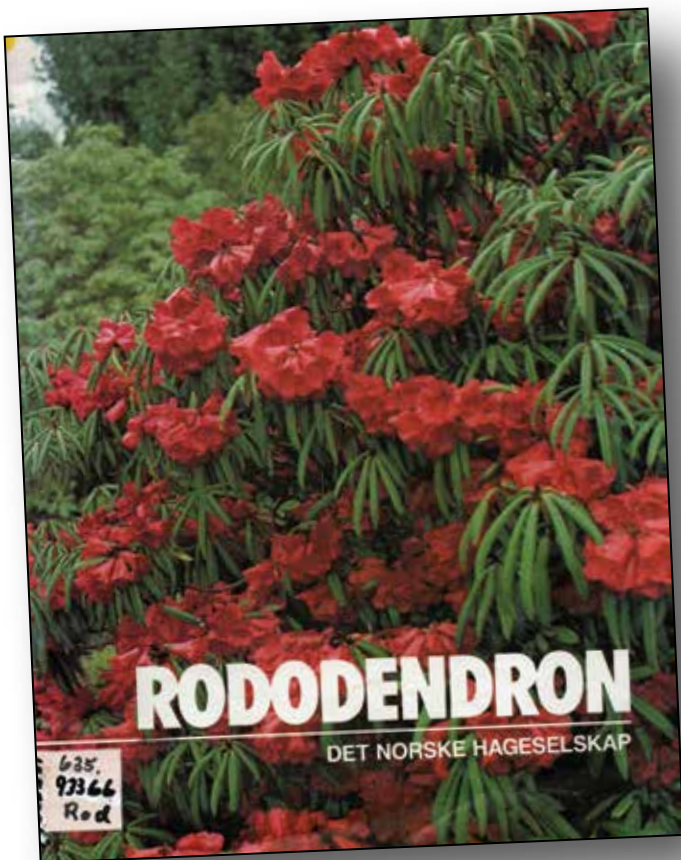

Fig. 3 Det norske hageselskaps spesialnummer om rhododendron (1985)

heftet, som i dag dessverre ikke er lett å oppdrive (jeg måtte sette Universitetsbiblioteket i Bergen i sving for å få fremskaffet et eksemplar), kan betraktes som begynnelsen på en mer inngående behandling av mulighetene for å dyrke rhododendron i Norge. En viktig oppgave var også å motvirke det som i heftet kalles «'catawbiense-dilla'», dvs. at *R. catawbiense* og dens hybrider så å si var nærmest enerådende blant de større rhododendronene. Her møter vi igjen Per M. Jørgensen, som i en sterkt utvidet versjon av sin artikkel

fra 1979 i tillegg til en gjennomgang av lave rhododendronarter også gir en forholdsvis grundig omtale av en del høyere arter. Et vakkert fotografi av en blomstrende *Rhododendron calophytum* hører med til høydepunktene i artikkelen. Jørgensen kaller den for dronningen blant rhododendronartene og har med dette med sikkerhet bidratt til et ønske blant hageeiere om å kunne ha denne og andre store rhododendron i egen hage. Heftet inneholder også praktiske råd og vink om planting, stell og formering og har korte bidrag om dyrking av rhododendron på utsatte steder. Ett av disse bidragene kommer fra Arnulf Ringstad som ganske kort omhandler erfaringer med dyrking av lave rhododendron i kalde innlandsstrøk. Ringstads bidrag peker fram mot en bok som ble gitt ut i 1994 om nettopp dette emnet.

I de kommende årene blir både sortiment og erfaringer med dyrking av rhododendron mer omfattende, og behovet for rhododendronlitteratur ble etter hvert stadig større. Dette førte til at det i løpet av en fireårsperiode ble utgitt hele fire bøker om rhododendron, noe som ganske tydelig viser at det fantes en betydelig interesse for emnet blant norske planteentusiaster.

Først ut var Gunnar Gilberg som i 1993 ga ut *Rhododendron for alle*. Han skriver selv at boken ble til gjennom hans sysling med rhododendron i en mannsalder og har i en samtale fortalt meg at han bestemte seg for å skrive boken for å avhjelpe et lenge følt savn av en mer inngående rhododendronbok på norsk. Til tross for et relativt beskjedent omfang (168 sider) er dette en bok som gir en imponerende breddefremstilling hvor forfatteren går inn på planting, stell, litt botanikk, formering, historikk og klassifikasjon. Mest interessant er kanskje kapitlet hvor det for første gang på norsk gis en beskrivelse av 120 gode sorter (både hybrider og arter) for hager i Norden. Dermed vekker boken nysgjerrigheten og inspirerer til å skaffe seg andre planter enn standardutvalget. Det må nevnes at boken ikke behandler bladfellende rhododendron, asaleaer. Gilberg hadde planlagt å skrive om disse senere, men planen ble ikke realisert.

Neste bok ut var Knut Lønø og Arnulf Ringstad: *Rhododendron. Dyrking av lave og hardføre sorter* (1994). Knut Lønø var redaktør av Norsk Hagetidend, mens Arnulf Ringstad drev planteskole på Gjøvik. Boken som ble gitt ut i regi av Norsk hageselskap, er en videreføring av det tidligere nevnte heftet fra 1985 og tar først og fremst

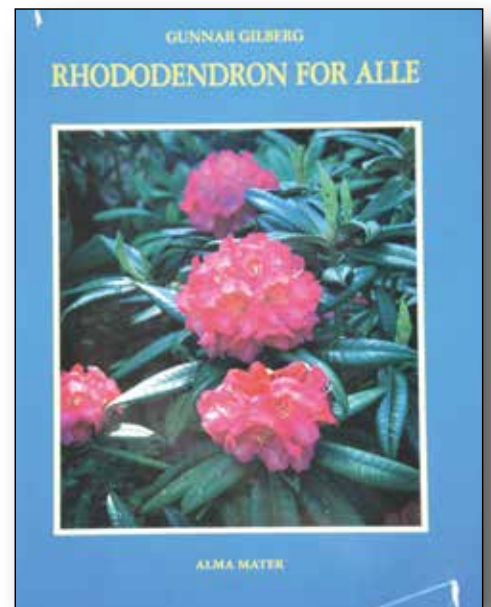

Fig. 4 Gunnar Gilberg: *Rhododendron for alle*

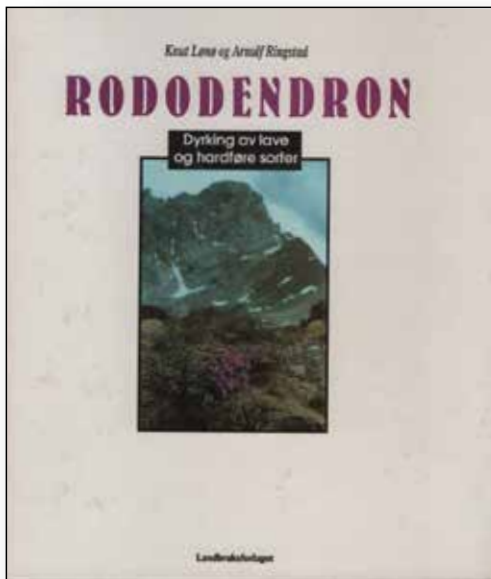

Fig. 5 Knut Lønø og Arnulf Ringstad: *Rhododendron. Dyrking av lave og hardføre sorter*

for seg lave og hardføre sorter som trives utenom de klimatiske gunstige kyststrøkene. Man merker godt plante-skolemannens erfaringer i kapitlene om bruk av lave rhododendron og praktiske råd om formering. Boken må ha vært en øye-

åpner for mange planteinteresserte med hager i kalde innlandsstrøk. Stikk i strid med det mange hadde trodd, vises det her at det er mulig å dyrke et overraskende stort antall forskjellige rhododendron i innlandet, i første rekke lave arter og sorter, men det er også funnet plass til noen større sorter, og *Rhododendron yakushmanum*, som Per M. Jørgensen skrev om i *Norsk Hagetidend* i 1979, blir viet en bred omtale, og det antas at hybrider av denne arten kunne ha gode muligheter i Øst-Norge. Senere erfaringer har vist at denne antakelsen har slått til.

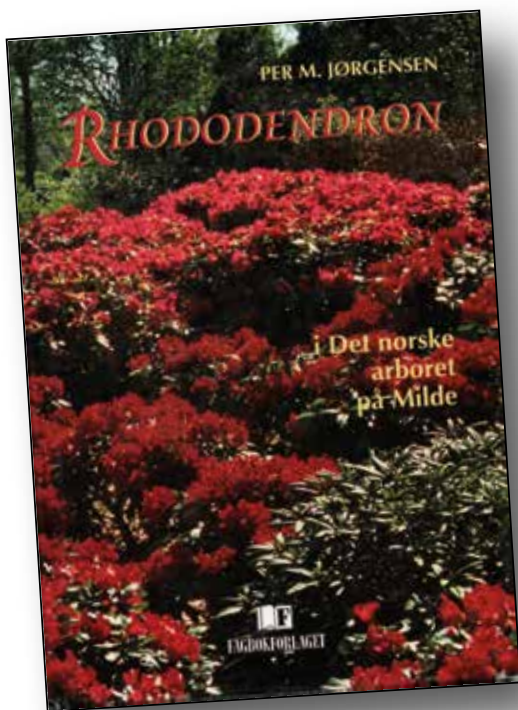

Fig. 6 Per M. Jørgensen: *Rhododendron i Det norske arboret på Milde*

I 1995 kom så Per M. Jørgensens *Rhododendron i Det norske arboret på Milde*. Som tittelen antyder, er dette en bok som tar sitt utgangspunkt i erfaringer som til da var blitt gjort med dyrking av rhododendron på Milde. Fremstillingen er likevel slik at nytteverdien for

rhododendroninteresserte i store deler av landet er betydelig. Et raskt blikk på bokens indeks viser at vi her finner et usedvanlig bredt spektrum av arter og kultivarer, og for mange av oss har boken inntatt en plass som et nærmest uunnværlig oppslagsverk.

Den siste av de fire rhododendronbøkene er Andrea Kögel: *Rhododendron og azalea. Slik trives og blomstrer de best* (1997). Boken er oversatt fra tysk og bearbeidet for norske forhold av Sigurd Bretteville-Jensen. Dette er en kortfattet håndbok (64 sider) i rekken Cappelen's små hagebøker. Til tross for sitt tyske opphav er boken svært velegnet som en praktisk liten rhododendronhåndbok for norske forhold. Når det gjelder selve rhododendronutvalget, er det verdt å merke seg at bare få villarter beskrives, men at det blir gått forholdsvis grundig inn på tre hybridgrupper (*yakushmanum*-, *williamsianum*- og *repens*-hybrider). Som et lite kuriosum kan nevnes et lite hjertesukk på slutten av boken om at det ikke finnes noen norsk rhododendronforening, men at man kan bli medlem av den danske eller svenske rhododendronforeningen. Boken kom altså omtrent samtidig med at dens implisitte ønske om en norsk forening gikk i oppfyllelse.

Vi kan dermed si at opprettelsen av en egen norsk rhododendronforening fremstår som et naturlig sisteledd i den utviklingen som disse fire bøkene representerer. Allerede i 1998 kom det første nummeret av foreningens medlemsblad som ganske treffende fikk navnet *Lapprosen* etter det norske navnet på den planten som den gang gikk for å være den eneste representanten for rhododendronslekten i Norge. Fra en beskjeden begynnelse i et lite format har *Lapprosen* utviklet seg til et tidsskrift som foreningen kan være kjent av, og som nå har funksjonen som et sammenbindende element for medlemmer over hele Norge (og også noen i utlandet). Bladene er, bortsett fra den seneste årgangen, tilgjengelige i digital versjon på foreningens hjemmeside (www.rhododendron.no).

En av de sentrale personene i Den norske Rhododendronforening har i flere år vært Ole Jonny Larsen som litt etter litt har utviklet en i utgangspunktet generell planteinteresse til å bli lidenskapelig opptatt av rhododendronarter. Denne interessen førte til at han i 2011 ga ut boken *Rhododendron i Norge. Hvilke arter kan dyrkes i vårt land?* Her oppsummerer han sine erfaringer og legger til at boken «også er ment som inspirasjon for alle som vil være med på å utvide kunnskapen om hvilke arter vi kan dyrke og hvor de kan dyrkes.» For mange norske rhododendrontusiaster er boken blitt et oppslagsverk de stadig vekker fram for bokhyllen når de møter en art de ikke kjenner, eller vil vite mer om. Boken er dessverre utsolgt, men det er mulig å få kjøpt en pdf-utgave (se Ole Jonny Larsen hjemmeside www.lapponicum.com). Kanskje det kunne være en tanke å gi ut en ny og revidert utgave?

Stadig flere norske rhododendrontusiaster forsøker å dyrke storbladete rhododendron. Det siste produktet fra Ole Jonny Larsens hånd er en bok om nettopp disse artene: *Storblada rhododendron i Norge* (2017). Vi håper at dette ikke blir hans siste ord i bokform om rhododendron.

Den norske Rhododendronforening har siden opprettelsen arbeidet aktivt for å inspirere hageeiere fra hele landet til å plante rhododendron i sine hager. Dette arbeidet ligger til grunn for boken *Min rhododendronhage* som foreningen med Ole Jonny Larsen som redaktør ga ut i 2014. Her presenteres hele 29 hager hvor rhododendron er en vesentlig bestanddel, og det demonstreres med all mulig tydelighet at rhododendron kan plantes i langt flere landskaps- og klimatyper enn det man trodde tidligere, og den har uten tvil vært (og vil fortsatt være) en inspirasjon til den som vil prøve rhododendron i sin hage. Les mer om denne boken i Ole Jonnys artikkel om DnRs historie i dette nummeret av *Lapprosen*.

Avslutningsvis må vi nok en gang komme tilbake til professor Per M. Jørgensen og de erfaringer som er blitt gjort med rhododendrondyrking på Milde. I *Årringen*, som er årsskriftet for Arboretet og Botanisk hage på Milde, har han skrevet tre større artikler (og noen mindre) som utdypet og supplerer boken *Rhododendron i Det norske arboret på Milde*. Nærmere detaljer går frem av litteraturlisten nedenfor. *Årringen* foreligger også i digitale utgaver (www.uib.no/universitetshagene/66488/arringen). Årsskriftene inneholder ellers et vell av artikler som vil være av interesse for de fleste planteinteresserte.

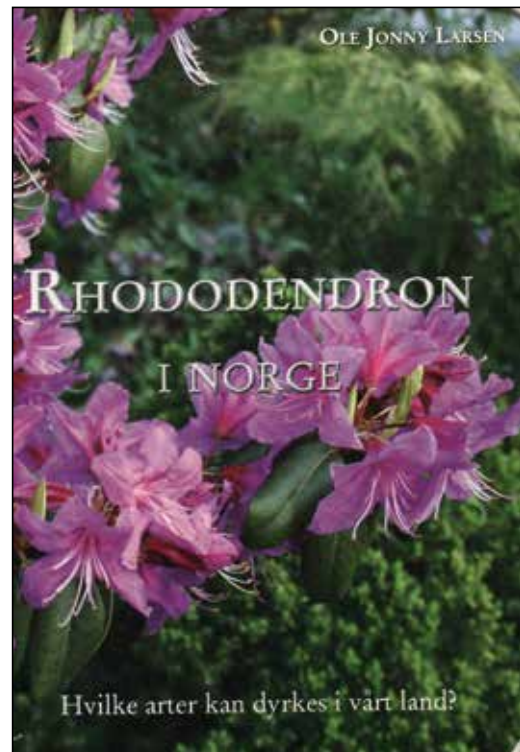

Fig. 7 Ole Jonny Larsen: *Rhododendron i Norge. Hvilke arter kan dyrkes i vårt land?*

Litteratur

- Bille, O. 1954: *Blomsterdyrking som hobby*. Oslo
 Gilberg, G. 1993: *Rhododendron for alle*. Bergen
 Hay, R., Synge, P. M. 1977: *Hageselskapets planteleksikon i farger*. Norsk utg. ved Dagfinn Tveito og Gerd Sinding Larsen. Oslo
 Hiorth, G. 1956: *Allverdens trær i norsk jord*. Flekkefjord
 Jørgensen, P. M.: Rododendron for norske forhold – *Norsk Hagetidend* 1979 (95): 535–539
 Jørgensen, P. M.: Rododendron for norske forhold – i: Kamperud, T. Ø. (red.) *Rhododendron*: 8–21
 Jørgensen, P. M. 1996: *Rhododendron i Det norske arboret på Milde*. Bergen
 Jørgensen, P. M.: Debutanter i samlingen av rhododendronarter – *Årringen* 2009 (13): 49–56
 Jørgensen, P. M.: Erfaringer fra artssamlingen av *Rhododendron* i Det norske Arboret, Milde. Del I, subgenus *Rhododendron* – *Årringen* 2011 (15): 4–60
 Jørgensen, P. M.: Erfaringer fra artssamlingen av *Rhododendron* i Det norske Arboret, Milde. Del II, subgenus *Hymenanthes* – *Årringen* 2012 (16): 4–118
 Jørgensen, P. M.: Erfaringer fra artssamlingen av *Rhododendron* i Det norske Arboret, Milde. Del III, «Azalea» (de løvfellende artene) – *Årringen* 2013 (17): 4–39
 Jørgensen, P. M.: Rik høstblomstring hos duftende *Rhododendron*-kjemper – *Årringen* 2015 (19), 25–32
 Jørgensen, P. M.: Du store kineser! – enda flere *Rhododendron*-arter – *Årringen* 2016–2017 (20/21), 31–34
 Jørgensen, P. M.: Rhododamene – om kvinner i utforskning og foredling av *Rhododendron* – *Årringen* 2018 (22), 4–46
 Kamperud, T. Ø. (red.) 1985: *Rhododendron*. Oslo
 Kögel, A. 1997: *Rhododendron og azalea. Slik trives og blomstrer de best*. Oversatt fra tysk og bearbeidet av Sigurd Bretteville-Jensen. Oslo
 Larsen, O. J 2011: *Rhododendron i Norge. Hvilke arter kan dyrkes i vårt land?* Bodø
 Larsen, O. J. (red.) 2014: *Min rhododendronhage. Portrett av 29 norske rhododendronhager*. Bodø
 Larsen, O. J. 2017: *Storblada rhododendron i Norge*. Bodø
 Lund, O., Thorsrud, A., Castberg, K. S. 1960: *Norsk hagebruksleksikon*. Oslo
 Lønø, K., Ringstad, A. 1994: *Rhododendron. Dyrking av lave og hardføre sorter*. Oslo

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN